ØKONOMI

og

POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi . 46. Årgang . Nummer 1 . 1972

Munksgaards Forlag . København 1972

ØKONOMI OG POLITIK

46. ÅRGANG NR. 1 1972

INDHOLD

J. ØRSTRØM MØLLER: Frankrig, Europas nye industrielle stormagt 3

PER VEJRUP HANSEN: En kritik af Myrdals syn på objektivitetsproblemet i samfundsvidenskaben 22

JENS-JØRGEN JENSEN: Grundsynspunkter i den vestlige forskning af de kommunistiske systemer 35

Den internationale økonomiske situation 50

Den danske økonomiske situation 58

Politisk kronik 72

KVARTALSSKRIFT UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI
MUNKSGAARDS FORLAG . KØBENHAVN 1972

FORFATTERNE

J. Ørstrøm Møller, sekretær i Udenrigsministeriet, cand. polit.

Per Vejrup Hansen, stud. polit.

Jens-Jørgen Jensen, stud. scient. pol.

De løbende økonomiske oversigter udarbejdes af økonomisk konsulent, cand. polit. H. Thustrup Hansen og sekretær, cand. polit. Palle Mikkelsen, Det økonomiske Sekretariat. Den politiske kronik udarbejdes af cand. polit. C. Lind.

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt.

ØKONOMI OG POLITIK udkommer med et hæfte i hvert kvartal. Årsabonnement 55 kr. incl. moms. Enkelte hæfter 18 kr. incl. moms. Ansvarshavende redaktør: Økonomisk konsulent, cand. polit. H. THUSTRUP HANSEN. Redaktionssekretær: BIRTE NYHOLM. Redaktionsudvalg: Professor, dr. phil. SVEN HENNINGSEN, professor, dr. polit. SV. AAGE HANSEN, professor, dr. polit. ANDERS ØLGAARD, professor, dr. phil. OLE KARUP PEDERSEN og kontorchef, cand. polit. HANS BOSERUP. Redaktion: Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi, Rosenborggade 15, 1130 København K, tlf. (01) 11 41 53. Ekspedition og abonnement: Munksgaards Forlag A/S, Nørre Søgade 35, 1370 København K, tlf. (01) 12 70 30. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader.

Printed in Denmark, Aarhuus Stiftsbogtrykkerie A/S.

Udsendt i boghandelen den 19. juni 1972.

FRANKRIG, EUROPAS NYE INDUSTRIELLE STORMAGT

J. ØRSTRØM MØLLER

1. BETYDNINGEN AF EN HØJTUDVIKLET INDUSTRI

Et lands politiske tyngde er mere end af nogen anden faktor afhængig af dets økonomiske styrke og dets industrielle og teknologiske formåen. Den anden verdenskrig er kaldt bruttonationalprodukternes krig; det land eller rettere de lande, der kunne producere flest tanks, kanoner, granater m. v., ville i sidste instans opnå sejren. Den afgørende faktor var således evnen til at producere mere end modstanderen af stort set det samme produkt. Produktionsapparatets størrelse bestemte et lands politiske og militære styrke. Allerede i slutningen af den anden verdenskrig viste dette billede tegn på ændring. De nye tyske våben (raketter, jetjagere, nye u-bådestyper) annoncerede en ny epoke, hvor det ikke så meget var evnen til at producere mere end modparten som muligheden for at fremstille noget helt andet og bedre, der ville blive bestemmende. Efterkrigstiden har været domineret af et kapløb mellem supermagterne om uafbrudt at udvikle nye våbentyper. De moderne våbentyper eller rettere våbensystemer kræver en så enorm indsats på det forskningsmæssige og teknologiske område, at kun de allerfærreste stater har haft mulighed for at udvikle sådanne systemer på enkelte områder og faktisk kun USA og USSR på et bredt område. Udvikling af sådanne våbensystemer kræver en dybtgående indsats omfattende hele det videnskabelige spektrum. Man kan ikke købe sig »rabat« ved at koncentrere indsatsen på ét videnskabeligt felt. Betydningen heraf er i og for sig klar nok. USA og USSR kan tiltage sig monopol på de teknisk højst udviklede våbensystemer. Ikke blot ved at afvise at give oplysning om systemets indretning til andre stater, men tillige ved at forbeholde den på andre videnskabelige og tekniske områder indvundne viden for sig selv og dermed forhindre andre stater i at opbygge et lignende våbensystem. Det klassiske eksempel herpå er USA's vægring ved at sælge datamater af typen CDC 6600 til Frankrig. Denne datamattype var uundværlig for opbygningen af en fransk atomslagstyrke og samtidig af en så avanceret konstruktion, at fransk industri ikke – eller i det mindste kun med kolossale omkostninger og efter adskillige års forløb – kunne fremstille den. Ved at nægte eksporttilladelse for en bestemt datamattype blokerede USA det franske atomprogram. Eller med andre ord:

Ved at monopolisere sin viden på dataområdet var USA i stand til at bestemme den franske atomoprustnings omfang og hastighed. I sidste instans bøjede den amerikanske regering sig, bl. a. fordi en sådan politik kunne ventes at føre til udvikling af en fransk dataindustri, der ville blive konkurrent til de amerikanske firmaer på det civile marked.

Et andet element, der må trækkes frem, er den såkaldte »spin-off« effekt. Våbenprogrammerne tillige med rumforskningen har bibragt de lande, der er længst fremme, teknologiske færdigheder, som de er alene om at besidde, og som lader sig anvende til industrielt brug. Disse forskningsprogrammer har ført til teknologiske nyskabelser og forskningsmæssige landvindinger, der næppe kunne have været opnået på anden vis. Den herved indvundne viden sætter de pågældende landes industri i stand til at fremstille hidtil ukendte produkter og derved få et forspring fremfor sine konkurrenter. I disse tilfælde sker der en fuldstændig ændring af begrebet konkurrenceevne, der fra at vedrøre produktionsomkostningerne pr. produceret enhed nu bliver ensbetydende med evnen til at fremstille et produkt, som andre ikke formår. Pris og omkostninger mister deres betydning i traditionel forstand. Man kan forlange den prist for sit produkt, som man ønsker, derigennem opnå en bytteforholdsgevinst og således forbedre indkomsten pr. indbygger. Jo mere avancerede teknologiske produkter, man fremstiller, jo lettere er det selv at fastsætte prisen og derved udnytte køberen i det optimale omfang. Jo lavere teknologisk indhold et produkt har, jo stærkere føres konkurrencen på prisen og jo lavere bliver aflønningen til produktionsfaktorerne.

Et tredje element, der bør fremhæves, er efterspørgselsudviklingen. Efterspørgslen efter de traditionelle industriprodukter med lavt teknologisk indhold er i mange tilfælde stationært og vokser i bedste fald relativt svagt. Inden for disse sektorer sker der følgelig en ringe produktionsudvidelse, og konkurrencen, der føres på priser, holder aflønningen til produktionsfaktorerne nede. Produktivitetsgevinster vil have tendens til at manifestere sig dels i form af et faldende antal beskæftigede, dels i form af en ændring i de relative priser til ugunst for den pågældende industrisektor. Situationen er for produkter med et højt teknologisk indhold stort set omvendt. Efterspørgslen stiger kraftigt. For adskillige produkter har man for visse perioder kunnet iagttage en exponentiel stigning. Selv med en betydelig produktivitetsgevinst kan beskæftigelsen udvides, og aflønningen til produktionsfaktorerne forøges. Der opstår et problem, når den pågældende sektor skal tilpasse sig fra exponentiel til »normal« stigningstakt, men det er vel at mærke en tilpasning fra én vækstrate til en anden og burde ikke frembyde uoverstigelige problemer. En god planlægning såvel på samfunds- og virksomhedsniveau skulle kunne medføre, at denne tilpasning foregår på smidig vis.

Konklusionen af dette er, at vel går det land, der fremstiller traditionelle industriprodukter med et lavt teknologisk indhold, ikke fallit, men det bliver afhængigt militært og politisk af de teknologisk mest avancerede stater. Dets bytteforhold vil blive forringet og derigennem påvirke nationalindkomsten i negativ retning, og mulighederne for at forøge, subsidiært vedligeholde, beskæftigelsen vil være dårlige.

I næppe noget andet land har bevidstheden om forbindelsen mellem industriel og teknologisk formåen og politisk indflydelse spillet en så stor rolle i perioden efter 1945 som i Frankrig. Frankrig kom ud af den anden verdenskrig med et ødelagt produktionsapparat, og det franske samfunds traditioner var fra mellemkrigstiden domineret af småindustri, håndværksvirksomheder, småhandlende og landbrug. Det var et stationært samfund. Monnet-planen fra 1947 – 1952/53 var udtryk for et helt nyt syn på samfundsudviklingen. Den startede med slagordet »modernisation ou décadence«, og dens målsætning var at øge kapaciteten i de såkaldte basisindustrier for derved at skabe baggrund for økonomisk og industriel vækst. Man kan sige, at Monnet-planen var udtryk for et politisk ønske om at udvikle Frankrig industrielt. Senere planer udstraktes til at omfatte stort set hele den franske økonomi, men fortsat med hovedvægten på udvikling af produktionsapparatet. I løbet af 1960'erne blev denne mere generelle målsætning suppleret af planer om udvikling af særlige industrisektorer. Dette gjaldt først og fremmest de teknisk højt udviklede sektorer. Den franske regering har siden 1945 bevidst tilstræbt for det første en industriel udvikling over en bred front, for det andet at fremme de teknologisk mest avancerede sektorer. Midlet hertil har været den franske økonomiske planlægning. Siden 1947 har der været fem økonomiske planer, og den sjette plan er netop begyndt. En egentlig industripolitik er først blevet udformet i de senere år. Hovedelementet i såvel den økonomiske planlægning som i industripolitikken har været statslig intervention i den ene eller anden form ledsaget af foranstaltninger til kapitaltilførsel og/eller skattebegunstigelser.

Hovedpunkterne i den økonomiske planlægning var udover at modernisere og udvikle industrien samt indføre nye og mere effektive ledelsesmetoder at ændre den franske befolknings indstilling fra førkrigstidens stationære anskuelser til en tro på uafbrudt udvikling, ekspansion og konkurrence. Dette blev opnået; delvis ved at prisstabilitet og ligevægt på betalingsbalancen blev nedprioriteret i forhold til den økonomiske vækst. Ved oprettelsen af Det europæiske økonomiske Fællesskab (CEE) i 1958 frygtede mange, at det ville gå hårdt ud over fransk industri. Udviklingen synes imidlertid at have vist noget andet, og fællesmarkedet medførte væsentlige økonomiske fordele for Frankrig. For det første blev konkurrencen nok hårdere end den tidligere havde været, men til gengæld ikke så hård som

frygtet. Den franske stat greb desuden ind, og bl. a. under henvisning til den stigende konkurrence øgedes bestræbelserne på at modernisere industrien, og, indtil det var sket, i det omfang det var muligt at beskytte industrien. For det andet – hvad enten det nu helt eller delvis skyldes fællesmarkedet eller ej – kom alle de seks CEE-lande fra 1958 ind i gunstig konjunkturfase, der åbnede mulighed for nye industrier til erstatning for de, der blev nedlagt. For det tredje og måske det mest væsentlige fik Frankrig store økonomiske fordele af den fælles landbrugspolitik. Det var lettere at føre en aktiv industripolitik, når dette ikke skete på bekostning af landbruget. Ydermere medførte de stigende valutaindtægter fra landbruget, at der blev et større valutarisk spillerum for fransk økonomis omstrukturering.

Resultatet af denne politik er, at fransk industri i dag står midt i den stærkeste omstillingsproces noget vesteuropæisk land har oplevet siden århundredskiftet. Der er fortsat i tusindvis af små, urentable virksomheder, men de er ved at forsvinde. Til gengæld vokser helt moderne storforetagender op, ofte dannet ved fusion af 3, 4 eller 5 eksisterende mellemstore virksomheder. Den franske regering bidrager aktivt til denne omstrukturering og leder den bevidst over mod de teknisk højt udviklede industrisektorer. Den videnskabelige og forskningsmæssige aktivitet i Frankrig søges orienteret mod anvendt forskning, der vil begunstige den industrielle anvendelse af forskningsresultater, medens grundforskningen og de store videnskabelige programmer, som f. eks. atomforskning og rumforskning, sættes i anden række.

Målsætningen er at fordoble industriproduktionen i tiåret 1970 – 1980. Med henblik herpå tilstræbes en årlig gennemsnitlig vækstrate for industriproduktionen på 7,5 pct. Lykkes denne politik vil Frankrig i 1980 være Europas førende stat – industrielt og politisk; ikke blot i kraft af sin industriproduktions størrelse, men især som følge af industripotentiellets koncentration om de teknologisk højt udviklede sektorer.

2. ØKONOMISK PLANLÆGNING I FRANKRIG

Fransk økonomisk politik har siden 1947 været domineret af en særlig form for økonomisk planlægning. Det franske planapparat er bygget op omkring »Commissariat Général du Plan«, der udarbejder alternative planforslag baseret på forskellige vækstrater for bruttonationalproduktet. Regeringen vælger den politisk foretrukne vækstrate, og på dette grundlag starter en omfattende konsultationsvirksomhed, hvori repræsentanter for industrien, fagforbund, tjenestemænd o. s. v. deltager, og hvis formål er at udmønte den generelle målsætning og dens konsekvenser på sektorbasis. Dette sker dels horisontalt, d. v. s. arbejdskraft, finansiering, egnsud-

vikling o. lign., dels vertikalt, d. v. s. økonomiske og industrielle sektorer. Udviklingen i de respektive sektorer undersøges, man søger at opstille skøn over den økonomiske situation i den kommende plans afsluttende år, og der fremsættes forslag til foranstaltninger til fremme af planens opfyldelse. Herefter udarbejder »Commissariat Général du Plan« den endelige og detaillerede plan, der forelægges regeringen og parlamentet til godkendelse.

Planernes gennemførelse er vanskelig at opnå, eftersom den franske økonomi som de øvrige vesteuropæiske landes er en markedsdirigeret økonomi. Regeringens vigtigste instrumenter er overtalelse og indirekte påvirkning (skattebegunstigelser m. v.); fransk økonomisk planlægning er blevet betegnet som »planification par la salive«. Følgende elementer må betegnes som de vigtigste i bestræbelserne på at føre planerne ud i livet. For det første er flere af Frankrigs store industriforetagender (det gælder således Renault, den største bilfabrik) nationaliserede. Herigennem kan regeringen direkte påvirke den økonomiske aktivitet, særlig investeringerne, og ydermere opnå en psykologisk påvirkning af den private sektor. For det andet er arbejdsgivere og fagforbund draget ind i selve forberedelsen og udarbejdelsen af planerne gennem den ovennævnte konsultationsvirksomhed. De får herved et mere eller mindre tyngende medansvar, dels – og sikkert mere væsentligt – bedre forståelse for deres funktion i sammenhængen. Der banes herved mulighed for, at regeringen kan overtale de pågældende til at handle i overensstemmelse med planen. Endelig anvendes indirekte påvirkning ved hjælp af elementer fra den økonomiske politik. Det vigtigste af disse har været kapitaltilførsel, hvor regeringen som følge af utilstrækkelig privat kapitalforsyning samt et ret uudviklet kapitalmarked har kunnet spille en betydelig rolle. I perioder, hvor der har været kreditrationering ledsaget af andre pengepolitiske foranstaltninger, har disse været administreret på en måde, der var i overensstemmelse med den aktuelle plans målsætning. På det skattepolitiske område har visse former for skattebegunstigelse været taget i anvendelse.

Den første plan (1947–1952) havde tre hovedformål: prioritere genopbygningen, organisere den offentlige sektors aktivitet og fordele Marshall-hjælpen. Planen gav prioritet til basisindustrierne og infrastrukturen. Elektricitetsforsyningen, kul, stål, cement, jernbanerne, havne, landbrugsmaskineri. I det store og hele blev planens målsætning opfyldt. Den anden plan (1954–1957) var i langt højere grad orienteret mod de egentlige forarbejdningsindustrier og omfattede ligeledes udbygningen af den forskningsmæssige og videnskabelige indsats, produktiviteten og egnsudvikling. Den tredie plan (1958–1961) samt interimsplanen for 1960–1961 havde først og fremmest til formål at udjævne de uligevægte, som den kraftige ekspansion siden 1947 havde ført med sig. Det drejede sig i før

ste række om: underskuddet på betalingsbalancen, inflationen og landbrugsproduktionen. Den fjerde plan (1962–1965) tog sigte på tre afgørende ændringer i det franske samfund: det efter franske forhold eksplosionsagtige stigende antal unge, der nåede den erhvervsaktive alder, fællesmarkedet og virkningerne af afkoloniseringen og Algeriets uafhængighed. For første gang fik de kollektive behov prioritet. Den femte plan (1966 – 1970) lagde vægt på nødvendigheden af at udbygge de produktive investeringer og på samme tid forøge de offentlige goder, som det stigende antal unge og urbaniseringen medførte en stærkt stigende efterspørgsel efter. Gennemførelsen af denne plan blev selvsagt stærkt påvirket af begivenhederne i maj/juni 1968.

Fransk økonomisk planlægning må vurderes til at have været en succes. Den målsætning, som i planerne har fået prioritet: høj vækstrate, modernisering og udvikling af produktiviteten er blevet opnået. Fra 1949 til 1963 steg produktionen pr. år med gennemsnitligt 4,6 pct., svarende til 3,7 pct. pr. indbygger; industriens vækstrate var gennemsnitligt 5,3 pct. pr. år. Fra 1964 til 1966 steg bruttonationalproduktet pr. år gennemsnitligt med 4,9 pct. og fra 1966 til 1970 med gennemsnitligt 5,8 pct.; industriens årlige vækstrate var fra 1966–1970 gennemsnitligt 6,8 pct.

Den sjette plan (1971–75) tillægger den industrielle udvikling klar prioritet. Målsætningen er en årlig vækstrate for industriproduktionen på 7,5 pct. (tilsvarende tal for 1966–1970: 6,8 pct.) mod 5,9 pct. for hele bruttonationalproduktet. (De første og foreløbige skøn for 1971, der konjunkturmæssigt set har været et ugunstigt år, tyder på en vækst for bruttonationalproduktet på 5,5 pct. og for industriproduktionen på ca. 7 pct.).

Der er næppe tvivl om, at den franske regering mener det alvorligt, når den taler om at fordoble industriproduktionen i løbet af det næste tiår, og at man vil benytte sig af det allerede effektive apparat, som fransk økonomisk planlægning har vist sig at være. Under drøftelserne om en udbygning af det økonomisk-politiske samarbejde i Det europæiske Fællesskab har Frankrig sat sig imod forslag, der kunne berøre muligheden for fortsat at gennemføre en uafhængig økonomisk planlægning. Da de nye valutakurser overfor dollar i efteråret 1971 forhandledes, var det ganske tydeligt, at Frankrig massivt modsatte sig ændringer i franc'ens stilling, som ville kunne have negativ virkning for fransk industris konkurrenceevne.

3. DEN FRANSKE INDUSTRIPOLITIK

Fra den økonomiske planlægnings start i 1947 har industripolitikken været indpasset i planerne som et af disses vigtigste elementer. Den industripolitiske målsætning for den femte plan (1966 – 1970) var: for det første at styrke fransk industris konkurrenceevne på europæisk og globalt

niveau; for det andet at udvikle en række industrier af international størrelse og omkring disse opbygge en ring af små og mellemstore virksomheder.

Der er sket det nye de sidste par år, at en industripolitik – mere præcis, detailleret og retningsbestemt, end det lader sig ske inden for den økonomiske planlægnings rammer – er blevet udformet og sat i værk. Hovedelementerne heri er:

a) aktiviteten på det forskningsmæssige og teknologiske område skal orienteres mod industriel anvendelse. Det vil bl. a. ske ved at grundforskningen og de store tekniske og videnskabelige programmer nedprioriteres i forhold til anvendt forskning og fremme af innovationer inden for industrien. Statsbudgettet for 1971 viste allerede den ændring, der her var sket. De samlede videnskabelige bevillinger steg med 11,6 pct., medens den finansielle bistand til industrielle projekter forøgedes med 20 pct.;

b) bistand til industriel udvikling ved hjælp af det i 1970 oprettede IDI (l'Institut de développement industriel). IDI's formål er at tilvejebringe den finansielle baggrund for en hurtig og effektiv kommerciel udnyttelse af små og mellemstore virksomheders teknologiske nyskabelser i de tilfælde, hvor virksomhederne ikke selv besidder fornøden kapital. IDI er endnu ikke trådt i fuld funktion, men indtil sommeren 1971 var der indløbet godt 400 anmodninger. IDI anslås at ville råde over 200. mil. francs. pr. år;

c) sikre industriel og økonomisk uafhængighed på en række nøgleområder, men ikke for enhver pris. Bistanden til dataindustrien (den såkaldte »Plan-Calcul«) fortsættes under den sjette plan, men regeringen har samtidig gjort det klart, at den ikke i det uendelige vil betale store summer for at holde CII (Compagnie Internationale pour l'Informatique) i live, og at målsætningen er et konkurrencedygtigt CII, der kan stå på egne ben. Samme holdning kom frem på det nukleare område, hvor den franske teknik blev opgivet til fordel for en amerikansk metode. Også de mindre ambitiøse rumprogrammer taler deres tydelige sprog;

d) indgreb for at hindre opkøb af franske virksomheder af virksomheder hjemmehørende i lande uden for CEE i tilfælde, hvor en hel industrisektor ville blive berørt heraf. Formålet er at bevare det franske industripotentiel på franske hænder, og den franske regering har i en række tilfælde forhindret opkøb planlagt af først og fremmest amerikanske firmaer. I tilfælde, hvor opkøb har en mere begrænset virkning, er standpunktet pragmatisk;

e) overfor udenlandske investeringer i Frankrig hersker samme grundindstilling. Sådanne investeringer må ikke koncentreres i »følsomme« sektorer og bør i første række vedrøre nye fabrikker og ikke opkøb af allerede eksisterende produktion;

f) en kraftig omstrukturering med sigte på at danne større industrielle enheder og derved forøge konkurrenceevnen.

Fransk industri beskæftigede ved slutningen af 1960'erne lidt over 40 pct. af arbejdsstyrken (Forbundsrepublikken Tyskland 48 pct.) mod godt 30 pct. i 1946,; industriproduktionens andel af bruttonationalproduktet var ca. 48 pct. (Forbundsrepublikken Tyskland: ca. 50 pct. Det er således en misforståelse at betragte Frankrig som et ikke-industrialiseret land. Det der først og fremmest er særegent for den franske industri, er spredningen mellem små og store virksomheder samt det store antal småvirksomheder. Godt 15 pct. af alle franske virksomheder beskæftiger under fem arbejdere (Forbundsrepublikken Tyskland: 7,6 pct.), og de helt store virksomheder er forholdsvis få. Det amerikanske tidsskrift »Fortune« kortlagde i 1966 verdens 15 største (klassificeret efter omsætning) industrivirksomheder sektor for sektor. Ingen fransk virksomhed var med i følgende sektorer: jernindustri, elektriske maskiner, kemisk industri, pharmaceutiske produkter, tekstilindustri, papirindustri, fødevareindustri. En enkelt fransk virksomhed var blandt de 15 største i følgende sektorer: olieindustri, maskinindustri, flyvemaskineindustri, gummi og glas. Den eneste sektor, hvor mere end én fransk virksomhed figurerede, var bilindustrien. I samme forbindelse kan nævnes, at ud af 80 virksomheder i verden med en omsætning på mere end 1 mia. US $ (stadig for 1966) var der 29 europæiske, hvoraf kun tre (3) var franske. På denne baggrund kan det næppe undre, at omstrukturering og koncentration har været nøgleord i fransk industripolitik.

Kernen i omstruktureringen er at forstærke fransk industris stilling, ikke blot ud fra almindelige industripolitiske overvejelser, men tillige for at forbedre de franske virksomheders forhandlingsposition overfor andre europæiske virksomheder, når det længe ventede europæiske virksomhedsarbejde måtte komme i gang. Premierminister Jacques Chaban-Delmas har i et interview (»L'Expansion: Ma politique industrielle«, december 1970) præciseret den franske regerings politik på følgende måde: Dannelsen af nationale enheder eller grupper er kun at betragte som en etape på vejen mod forhandlinger om internationalt samarbejde. I sidste instans er der kun to mulige veje. Enten med det samme danne multinationale enheder eller at lade virksomhederne i de forskellige lande starte med at koncentrere deres kræfter i en eller to grupper, før forhandlinger om internationalt samarbejde pågyndes. Den franske regering er af den opfattelse, at den første mulighed er den bedste, men at Frankrig, eftersom dets nabolande har valgt den anden mulighed, også ser sig nødsaget dertil for at undgå, at de franske virksomheder bliver bragt i en svag forhandlingssituation.

De mest betydningsfulde omstruktureringer og koncentrationer indenfor de vigtigste industrisektorer har været følgende: 1)

a) *Kul.* Efter at det i genopbygningsperioden 1947–1952/53 var lykkedes at udvide kulproduktionen fra 47 til 58 mio. tons, og der opnåedes rekordproduktion i 1958 med 60 mio. tons, kom konkurrencen fra olie, naturgas om atomkraft, der gjorde store dele af kulproduktionen urentabel, og stilledc krav om reduktion af produktionen og nedlægning af kulminer. Produktionen er nedbragt til godt 43 mio. tons i 1970, og der tales om 30 mio. tons i 1975. For at undgå beskæftigelsesvanskeligheder er der holdt igen på produktionsafviklingen, hvilket har kostet kolossale summer i statstilskud.

b) *Olie.* I den femte plan fastlagdes følgende politik: 1) forsyningen, passende fordelt på produkttyper, skal sikres af både internationale og franskkontrollerede selskaber; 2) de franskkontrollerede selskaber skal tilsammen være af en størrelse svarende til det franske forbrug; 3) deres raffinerings- og fordelingsvirksomhed udenfor Frankrig skal svare til udenlandsk ejede selskabers tilsvarende aktiviteter i Frankrig; 4) udenrigshandelen med færdige produkter skal mindst balancere. Den 1. 1. 1966 dannedes E. R. A. P. (Al'Entreprise de recherche et d'activité pétrolières) ved sammenslutning af fire selskaber. Som et resultat af denne politik kontrollerede de franskejede selskaber, foruden E. R. A. P., C. F.P. (Compagnie française de pétroles) og Antar i 1967 50 pct. af det franske marked. Udadtil søgte CSP i 1968 at overtage det tyske selskab Gelsenkirchener, men uden held. I 1971 er Antar opslugt af de to store selskaber, der tillige har indgået en aftale om udviklingen af kemiske produkter. Afgørende for eksistensen af en selvstændig fransk olieindustri har været statslig intervention og tilskud. Der har formodentlig været stærke politiske og militære overvejelser inde i billedet ved udformningen af denne politiks forskellige stadier, men den industripolitiske konsekvens har været, at den franske olieindustri i dag må anses for at være konkurrencedygtig;

c) *Atomkraft.* Her har man opgivet at udvikle den franske metode (baseret på naturligt uran og grafit) og foretrukket den gennemprøvede amerikanske metode (baseret på beriget uran og vand). Der er dannet to industrigrupper. C. G. E. (Compagnie générale d'électricité) har overtaget Alsthom og søger at udnytte den af General Electrics (der igen samarbejder med det franske selskab Babcock-Fives) udviklede teknik. Den anden gruppe er koncentreret om Creusot-Loire, der samabejder med Brown-Boveri og søger at udnytte den af Westinghouse udviklede teknik. Derudover findes firmaet Jeumont-Schneider, hvis placering endnu ikke

[1]) Listen gør ikke forsøg på at være udtømmende, men trækker en række eksempler frem.

er afklaret, men hvor den franske regering for godt to år siden forhindrede, at Westinghouse overtog aktiemajoriteten;

d) *Jern og stål.* Medio 1960'erne var den franske jern- og stålindustri (koncentreret om fem store virksomheder) kommet i så store vanskeligheder, at industriens overlevelsesmuligheder, såfremt staten ikke trådte til, måtte betvivles. I juli 1966 blev den såkaldte »plan professionnel«, hvis hovedelement var offentlig finansiel bistand til den nødvendige omstrukturering, skrevet under. Til gengæld påtog industrien sig en forpligtelse til at gennemføre en omfattende reorganisering. De tre selskaber De Wendel, Sidélor og Mosellane blev fusioneret til ét: Wendel-Sidélor, der herved blev det største franske foretagende indenfor jern- og stålområdet, det tredjestørste europæiske og nr. 10 globalt set. To andre selskaber Usinor og Lorraine-Escaut blev fusioneret til ét: Usinor. Af fem selskaber dannedes således to store grupper. Dette blev fulgt op af en geografisk reorganisering. Usinor-gruppen skal udvikles i Dunkerque-området; Wendel-Sidélor-gruppen i Lorraine, men har et helt produktionsapparat under opbygning i et nyt industriområde ved Fos i Sydfrankrig. Resultatet er bl. a., at fra 1966 til 1968 faldt arbejdsstyrken med 15.000 og er siden bragt yderligere ned. Samtidig er produktiviteten steget kraftigt. Fra 1966 til 1969 forøgedes produktionen af stål pr. arbejdstime pr. mand med 11 pct.;

e) *Ikke-jernholdige metaller.* Aluminium er et af de få områder, hvor et fransk firma, Péchiney, i mange år har været blandt de førende. I slutningen af 1960'erne var Péchiney den største europæiske producent indenfor sit område og fjerdestørst på global basis. Da det amerikanske selskab, Kayser, i 1966 søgte indpas på det franske marked gennem overtagelse af Tréfirmétaux, greb staten ind og tilbød Péchiney forkøbsret. Péchiney benyttede sig heraf, men kom alligevel ikke fri af alle problemer. Hjemmemarkedet var sikret, men til gengæld for lille; eksportproduktionen og produktionen udenfor Frankrig måtte forøges. Péchiney har siden 1955 opbygget en produktion udenfor Frankrigs grænser. Vigtigst heraf er aktiviteterne i USA, hvor Péchiney i 1962 overtog Hownet, i 1964 sammen med Amax oprettede selskabet Intalco for at fremstille aluminium på USA's vestkyst og i 1968 stadig sammen med Amax oprettede Eastalco til produktion af aluminium på østkysten. Péchineys andet problem var en for høj specialiseringsgrad; dette synes overvundet ved den nylige fusion med Ugine-Kuhlmann, der på metalområdet har tilført ekspertise vedrørende nikkel og specialstål og dertil har en omfattende produktion på grænseområdet mellem den kemiske og den metallurgiske industri. Péchiney-Ugine-Kuhlmann er med en omsætning på over 15 mia. francs Frankrigs største industriforetagende. Et andet selskab af internationalt format, Le Nickel-Penarroya, (dannet i 1968 ved sammenslutning af Le Nickel (Nik-

lelproducent) og Penarroya (Blyproducent), for nylig forstærket med Mokta, er mindre, men har til gengæld en mere diversificeret produktion og en højere vækstrate;

f) *Den kemiske industri.* Overfor de tyske (BASF, Hoechst, Bayer) og britiske (ICI) giganter var den franske industri i en udsat position; den franske regering har siden medio 1960'erne søgt at koncentrere den kemiske industri omkring Rhône-Poulenc og med henblik herpå fremmet en række fusioner og udskillelser af kemiske aktiviteter fra andre selskaber. Glasproducenten Saint-Gobain og metalproducenten Péchiney sammenlagde i 1961 deres kemiske aktiviteter. Denne gruppe blev i 1970 overtaget af Rhône-Poulenc umiddelbart efter Rhône-Poulencs overtagelse af det hidtil uafhængige selskab Progil. Dette gjorde Rhône-Poulenc til verdens sjettestørste kemiske industrivirksomhed. Ugine-Kuhlmann, det andet store franske foretagende indenfor denne sektor med speciale i metallurgisk kemi (f. eks. ammoniak, klor, svovldioxyd), er fusioneret med Péchiney (jfr. 3 e). I 1971 fusionerede Clin-Byla (årsomsætning 250 mio. francs) og Midy (årsomsætning 220 mio. francs) og blev herved tredjestørste franske selskab indenfor dette område;

g) *Maskinindustrien.* Det er en af de sektorer, hvor kortene endnu ikke ligger på bordet, og flere konstellationer er blandt de mulige. Industriens ret svage position og manglen på et virkeligt internationalt selskab gør det nødvendigt, at der snart træffes en beslutning. Regeringen har uden resultat forsøgt en tilnærmelse mellem de to største virksomheder Creusot-Loire og Babcock-Fives. Begge disse grupper dannedes i 1969. Creusot-Loire ved fusion mellem Les Forges de la Loire, Le Creusot (omsætning 1,5 mia. francs) og Delattre-Levivier. Babcock-Fives ved at Fives-Lille-Caille (omsætning 0,5 mia. francs) overtog Babcock et Wilcox France. Der har endvidere været store vanskeligheder ved at finde en passende placering for den tredje gruppe Jeumont-Schneider; dette spørgsmål synes nærmest at være gået i hårdknude, siden den franske regering forhindrede, at dette firma blev overtaget af Westinghouse;

h) *Elektronik.* Den franske regering har på dette område ført en meget aktiv politik. I 1968 påbegyndtes en fusion mellem Thomson-Houston og CSF, der afsluttedes i 1969 med dannelsen af Thomson-CSF, der er det største selskab på elektronikområdet i Frankrig (årsomsætning: 6,6 mia. francs) med speciale indenfor elektroniske komponenter og måleinstrumenter. Fusionen blev gennemført med offentlig finansiel bistand, særlig gennem offentlige indkøb, bl. a. til militæret og ved tilskud til forsknings- og udviklingsarbejde. Endvidere er dette selskab Frankrigs største producent af »de hårde hvidevarer« med ca. 650.000 køleskabe og ca. 450.000 vaskemaskiner pr. år. Antallet af køleskabsproducenter er fra otte i 1966, hvoraf den største (Claret) fremstillede 160.000 og den mindste (Sud-

Aviation) 35.000, bragt ned til praktisk taget kun én (Thomson-gruppen). Mellem Thomson-gruppen og det andet store foretagende, CGE, er der udarbejdet en form for arbejdsdeling. Thomson-gruppen er specialiseret i elektronik og dataområdet. CGE opererer kun på disse områder, hvis det har tilknytning til telekommunikation, men har dog også interesser i CII (Compagnie Internationale pour l'Informatique). CGE's hovedområde er tungere elektrisk udstyr og er i kraft af overtagelsen af Alsthom det altdominerende selskab på dette område i Frankrig;

i) *Dataindustrien.* I begyndelsen af 1960'erne var den franske dataproducent Machines-Bull en af Europas teknisk førende, men kom, da IBM lancerede serie 360, i betydelige vanskeligheder. General Electric, der følte sig klemt på det amerikanske hjemmemarked, købte i 1964 Machines Bull (og har senere afhændet det til Honeywell). Frankrig stod derefter uden nogen dataindustri, hvilket af politiske, militære og industrielle grunde blev anset for uacceptabelt. Modtrækket kom i 1965 med begyndelsen til »Plan Calcul«, der tilsigtede en sammenslutning af de under andre elektronikfirmaer (CSF, CGE, Schneider) eksisterende småafdelinger til ét selskab, CII (Compagnie Internationale ppour l'Informatique), og offentlig finansiel støtte til opbygning af dette selskab. I tilslutning hertil er der påbegyndt et uddannelsesprogram for personnel af betydeligt omfang, og beslægtede produktionsområder (F. eks. integrerede kredsløb) er blevet udvidet stærkt. Regeringens tilskud til Plan Calculs gennemførelse har været af et meget betydeligt omfang, uden at der endnu kan siges noget klart om, hvorvidt bestræbelserne er kronet med held eller ej. Fra fransk side er der bestandig søgt et samarbejde med andre europæiske producenter. I begyndelsen af 1972 gav disse bestræbelser sig konkret udslag med samarbejdsaftalen mellem CII og Siemens, der tager sigte på en europæisk produktion omfattende hele skalaen af datamattyper. Philips har været inde i billedet som en mulig tredjepart, og i Storbritannien fremkaldte aftalen ændringer i ICL's ledelse.

j) *Skibsbygning.* I 1965 var der i Frankrig fem store skibsværfter (Dunkerqe, La Ciotat, La Seyne, Nantes og Saint-Nazaire) med en samlet årsproduktion på 400.000 tons, svarende til 6 pct. af verdensmarkedet. En statslig hjælp på 25 – 30 pct. af skibsprisen sikrede disse værfters overlevelse. Bl. a. som følge af CEE-reglerne om statsstøtte til skibsbygning startedes i 1968 en restrukturation med henblik på at danne to store grupper hver med omkring 9000 beskæftigede og en årsproduktion på hver godt 250.000. Grupperne består af Dunkerque – La Ciotat – La Seyne henholdsvis Nantes – Saint-Nazaire;

k) *Flyvemaskineindustrien.* Den franske flyvemaskineindustri må anses for at være Europas førende. I slutningen af 1960'erne beskæftigedes 105.000 personer. I 1967 overtog det eneste privatejede selskab, Dassault,

Bréguet samtidig med fusioner inden for den offentlige sektor. Flyfabrikken Sud-Aviation overtog Potez, og motorfabrikken S. N. E. C. M. A. fik kontrol over d'Hispano-Suiza. I marts 1969 traf den franske regering beslutning om at fusionere Sud-Aviation og Nord-Aviation til ét selskab, S. N. I. A. S. Der er herefter to flyproducenter, det statsejede S. N. I. A. S. og det privatejede Dassault, og én motorfabrikant S. N. E. C. M. A. Der er en række internationale samarbejdsprojekter på europæisk basis igang, der i hvert fald teknisk set er vellykkede. Concorde, Jaguar samt helikoptere mellem de statsejede selskaber i Frankrig og Storbritannien; Airbus mellem Frankrig og Forbundsrepublikken Tyskland og et privatejet britisk selskab. Mercure, hvor Dassault har samarbejdspartnere i flere lande;

l) *Bilindustrien.* De to største producenter, det statsejede Renault og det privatejede Peugeot, er gået i samarbejde. Endnu er dette dog ikke konkretiseret. Den tredje store franske producent, Citroën, er tilknyttet Fiat. På lastvognsområdet har Saviem (Renault) indgået en samarbejdsaftale med det tyske KHD, det svenske Volvo og det hollandske DAF;

m) *Fødevareindustrien.* Dette er, hvilket næppe kommer overraskende, en af de vigtigste sektorer i fransk erhvervsliv, 6,4 pct. af bruttonationalproduktet, 8 pct. af den industrielle arbejdsstyrke. Til gengæld en af de sektorer, hvor småvirksomhederne har blomstret (– alt for godt!), 30.000 virksomheder. 98 pct. heraf beskæftiger mindre end 50 lønmodtagere, og den største franske virksomhed har en omsætning (1,4 mia. francs) på godt 11 pct. af Nestlé's og 4 pct. af Unilever's. De sidste fem år har der været omfattende sammenslutninger, men der er endnu ikke tegn på fremkomsten af en gruppering af europæisk – for slet ikke at tale om internationalt – format.

Skal man trække nogle hovedpunkter frem ved fransk industris struktur, må det blive følgende:

– Kun ganske få af de på den europæiske rangstige højt placerede franske virksomheder er vokset op af sig selv. Med undtagelse af Michelin, Peugeot og Air Liquide er de dannet ved sammenslutninger, og adskillige har endnu ikke udtømt strukturfordelene ved sammenslutninger og/eller samarbejde;

– der ser ikke ud til at kunne skabes multinationale gigantselskaber som Unilever eller Shell på grundlag af den gennemførte omstrukturering. Af selskaber, som på afgørende vis vil kunne dominere sin sektor i Europa og være blandt de største globalt set, er der faktisk kun Péchiney-Ugine Kuhlmann. Men det er heller ikke givet, at gigantformatet er det mest optimale;

– inden for praktisk taget hver industrisektor er det lykkedes at skabe et eller to franske selskaber af europæisk format. En række af disse synes velegnede til yderligere ekspansion. Det gælder for eksempel Michelin,

Peugeot-Renault, Rhône-Poulenc, CEP, l'Oréal. Andre er vel af mere defensiv karakter som for eksempel CGE og CSF-Thomson;

– der er ikke skabt et virksomhedssamarbejde på europæisk plan til trods for, at der inden for adskillige sektorer synes at være behov for det.

5. AFGØRENDE FAKTORER FOR UDVIKLINGEN I 1970'ERNE

a) *Vækstprojektioner 1970 – 1980*

OECD har forsøgt at kortlægge den økonomiske vækst i de europæiske lande i 1960'erne og give et billede af den udvikling, der kan ventes i 1970 – 1980.

Af de tre lande, Frankrig, Forbundsrepublikken Tyskland og Storbritannien, har Frankrig haft såvel den højeste økonomiske væskt som stigning i produktiviteten. Fra 1960 –1965 var den årlige vækstrate i produktionen 5,8 pct. i Frankrig mod 5,1 pct. i Forbundsrepublikken Tyskland og 3,0 pct. i Storbritannien. For produktiviteten var de tilsvarende tal 5,2 pct., 4,4 pct. og 2,2 pct. Fra 1965 til 1970 steg produktionen pr. år med 5,3 pct., 4,3 pct. og 2,4 pct. og produktiviteten med 5,2 pct., 4,4 pct. og 2,9 pct. I perioden 1955 – 1968 var vækstraterne i de forskellige sektorer:

Årlig vækstrate	Frankrig	Forb.rep. Tyskland	Storbritannien
Bruttonationalprodukt ...	5,7	5,1	2,8
Landbrug	2,3	2,0	2,7
Industri	6,6	5,8	3,1
Serviceerhverv	5,2	4,7	2,4

Produktivitetsstigningen fordelt på sektorer giver følgende billede:

Årlig vækstrate for produktivitetsstigning i	Frankrig	Forb.rep. Tyskland	Storbritannien
Landbrug	6,1	6,1	5,8
Industri	5,3	5,0	2,9
Serviceerhverv	3,4	2,5	1,4

Endelig har OECD søgt at opgøre den årlige vækstrate for bruttonationalproduktet pr. beskæftiget person og finder følgende tal: Frankrig 5,1 pct., Forbundsrepublikken Tyskland 4,4 pct. og Storbritannien 2,4 pct.

Disse tal viser i det omfang, man overhovedet kan regne med statistik for produktivitet o. lign., at Frankrigs økonomiske vækst i meget stor grad skyldes en stigende produktivitet, og at denne stigning har været stærkere end i Forbundsrepublikken Tyskland og Storbritannien.

Hvordan bliver udviklingen i perioden 1970 – 1980? OECD anslår for de samme tre lande følgende tal, hvor 1970 som udgangspunkt er lig 100:

Bruttonationalprodukt	Frankrig	Forb.rep. Tyskland	Stor-britannien
1975	133	125	115
1980	179	157	137
Produktivitet			
1975	130	124	116
1980	169	154	133

Dette vil ifølge OECD føre til følgende rangorden af de europæiske lande stillet op efter bruttonationalprodukt pr. indbygger i 1980; det tilsvarende tal for 1968 er angivet i parentes. Den gennemsnitlige årlige vækstrate er anført yderst til højre.

	Bruttonational-produkt pr. ind-bygger, 1980	(1968)	Gnsn. årlig vækstrate 1970–1980
Frankrig	4.100 US$	(2.200)	6,0
Sverige	4.100 –	(2.800)	3,6
Schweiz	3.500 –	(2.600)	3,3
Norge	3.200 –	(2.100)	4,4
Danmark	3.200 –	(2.200)	3,8
Forbundsrep. Tyskland	3.200 –	(1.900)	4,6
Belgien	3.200 –	(1.900)	4,7
Luxembourg	2.700 –	(2.100)	3,2
Holland	2.600 –	(1.800)	4,6
Island	2.600 –	(1.900)	4,5
Finland	2.600 –	(1.500)	4,5
Italien	2.300 –	(1.300)	5,6
Østrig	2.200 –	(1.300)	4,9
	2.100 –	(1.600)	3,2
Irland	1.400 –	(0.900)	4,8

Projektioner af denne art er naturligvis altid underkastet en lang række usikkerhedsfaktorer. Det statistiske grundlag, der arbejdes på, er i sig selv af tvivlsom værdi. Politiske ændringer kan medføre ændringer i priorite-

ringen af samfundsopgaverne. EF's udvidelse, de internationale valutaproblemer osv., osv. kan bevirke, at projektionerne ikke holder.

Men alligevel. Det er sjældent helt ved siden af. Projektionerne er udarbejdet inden for en tidshorisont, hvor den tekniske udvikling, samhandelsmønster, stigning i den erhvervsaktive befolkning og størsteparten af de øvrige centrale elementer så nogenlunde kan overskues. Tabellen kan derfor tages som et om ikke helt præcist så dog i store træk sandsynligt billede af de europæiske landes økonomiske rangorden i 1980.

Det, der først og fremmest falder i øjnene er, at Europas nummer ét er Frankrig, som det eneste af de større europæiske lande blandt de første. Der er endvidere et betydeligt spring mellem Frankrig og det næste større europæiske land, Forbundsrepublikken Tyskland, hvis bruttonationalprodukt pr. indbygger vil være godt 75 pct. af det franske. Italien og Storbritannien ligger i bunden. Den megen tale om Forbundsrepublikken Tyskland som en økonomisk kæmpe, men politisk dværg, er ikke rigtig i overensstemmelse med disse projektioner. Derimod synes det som om Frankrig i det europæiske billede kommer i besiddelse af den økonomiske tyngde, dets politiske ambitioner efterstræber.

OECD's studium er udført i slutningen af 1960'erne. Udviklingen i 1970 og 1971 samt de foreliggende skøn for 1972 vil kunne give et svagt og helt foreløbigt fingerpeg, om projektionerne giver et nogenlunde rigtigt billede eller ser ud til at ramme ved siden af. Betragtes den procentvise stigning i bruttonationalproduktet og industriproduktionen, synes udviklingen stort set at falde godt i tråd med, hvad man kunne vente på baggrund af projektionerne.

Stigning i %	Frankrig	Forb.rep. Tyskland	Storbritannien	Italien
Bruttonationalprodukt				
1970	5,9	5,4	2,2	5,2
1971	5,5	3,5	1,5	0,5
1. halvår 1972 (skøn)	5 1/4	2,0	3,5	2 1/4
Industriproduktion				
1970	6,5	5,7	1,5	6,5
1971	5,5	2 3/4	1 1/4	− 3 1/4
1. halvår 1972 (skøn)	6,0	1,5	6,0	2,5

Tendensen her er tydeligt den, at Frankrig og Forbundsrepublikken Tyskland øger afstanden fra Storbritannien og Italien, og at den franske vækstrate hele tiden ligger over den tyske med større eller mindre variation.

b) Den industripolitiske målsætning i den VI. franske plan (1971 – 1975)

Den generelle industripolitiske målsætning for den VI. plan er at

- øge industriens bidrag til ligevægt i betalingssamkvemmet med udlandet og beskæftigelsen, ved at industriens andel af bruttonationalproduktet stiger,
- bevare fransk indflydelse i de industrier, der er nødvendige for udviklingen gennem en konsolidering af franske selskabers internationale placering og omstrukturering af truede sektorer.

Men generelt siges det, at moderniseringen af industrien igennem den VI. plans periode skal ske ved: konsolidering af de store industrigrupperinger og udbygning af deres udviklingsgrundlag, en forstærket økonomisk vækst for effektive og godt ledede små og mellemstore virksomheder og en accelereret omstilling af ikke-rentable eller dårligt ledede virksomheder. Omstruktureringen af produktionsapparatet, der påbegyndtes under den V. plan og endnu ikke er fuldendt, skal fortsættes. Begunstigelser til fusion og lignende skal opretholdes.

Planen opstiller tre prioritetssektorer: kemisk industri, maskinindustri og elektronisk industri, der først og fremmest vil være af betydning for en realisering af planens målsætning.

For maskinindustriens vedkommende er målsætningen at vende underskuddet på handelsbalancen for denne sektor og opnå et overskud på godt 1 mia. francs i 1975. Den tilstræbte årlige vækstrate er 8,5 – 9 pct., og investeringsforøgelsen 10 pct. Den kemiske industri har, i modsætning til maskinindustrien, nået en tilfredsstillende struktur og koncentration, og udviklingen skal præges af øgede investeringer. Produktionskapaciteten skal forøges for godt 5 mia. francs i hele planperioden. Den elektroniske industri forudses at forøge produktionen med 15 pct. pr. år. Dette betyder ikke, at de øvrige industrisektorer overlades til en mere eller mindre tilfældig udvikling. Tværtimod, for hver enkelt industrisektor er der opstillet en målsætning vedrørende den pågældende sektors placering i fransk industri. For en af de stærke sektorer, ikke-jernholdige metaller, siger planen således, at denne sektor er veludviklet og godt organiseret omkring et par store industrigrupper. Denne placering bør fastholdes og udbygges. Det bør bl. a. ske ved at udvikle ny og avanceret teknik. For en af de svage sektorer, tekstilindustrien, siger planen, at virksomhedsspredningen er for stor uanset de hidtil opnåede resultater vedrørende reorganisering. Anstrengelserne for at opnå en restrukturering og modernisering skal forstærkes.

Af særlig interesse er det, at bevillingerne til forskningsformål stiger væsentligt mere end bruttonationalproduktet (nemlig med 9,5 pct. pr. år), og at forskningen i højere grad skal orienteres over mod industriel anven-

delse. Fordelingen af bevillingerne, der for hele planperioden anslås til 21 mia. francs, er:

- 34 pct. til grundforskning, dvs. forskning beregnet på at udvide den menneskelige erkendelse,
- 56 pct. til forskning hovedsagelig beregnet på industriel anvendelse,
- 10 pct. til forskning om samfundets behov og det menneskelige miljø.

Fordelingen indebærer, at bevillingerne til grundforskning vil stige i takt med statsbudgettets almindelige stigning, medens det navnlig er udgifter til forskning med henblik på industriel anvendelse, der skal forøges. Den andel af de samlede forskningsudgifter, der anvendes i industrisektorerne, skal stige fra 35 pct. til 43 pct. fra 1970 til 1975. Af de sektorer, der navnlig vil nyde godt af statslig støtte til forskning og udvikling, kan nævnes: elektronik, dataindustrien, kemisk industri, metallurgi, maskinindustri og tungere elektrisk udstyr. Den statslige indsats skal følges op af øgede anstrengelser inden for den private sektor, hvis andel af de totale forskningsudgifter i Frankrig forudses at stige fra godt 30 pct. til 35 pct. fra perioden 1965 – 70 til 1970 – 75.

c) Arbejdskraft og produktivitet

For mange kommer det nok overraskende, at produktiviteten i fransk industri er så høj, som den er, og stiger stærkere end i både Forbundsrepublikken Tyskland og Storbritannien. En forklaring, som mange formentlig vil gribe til, nemlig at nationalindkomsten pr. indbygger er lavere i Frankrig, og at det på det lavere niveau er lettere at nå en stærkere produktivitetsstigning, holder ikke, for som tallene ovenfor viser, er nationalindkomsten pr. indbygger i Frankrig højere end i Storbritannien og, usikkerheden ved den slags beregninger taget i betragtning, stort set på samme niveau som i Forbundsrepublikken Tyskland. Man kan derfor forsøge sig med en intuitiv forklaring. Efter den anden verdenskrig var arbejdskraftmangel et af fransk økonomis store problemer, og først omkring 1960'erne kom de store årgange fra omkring 1945 i den erhvervsaktive alder.

Det er derfor et hovedelement i fransk økonomisk planlægning, at arbejdskraft var en mangelvare, som der måtte spares på. Derfor planlagde man produktionsapparatet ud fra dette hensyn og ud fra en forudsætning om, at tilgangen til arbejdsstyrken ville blive begrænset. Dette er ensbetydende med, at høj produktivitet indbygges i produktionsapparatet. Den tilstræbte totale produktion opnås kun ved stor produktion pr. beskæftiget. Da der i 1960'erne kom en meget voldsom tilgang til arbejdsstyrken med de store årgange, kunne den højere produktivitet opnås på en større arbejdsstyrke og gav sig udslag i dels en stærk produktionsforøgelse pr. indbygger, dels en stigende arbejdsløshed. Et af fransk industris stærkeste kort

er formentlig, at man har opbygget sit produktionsapparat forkert, nemlig ud fra den forudsætning, at der er langt færre arbejdere til rådighed end der faktisk er. En sådan indretning af det grundlæggende produktionsapparat beholder sin virkning i lang tid og kan næppe ventes at ændre sig afgørende i 1970'erne. Det stiller to krav til den økonomiske politik. For det første må man vælge mellem økonomisk vækst eller arbejdsløshed. Kun ved en høj produktionsforøgelse kan en tilgang til arbejdsstyrken opsuges. For det andet må investeringerne som en konsekvens heraf øges kraftigt, da hver ny arbejdsplads er kostbar; produktionsapparatet må udbygges, så det svarer til det allerede eksisterende for ikke at få produktionsforstyrrende afvigelser mellem nye og gamle anlæg. Paradoksalt nok opbygges de nye anlæg derfor også svarende til en situation med knaphed på arbejdskraft. Man fristes næsten til at sige, at Forbundsrepublikken Tyskland efter den anden verdenskrig har været i den modsatte situation, og at hovedårsagen til den udvikling, der nu er undervejs, skal søges i de to landes forskellige situation med hensyn til forøgelse af arbejdsstyrken. Forbundsrepublikken Tyskland har opbygget sit produktionsapparat svarende til en stor årlig tilgang af arbejdskraft. Først flygtningestrømmen østfra, senere den italienske arbejdskraft. Det vil ikke vare ved i 1970'erne.

LITTERATURHENVISNING

Boger

Lionel Stoleru, L'Impératif industrielle, 1969.
Formin Oulis, Planification et technologique dans l'Europe Unie, 1969.
Problems of British Entry into Europe, European Series no. 11, 1969.
Reflexions pour 1985, La documentation française, 1964.

Tidsskrifter m. v.

Le Monde
L'Expansion
The Economist
Financial Times
L'Expres
Le Management

Rapporter m. v.

Le VI plan, Journal Officiel
Loi de Finances
OECD, Gaps in Technology, Paris 1968
– The Growth of Output 1960–1980, Paris 1971
– The Conditions for Success, in Technological Innovation, Paris 1970
– Les politiques industrielles de 14 pays membres, Paris 1971
ECE, Some factors in Economic Growth in Europe during the 1950's, Genève 1964,
– Economic planning in Europe, Genève 1965,
– Incomes in post-war Europe, Genève 1968.
CEE, La politique industrielle de la Communauté, Bruxelles 1970.

EN KRITIK AF MYRDALS SYN PÅ OBJEKTIVITETSPROBLEMET I SAMFUNDSVIDENSKABEN

PER VEJRUP HANSEN

Debatten omkring »objektivitetsproblemet« er i løbet af de seneste år blusset op igen efter at have ligget mere eller mindre stille i 30–40 år. I 1930 kom den svenske økonom Gunnar Myrdal med en analyse af problemet i hans »Vetenskap och politik i nationalekonomin«, og måske var det denne analyse, som tildels afsluttede debatten. Indenfor den økonomiske samfundsvidenskab har Myrdal været autoriteten, når spørgsmålet om objektivitet dukkede op i en eller anden forbindelse.

Formålet med denne analyse er at foretage en vurdering af Myrdals syn på objektivitetsproblemet, således som det kommer frem i hans senere analyser. Selve problemet om objektivitet er af en så generel art, at jeg først og fremmest vil beskæftige mig med hele blokken af samfundsvidenskaber, altså samfundsvidenskaben i abstrakt forstand, og kun i anden omgang se specielt på den økonomiske videnskab, i eksempler o. l.

Den vurdering og kritik, som jeg vil give efter redegørelsen for Myrdals syn på problemet, vil automatisk føre over i en diskussion af den såkaldte kritiske teori, som den er udformet af »Frankfurter-skolen« – herunder vil jeg redegøre for dennes (alternative) syn på objektivitetsproblemet. Endelig vil jeg i et sidste afsnit give en kritisk beskrivelse af den bestående, »borgerlige« nationaløkonomi i lys af objektivitetsproblematikken.

I. OBJEKTIVITETSPROBLEMET

Det er vanskeligt rent indledningsvis at foretage en nøjagtig præcisering af, hvad objektivitetsproblemet egentlig er for et problem. Det eneste, man til en begyndelse kan gøre på nogle få linier, er at lade det bestå i f. eks. følgende spørgsmål: kan videnskaben være vurderingsfri, værdifri, uden implicitte eller skjulte værdidomme? Er det muligt at skelne mellem fakta og vurderinger? Kan man adskille erkendelse og interesse?

Dybere set må objektivitetsproblemet opstå som følge af forskellige van-

skeligheder, som refererer til selve de mennesker, som beskæftiger sig med samfundsvidenskab. Gunnar Myrdal har formuleret det på følgende måde i (1), s. 11: »Hur kan socialvetaren befri sig själv från: 1. det mäktiga inflytandet på hans eget tänkende av traditionen inom hans vetenskapsområde ... 2. inflytelserna från hela den kulturella, sociala, ekonomiska och politiska miljön i det samhälle där han levar och verkar. 3. de inflytelser som härrör från hans egen personlighet som ju inte bara formats av traditioner och omgivning utan också av hans individuella konstitution, historia och böjelser av olika slag?«

Punkt 2 peger tydeligt på den afgørende forskel, der er mellem naturvidenskaben og samfundsvidenskaben i denne sammenhæng. Samfundsforskeren er i modsætning til naturforskeren selv en del af det objekt eller forskningsområde, han undersøger. Dette gør objektivitetsproblemet meget mere kompliceret, når der er tale om samfundsvidenskab.

En god indledning til problematikken såvel som oversigt over den kan fås i Blegvad (2).

II. MYRDALS SYN PÅ OBJEKTIVITETSPROBLEMET

1. Udgangspunkt og begrebsramme

Min beskrivelse vil her hovedsagelig følge (1). Myrdal siger heri, at hans eget udgangspunkt for at beskæftige sig med denne problematik var en tidlig kritik af hans læremestre, de neoklassiske økonomer. Disse tilhørte den senviktorianske æra, og havde en udpræget laissez-faire holdning, som på ingen måde var udtrykt explicit, men som i stedet lå gemt i deres analyse og kunne være svær at få øje på. Myrdals kritik af dem kom til udtryk i hans »Vetenskap och politik i nationalekonomin« fra 1930.

Som en begrebsramme for hans analyse skelner han mellem to begreber, som tilsammen udgør vor opfattelse af verden, nemlig på den ene side »antagenden« (antagelser, beliefs) og på den anden side »värderingar« (vurderinger, valuations). Disse to begreber er sammenblandet og griber ind i hinanden i vor samlede opfattelse af verden (som han på sin side kalder »åsikter« (opinions). Mere præcist må man ved antagelser forstå det intellektuelle og »forstandsmæssige«, som beskæftiger sig med »fakta« – mens vurderingerne udgør det følelsesmæssige og viljesmæssige, der beskæftiger sig med, hvordan tingene bør være.

Det er et almindeligt fænomen, at antagelser og vurderinger gensidigt påvirker hinanden i den enkeltes samlede opfattelse. Vurderinger kan påvirke antagelserne og føre til rationaliseringer, men antagelserne kan også komme til at påvirke vurderingerne, f. eks. kan konkrete oplysninger om fakta ændre vores vurderinger (fordomme osv.).

Det korte af det lange er, at det er samfundsvidenskabens opgave at trække en skarpere linie gennem disse to begreber, dels i »folkeoplysningens« tjeneste, men også indenfor videnskaben selv. Han siger, at vurderingerne må frem i fuld dagslys i forskningen.

2. De skjulte vurderinger eller skævheder

Spørgsmålet er da, hvordan vurderinger kan ligge skjult i den teoretiske analyse. Eller på hvilke punkter der kan være tale om systematiske »skævheder«.

Myrdal peger for det første på det forhold, at samfundsforskere såvel som andre mennesker nemt kan falde for at søge frem til netop de konklusioner, som passer til de fordomme og vurderinger, man i forvejen har. Ønsketænkning kan føre til skævheder.

Derefter peger han på problemet med den anvendte terminologi. Ord som: den frie verden – udviklingslande – ligevægt – balance – normal – risikogevinst/profit – arbejdsgiver/arbejdskøber, osv., kan være værdiladede og dermed betyde skævheder. Men at en sådan terminologi i givet fald findes er mest betydningsfuld i den forstand, at den er et tegn på dybere skævheder i analysen. Således mener Myrdal, at et forsøg på at undgå en værdiladet terminologi ganske vist er vigtig at efterstræbe, men at det modsat nemt fører ud i en »terminologisk eskapisme« (han mener det er et generelt træk indenfor velfærdsteorien – f. eks. erstattede Pareto ordet nytte med ophilimitet).

En tredie skævhed er forskningens afhængighed af det omkringliggende samfund m. h .t. de spørgsmål analysen stiller og hele indretningen af arbejdet. M. peger på, at samfundsvidenskaben sjældent baner vej til nye perspektiver.

Dette fører ham ind på vurderinger, som yderligere influerer på de angrebsmetoder, der anvendes. Hermed menes de spørgsmål, som stilles, de begreber, modeller og teorier, der anvendes og endelig den måde vi vælger ud, ordner og analyserer vore iagttagelser og præsenterer resultaterne af vor forskning.

Det er således klart, at der i denne sammenhæng ikke er nogen principiel forskel mellem en normativt-analytisk og en empirisk-analytisk samfundsvidenskab. I den første er målet at opstille en model til beskrivelse af sociale sammenhænge v. h. a. relationer såsom adfærdsrelationer, tekniske relationer osv., der bygger på normative vurderinger (værdipræmisser) – de gribes så at sige ud af luften. I den anden, den empirisk-analytiske, er målet at foretage en statistisk (empirisk) beskrivelse af givne fænomener, af adfærd osv., hvilket så i anden omgang bygges ind i en model. Men selv om de primære relationer her er empirisk begrundede (og ikke blot

normative postulater), vil der alligevel indgå vurderinger eller skævheder. Ikke alene vil der indgå vurderinger i begrebsdannelsen og selve den statistiske klassifikation af iagttagelserne, men alle de skævheder, som Myrdal påpeger, vil også indgå i den empirisk-analytiske model, endog endnu stærkere, jfr. den tredie skævhed (afhængigheden af det omkringliggende samfund).

Myrdal siger generelt: »Innan man kan ha en syn, en uppfatning, måste man bestämme sig för en synpunkt och detta implicerar värderingar.«

3. *Valget af værdipræmisser*

Som en løsning på problemet at undgå skævheder opstiller Myrdal en slags »katalog« over, hvad man skal stille op med de værdipræmisser, som nødvendigvis må inddrages i en teoretisk analyse. Dette er måske bedst beskrevet i Myrdal (3), s. 157 –.

Værdipræmisserne skal opfylde følgende kriterier:

1. De skal være *explicit udtrykte* og ikke skjulte. De skal altså nævnes direkte i det skrevne.
2. De skal være så *specificerede og konkrete,* som vurderingen af virkeligheden, udtrykt i kundskab, kræver.
3. De skal være formålstjenligt eller *hensigtsmæssigt udvalgte,* eftersom de ikke kan udvælges direkte – a priori – fra »factual research«.
4. Dette, at værdipræmisserne ikke kan være a priori, selvindlysende eller generelt gyldige, betyder, at de *kun er hypotetiske.*
5. *Ideelt set* burde værdipræmisserne opstilles som flere *alternative sæt af hypoteser.*
6. De alternative sæt af hypoteser/værdipræmisser bør ikke vælges tilfældigt. Udvalgsprincippet bør være deres *relevans.* »Relevance is determined by the interests and ideals of actual persons and groups of persons«. Værdipræmisser, som ingen går ind for, er der altså ingen grund til at bruge.
7. Indenfor sådanne relevante præmisser bør man derefter udvælge dem, som er *signifikante* eller »betydningsfulde«: ». . . to denote valuations which are held by substantiel groups of people or by small groups with substantiel social power.« Disse behøver dog ikke omfatte majoriteten af befolkningen eller en politisk dominerende gruppe.
8. De mål og midler som indbefattes i vurderingerne skal være *rimelige,* dvs. mulige og opnåelige. Noget, som kun kan opnås med meget lille sandsynlighed, bør udelukkes via kritik på dette grundlag.
9. Sætter af værdipræmisser skal være *indbyrdes forenelige.*

Med denne løsning vil M. imødekomme et krav om realisme (i betydningen relevans, signifikans og rimelighed). Valget af værdipræmisser bør da forvandles til et krav om empirisk forskning som baggrund for selve specifikationen af præmisserne((1), s. 63.)

Ved videre at lade arten af de valgte værdipræmisser bestemme hele synsmåden og angrebsmetoden i analysen mener M., at et skridt er taget frem mod målet: ærlighed, klarhed, objektivitet og effektivitet i forskningen.

III. KRITIK AF MYRDAL

1. I Myrdals »katalog« kan det måske være hensigtsmæssigt at foretage en deling af kriterierne i to kategorier: dels dem, som angår *udvælgelsen* af værdipræmisser (især 6, 7, 8), og dels dem, der vedrører *behandlingen* (indpasningen) af værdipræmisser – efter at de er valgt (især 1, 2).

M. h. t. det sidste, behandlingen af præmisserne, opstår der ikke større problemer – alle er enige her. Værdipræmisser må nødvendigvis indgå, og de må da selvfølgelig udtrykkes explicit. Dermed er det ikke sagt, at det er en let sag at gøre værdipræmisserne explicitte og præcist definerede. I en anmeldelse af Myrdal (1) peger Göran Hemberg, jfr. (4), på, at præmisserne nemt forbliver abstrakte og upræcise – hver læser kan indenfor vide grænser tolke det ind i dem, som han eller hun ønsker (eks.: Myrdals eget begreb »moderniseringsidealet« anvendt på Sydøst-Asien).

Når sagen derimod drejer sig om udvælgelsen af værdipræmisser (som igen påvirker angrebsmetoden) er det et spørgsmål, om »Myrdal er tilstrækkelig«. M. giver faktisk selv svaret, idet der er en åbenlys indre modsigelse mellem hans beskrivelse af de skævheder, som kan findes i forskningen, jfr. afsnit II. 2, s. 24, og på den anden side hans løsning m. h. t. udvælgelsen af værdipræmisser. S. 24 påpegedes bl. a. den skævhed (= vurdering), som lå i forskningens afhængighed af det omkringliggende samfund m. h. t. de spørgsmål analysen stiller og hele indretningen af arbejdet. Heroverfor står M.'s krav om relevans, signifikans og rimelighed, der siger, at det omkringliggende samfund *skal* afgøre problem og metode, hvilket bl. a. vil sige, at man skal tage udgangspunkt i et samfunds givne institutionelle og politiske forhold – det er jo konsekvensen af empirisk forskning. Heri ligger så afgjort en vurdering, og en sådan teori er ikke værdifri. Der indgår stadig vurderinger – af implicit art, som ikke er »nævnt«.

Det forekommer, at der er en logisk-sproglig brist i hele hans analyse. Han forsøger at løse problemet med vurderinger – hvor han selv fortolker vurderinger som noget meget generelt og dybtliggende – ved at beskæftige

sig med noget langt mere snævert og specifikt, nemlig værdipræmisser. Sondringen er parallel til henholdsvis extra-videnskabelige og intra-videnskabelige vurderinger, jfr. nedenfor.

2. Hvad er objektivitet?

Man kan spørge, om en Myrdalsk analyse da overhovedet er objektiv? Hertil kan man dog svare både ja og nej, alt efter hvordan man definerer »objektivitet«. Hvis objektivitet skal betyde, at der overhovedet ikke findes vurderinger i teorien, så er svaret nej. Hvis derimod objektivitet defineres mere snævert, som »intersubjektivitet«, kan man godt have en objektiv analyse. Intersubjektivitet betyder, at to forskere under de samme forudsætninger (herunder samme værdipræmisser) i princippet skulle nå frem til samme beskrivelse, jfr. (5). Objektivitet i denne betydning går således på noget i retning af ærlighed, klarhed eller redelighed i arbejdet (d. v. s. værdipræmisserne gøres explicitte og præcise, og det skal være muligt at »følge« metoden). Myrdal forsøger ikke at præcisere, hvad han mener med objektivitet. Men det må/skal være i denne snævre betydning, han anvender begrebet.

Når objektivitet defineres som intersubjektivitet er problemet med de såkaldte *intra*-videnskabelige vurderinger løst: to uafhængige forskere når til samme beskrivelse, hvilket vil sige, at individuelle særinteresser ikke er tilstede. Men at to forskellige forskere når samme beskrivelse kan samtidig betyde, at de har samme videnskabssyn, deler den samme ideologi osv. – d. v. s., at der stadig kan (og vil) indgå *extra*-videnskabelige vurderinger, som ligger bag det fundamentale valg af problem og metode.

Man kan da konkludere, at en forskning efter Myrdals principper (og hermed hele den traditionelle økonomiske teori) *både* er *objektiv og ikke-værdifri,* jfr. (5), s. 141.

Det er med andre ord ikke tilstrækkeligt blot at sige, at værdipræmisserne skal gøres explicitte – og så tro, at sagen er klaret. Det har ikke desto mindre været en udbredt opfattelse.

Den videnskabsteori eller -filosofi som ligger bag den bestående (»borgerlige«) økonomiske teori er positivismen. Man tager udelukkende udgangspunkt i det bestående samfund, det faktiske, det »positive« – og udfører derefter en deskriptiv analyse af dette. Heri ligger, at den økonomiske teori ikke er værdifri – der foreligger extra-videnskabelige vurderinger, jfr. Fjellström (6), s. 27: »Positivismen kan uppfattas som en *artikulerad ideologi,* som ett instrument för att etablera och konsolidera ett sätt att tänka och uppfatta världen«.

3. Et teorihistorisk eksempel på extra-videnskabelige vurderinger.

I en artikel af Bo Gustafsson (7) nævner denne, at der findes udtalelser både hos Walras, Wieser, Clark m. fl., som tyder på, at de var klar over arbejdsværdi- og merværdilærens revolutionære implikationer – »och de tyckte inte om dem« (s. 15). Derfor den neoklassiske *nytte*værdilære, og i sammenhæng hermed (bevidst eller ubevidst valgt) den nye marginale metode, individorienteringen, økonomien som et isoleret emne, opfattelsen af tiden som noget abstrakt og a-historisk i forhold til den klassiske økonomi.

Dette viser, at skiftet fra den klassiske til den neo-klassiske økonomi i princippet ikke strider mod objektivitetskravet. Hvis de neo-klassiske økonomer (blot) havde fulgt Myrdals principper, ville der have været tale om objektiv eller intersubjektiv forskning. De to skoler kunne i princippet være objektive hver for sig – men det er vidt forskellige extra-videnskabelige vurderinger, som ligger bag. Man kunne også sige, at de to skoler har vidt forskellige sociale og politiske implikationer. Dermed er vi på vej over i den »kritiske teori«.

IV. KRITISK TEORI – FRANKFURTER-SKOLEN

1. En udmærket oversigt over Frankfurter-skolens historie og hvad den står for kan fås i Kalleberg (8). Om det første skal blot siges her, at det er den »skole«, som er udgået fra »Institut für Sozialforschung«, der blev grundlagt i Frankfurt am Main i 1930 – og som tæller navne som Horkheimer, Marcuse, Adorno, Fromm, Habermas m. fl.

2. Det er grundlæggende for den kritiske teori, at der eksisterer en indre forbindelse mellem videnskabelig erkendelse og samfundsmæssige interesser. Kort sagt er videnskab og politik uløseligt forbundet.

Denne *sammenhæng mellem erkendelse og interesse* er mest explicit analyseret af Habermas (9).

Den bestående, traditionelle teori baseret på positivismen har – hvor det drejer sig om empirisk-analytisk såvel som normativt-analytisk samfundsvidenskab – ladet sig nøje med én ting, nemlig at beskrive. Beskrivelsen retter sig mod at opnå lovmæssigheder af generel karakter (nomologisk viden). I anden omgang har denne beskrivelse skullet tjene til forudsigelse, men heri ligger også en erkendelsesledende interesse, nemlig en slags kontrol. Habermas anvender udtrykket en *teknisk* erkendelsesinteresse, der retter sig mod »teknisk rådvælde over objektiverte prosesser« (9), s. 10.

Den kritiske teori er en teori, der går ud over det rent deskriptive eller beskrivende. Oven på det deskriptive trin placeres et »kritisk trin«.

I (9), s. 11, beskriver Habermas dette kritiske trin: De systematiske

handlingsvidenskaber, herunder økonomi, har som mål at frembringe nomologisk viden. En kritisk samfundsvidenskab lader sig ikke nøje med det. Den påtager sig udover dette at undersøge 1. hvornår de teoretiske udsagn griber invariante lovmæssigheder ved den sociale adfærd overhovedet og 2. hvornår den griber ideologisk fastfrosne, men i princippet foranderlige afhængigsforhold.

D. v. s., at efter at man har beskrevet rent faktiske, foreliggende mønstre og lovmæssigheder i den sociale virkelighed, må man undersøge, hvorvidt disse lovmæssigheder er ideologisk betingede (af de givne institutionelle og politiske forhold). Er dette tilfældet træder »ideologikritikken« ind og påpeger, at den pågældende lovmæssighed er et produkt af specifikke historiske forhold, som kan forandres. Ideologikritikken er baseret på selvreflektion, som på sin side er bestemt af en *frigørende* erkendelsesinteresse. Målet er en frigørelse af individet (og kollektivet) fra en illegitim økonomisk, politisk, og kulturel magtudfoldelse – til skabelse af det myndige menneske og det frie samfund.

Hvis således en given lovmæssighed i den sociale virkelighed er udtryk for en illegitim magtudfoldelse, er det forskningens opgave at kritisere de betingelser, som ligger bag lovmæssigheden – for derved at få teorien ophævet. Dette synspunkt har tydeligt rod i Marx' begreb om varefetichismen (jfr. »Kapitalen«, 1. bog, 1. bind, s. 170 – (især s. 172) i den da. Rhodos-udg.)

Kalleberg (8) giver som eksempel kvindens umyndiggørelse og underordnede sociale position. Et eksempel fra den økonomiske teori kunne være, at man der finder den optimale allokering af ressourcer, herunder Paretooptimalitet, med udgangspunkt i den givne (skæve) indkomstfordeling.

En tænkning i disse kritiske baner måtte i øvrigt føre til, at man indenfor økonomien begyndte at skelne skarpere mellem, hvad der er økonomi, og hvad der er politik. Indenfor den givne institutionelle ramme omkring den aktuelle danske økonomi er det efterhånden blevet en lov, at f. eks. betalingsbalancen viser underskud, hvis der skal opretholdes fuld beskæftigelse (og tilsvarende de øvrige modstridende målsætninger). En kritisk teori ville her sætte ind med en kritik af de politisk givne institutionelle forhold, hvis man også vil opnå ligevægt på betalingsbalancen. Det skulle så udmøntes i en opstilling af alternative politiske forudsætninger, med en ændret lovmæssighed som resultat, d. v. s. betalingsbalanceligevægt. (Ganske vist går de indkomstpolitiske løsninger i retning af at ændre de institutionelle forhold, men en kritisk teori ville gå mere radikalt til værks, idet man ville blive ved med at søge politisk-institutionelle forudsætninger, der faktisk ville føre til betalingsbalanceligevægt).

3. Tilbage står problemet om den kritiske teoris syn på videnskabelig *objektivitet*. Man kunne (og har gjort det) anklage den kritiske teori for

overhovedet ikke at beskæftige sig med videnskab, men med ideologi (d. v. s., at man blot påpeger samfundets problemer og formulerer en målsætning, uden at have en reel interesse for erkendelse). Efter min mening må det i denne sammenhæng være relevant, hvorvidt den kritiske teori blot vil kritisere ideologiske betingelser for givne lovmæssigheder, uden at forsøge at opstille alternative forudsætninger med alternative lovmæssigheder som følge? Det eneste, Habermas nævner explicit, er selve kritikken.

Heroverfor står imidlertid den kritiske teoris objektivitetskrav, som siger, at objektivitet kun kan opnås ved bevidst identificering med fundamentale, almene interesser (f. eks. skabelse af »det myndige menneske« og »det frie samfund«). Disse *interesser bliver da en forudsætning for objektivitet*. Med den tidligere anvendte terminologi må interesser her tolkes som extra-videnskabelige vurderinger til bestemmelse af problem og metode (og objektivitet må tilsvarende forstås i bred forstand). Interesser betragtes altså ikke som en beklagelig fejlkilde, men som noget, forskeren bevidst må identificere sig med for overhovedet at kunne opnå objektivitet. Henvendt til »positivisterne« måtte det indebære, at disse bevidst identificerede sig med den tekniske erkendelsesinteresse.

Det vil med andre ord sige, at forskeren må begrunde og argumentere for sit fundamentale valg af problem og metode. Stillet overfor Myrdal vil det sige, at man også skal gøre de extra-videnskabelige vurderinger explicitte.

4. M. h. t. den kritiske teoris opfattelse af *angrebsmetoden* i analysen går denne klart ind for anvendelse af en totalitets-metode. Jfr. Horkheimer (10), s. 4, må man gå den møjsommelige vej fra beskrivelser af samfundsmæssige fænomener til indgående sammenligninger af dem og så først til dannelsen af almene begreber. Påvirkningen fra historicismen (især Max Weber) kommer her klart frem. På dette punkt har man mødt stærk kritik fra andre marxistisk inspirerede »skoler«, især »Althusser-skolen« i Paris, som opfatter begrebet social totalitet ud fra en strukturalistisk synsvinkel. Efter denne kan man ikke opfatte helheden ved at addere delene, men helheden må opfattes som en uadskillelig struktur, som er mere end summen af delene, jfr. i øvrigt Andersson (11), som jeg senere vil vende tilbage til.

V. EN KRITIK AF DEN LIBERALE NATIONALØKONOMI

1. I dette sidste afsnit vil jeg forsøge at give en kritisk beskrivelse af den bestående, traditionelle nationaløkonomi i lys af værdifrihedsproblematikken. Det vil herigennem blive klart, at den »borgerlige« teori bygger på et meget specifikt valg af problem og metode, et valg, som kun er ét blandt

flere mulige. Der ligger en extra-videnskabelig vurdering bag denne teoris specifikke menneskeopfattelse, dens isolerede økonomiske syn på samfundet, dens opfattelse af begrebet tid og hele dens metode. Alt dette sætter en grænse for, hvad teorien overhovedet kan »rumme« og dermed, hvad den er istand til at forklare.

2. Jeg vil tage udgangspunkt i en artikel af Göran Hemberg (12). (Artiklen kom i det første nr. af »häften för Kritiska Studier«, hvis tema var »kritik af den liberale nationaløkonomi« – bestående af i alt 4 artikler, heriblandt foruden (12) også (7) og (11).

Hemberg diskuterer i (12) umuligheden af at tale om »udsugning« (udbytning) i den neo-klassiske økonomi. Først formulerer han en nøjagtig definition af udsugning, hvorved forstås, at »A er udsat for udsugning, hvis der eksisterer en asymmetrisk bytteproces mellem A og B, således at A's mulighed for udvikling forringes«. Denne definition ville være en gyldig værdipræmis i en teori om udsugning, men på trods af det ville den nemt kunne virke anstødelig på mange »traditionelle« økonomer, der ville sige, at et begreb som udsugning er følelsesbetonet, på trods af at begrebet defineres explicit. Hertil siger Hemberg, at det, som er galt, er, at i modsætning til at kritisere et bestemt fænomen opfattes det at acceptere samme fænomen ikke som en »følelsesmæssig« vurdering. Bestående institutioner kræver ingen retfærdiggørelse – de består bare.

Mere interessant bliver det selvfølgelig at konfrontere den neo-klassiske økonomi med begrebet udsugning indeholdende en teoretisk accept af den explicitte definition – for derefter at se, hvad der sker.

Den første indvending fra den økonomiske teoris side kunne kaldes *det subjektivistiske modargument,* gående ud på, at den, som vurderer, kun kan gøre det for egen regning. Baggrunden er den individorienterede eller subjektivistiske nytte- og præferenceteori. Hver økonomisk enhed betragtes som en selvcentreret enhed, der uafhængig af nogen anden foretager sit valg, og ingen anden kan afgøre, hvad der er nyttigt eller unyttigt for denne enhed. Resultatet er, at man ikke kan foretage interpersonelle nytte-sammenligninger, og samtidig, at det bliver meningsløst og umuligt i det hele taget at tale om udsugning.

En væsentlig kritik af nytteteorien er for det første, at der ikke i nytte-funktionerne er specificeret, hvilke størrelser, der skal indgå – som oftest er det kun størrelser, som er prissat. For det andet, at en nyttefunktion ikke er defineret for en bestemt tidsperiode og en bestemt, konkret situation. Jeg skal vende tilbage til disse kritikpunkter i en mere generel formulering.

En anden indvending fra den bestående teori tager udgangspunkt i et *rationalitets-argument.* Dette argument siger ikke, at det er meningsløst at tale om udsugning, men det siger, at udsugning overhovedet ikke kan forekomme (sic!). Rationalitetsargumentet siger nemlig, at det må forud-

sættes, at hver økonomisk enhed handler rationelt, hvilket indebærer, at man ikke kan befinde sig i en dårligere situation efter transaktionen end før. Ellers havde man vel ikke foretaget transaktionen.

Dette kan man konkretisere udfra udenrigshandelsteorien, hvor frihandelsdoktrinen siger, at handel(bytte) altid vil kunne betale sig. Så snart der (blot) foreligger komparative fordele i produktionen i ét land i forhold til et andet land, kan man vise, at der opstår en samlet gevinst ved handel mellem disse to lande. Hvordan denne gevinst bliver delt, kan teorien ikke sige noget konkret om, men i det mindste kan et land ikke tabe på handelen, og normalt må man gå ud fra, at der bliver en positiv gevinst til begge.

Det essentielle er, at teorien ser på en sådan handel mellem lande som en isoleret hændelse, der foregår indenfor en afgrænset og kort »periode« (et år e. l.), således at f. eks. produktionsfunktionerne ligger fast. Hvis man alternativt ser på en længere tidsperiode, kunne det udmærket tænkes, at det var mere gunstigt for et land at undlade handel på kort sigt, hvis det dermed v. h. a. toldbeskyttelse ville blive muligt for landet at effektivisere sin produktion, altså udvikle sig økonomisk og industrielt. Hvis det var tilfældet, ville handel på kort sigt indebære udsugning, jr. definitionen, idet muligheden for udvikling forringes.

Den traditionelle teori har ganske vist tilgodeset denne synsvinkel med »infant-industry«-argumentet (opdragelsesargumentet), men kun som en undtagelse fra reglen. Hemberg foreslår, at opdragelsesargumentet snarere burde være reglen, da det er det mest interessante fænomen at forklare (protektionisme har jo i øvrigt også snarere været reglen end undtagelsen, endda generelt set).

Ét er klart, nemlig at de to teorier er fuldkommen uforenelige. Et væsenligt moment er opfattelsen af tid. Opdragelsesargumentet opfatter tidsdimensionen som noget konkret og historisk – man ser tiden som noget dynamisk, indenfor hvilken der sker en samfundsmæssig proces, som er mere end et varebytte. Der er således ikke blot tale om en økonomisk proces, idet man også inddrager sociale og politiske forhold (der tales om industrialiseringsgrader). Frihandelsdoktrinen opfatter derimod tiden som noget abstrakt, a-historisk (»en periode«), hvori der foretages et statisk varebytte løsrevet fra alt andet i samfundet. Man kunne påstå, at denne teori er »uvirkelig«.

3. *En alternativ teori som supplement?*

Det står hermed klart, hvad marxister mener, når de kritiserer den »borgerlige« økonomi som værende ude af stand til at forklare samfundets økonomiske udvikling som en historisk proces. Den borgerlige økonomis opfattelse af menneskene som homogene og rationalistiske, selvcentrerede

individer, og dens mangel på et samfundsmæssigt »totalsyn«, der dels indebærer en a-historisk tidsopfattelse, dels en opfattelse af økonomiske fænomener som samfundsmæssigt isolerede – forklarer det marxistiske kritikpunkt. Og det forklarer samtidig det modsatte grundlag, hvorpå en »marxistisk« økonomi i princippet vil bygge – – – i princippet, fordi der hurtigt kan opstå uenighed om det konkrete grundlag for teorien, jfr. modsætningen mellem »Althusser-skolen« og »Frankfurter-skolen«. (Der foregår jo iøvrigt i disse år en kraftig debat om den rette fortolkning af marxistisk metode).

I artiklen »För en marxistisk nationalekonomi« (11) af Jan Otto Andersson, har denne netop taget udgangspunkt i en fortolkning af Althusser's filosofi. Udfra denne udgør samfundet en helhed, som er kendetegnet ved en vis komplexitet, en struktureret helhed, som videre indeslutter forskellige »niveauer«, der koeksisterer i denne strukturelle enhed, opbygget på hinanden på en måde, som i sidste instans bestemmes af det økonomiske niveau. En model i traditionel forstand beskriver virkeligheden som den »er«, hvorimod en struktur »ligger under« virkeligheden og forklarer tingenes »eksistens« med strukturens »essens«.

Når man videre vil forklare en udviklingsproces, må man hæfte sig ved et modsætningsbegreb. Helhedens eller den komplexe strukturs udvikling forklares ved modsætninger eller konflikter mellem forskellige niveauer (således først og fremmest konflikten mellem produktivkræfterne og produktionsforholdene). Andersson nævner specielt, at man med en sådan synsmåde kan undgå de liberale nationaløkonomers fastlåsning i målkonflikter (f. eks. uforeneligheden af fuld beskæftigelse og stabile priser). Man ser en sådan målkonflikt som en modsætning mellem det økonomiske og det ideologiske niveau (hvor den sidste repræsenteres af politikerne).

Samfundsmodellen er altså en konfliktmodel, der antager, at der eksisterer interessekonflikter indenfor samfundet, og at disse konflikter udgør dynamiske kræfter for social forandring. Den borgerlige økonomis model er derimod en balancemodel, hvor man tenderer mod ligevægte (jfr. Israel i (5), s. 140–141).

Som en konklusion kan man med Andersson sige, at det er i spørgsmålet om helhedssyn og udgangspunkter, at marxistisk økonomi adskiller sig fra borgerlig økonomi. De taler med andre ord hvert sit sprog, imellem hvilke der ikke synes at være mulighed for at slå bro. De har hvert sit mål for, hvad man vil forklare i det samfund, vi lever i – og mens den borgerlige ikke kan forklare samfundsmæssige udviklingsprocesser, er der måske en række »tekniske« eller specifikke fænomener, som den marxistiske til gengæld ikke kan forklare. I så fald ville den eneste løsning være at opfatte økonomien som et fag bestående af to komplementære grene – hvis ønsket er en udtømmende teori.

REFERENCER

(1) Gunnar Myrdal: »Objektivitetsproblemet i samhällsforskningen«, Stockholm 1968.
(2) Mogens Blegvad: »Samfundsvidenskab og samfundsvidenskaber«, København 1969.
(3) Gunnar Myrdal: »Value in social Theory«. London 1958.
(4) Göran Hemberg: »Om värdepremisser«, i »häften för Kritiska Studier«, nr. 1, 1969, s. 48–50.
(5) P. Nørregaard Rasmussen og Joachim Israel: »Vurderingsfri teori?«, i National-økon. Tidsskrift, 3.–4. hefte, 1971, s. 129–153.
(6) Roger Fjellström: »Anteckninger om positivismen«, i »häften för Kritiska Studier«, nr. 2–3, 1969, s. 26–38.
(7) Bo Gustafsson: »Klassicism, marxism och marginalism«, i »häften för Kritiska Studier«, nr. 1–2, 1968, s. 3–15.
(8) Ragnvald Kalleberg: »Vitenskap og samfunn« – som indledning til »Kritisk teori«, s. IX–XXIX. Oslo 1970.
(9) Jürgen Habermas: »Erkjennelse og interesse«, i »Vitenskap som ideologi«, s. 3–17. Oslo 1969.
(10) Max Horkheimer: »Traditionell og kritisk teori«, i »Kritisk teori«, s. 1–57. Oslo 1970.
(11) Jan Otto Andersson: »För en marxistisk nationalekonomi«, i »häften för Kritiska Studier«, nr. 1–2, 1968, s. 29–36.
(12) Göran Hemberg: »Kring omöjligheten av »utsugning« i den nyklassiske nationalekonomin«, i »häften för Kritiska Studier«, nr. 1–2, 1968, s. 16–24.

GRUNDSYNSPUNKTER I DEN VESTLIGE FORSKNING AF DE KOMMUNISTISKE SYSTEMER

JENS-JØRGEN JENSEN

De følgende sider vil behandle »grundsynspunkter« i den vestlige forskning af de kommunistiske lande. Med »grundsynspunkt« menes den måde, som forfatterne har grebet deres analyse an på, og den opfattelse, man har haft af det kommunistiske politiske systems natur. Denne vage formulering er bevidst valgt i stedet for betegnelser som »model« eller »teori«, idet det er kendetegnende for de vestlige forskere, at de kun i ringe grad redegør for deres analysers metodiske karakter. Videre skal det nævnes, at fremstillingen drejer sig om forskningen af Sovjetunionen og de østeuropæiske kommunistiske stater og disse landes indre politiske strukturer.

Den vestlige litteratur har naturligvis et overvældende omfang[1]). Årsagen til, at det endnu er muligt at overskue denne, er, at et bestemt grundsynspunkt, den såkaldte »totalitarisme«-model, har været fremherskende fra midten af 30'erne til omkring 1960, hvor en omfattende kritik af denne opfattelse sætter ind. Artiklen vil følge kronologien. Forinden vil det dog være hensigtsmæssigt at gøre nogle bemærkninger om det empiriske materiale, der står til rådighed ved studiet af de kommunistiske lande, idet dette materiales særlige karakter sætter sit præg på forskningen.

1. Det empiriske materiale

Først skal nævnes officiel kommunistisk statistik om demografiske, økonomiske og sociale forhold. Om dette materiale gælder det, at det er stigende i omfang og – efter de fleste forskeres mening – også er blevet mere pålideligt. Endvidere foretages der af forskningsinstitutter i de kommunistiske lande – som et relativt nyt fænomen – et betydeligt antal interviewundersøgelser. Disse oplysninger om økonomiske og sociale forhold er naturligvis vigtige, men ikke tilstrækkelige for den egentlige politiske forskning, hvis hovedinteresse er magtstrukturen og de politiske beslutningspro-

[1]) Se således Bjarne Nørretranders: »Sovjetunionen som forskningsobjekt«, Økonomi og Politik 1967, ss. 255–66.

cesser i disse samfund. Hvad politisk materiale i snævrere forstand angår, er man på grund af det kommunistiske systems mere autoritære og lukkede karakter imidlertid i det væsentlige også henvist til materiale af *officiel* karakter. Dette omfatter først og fremmest det »partiofficielle« (bekendtgjorte udtalelser og beslutninger fra centralkomiteen, kongresser, og de øverste statsorganer). Andre kilder er dagbladene – ikke mindst partiets centralorgan –, tidsskrifter, encyclopædier, årbøger etc.

Det empiriske materiales karakter øver naturligvis en begrænsende indflydelse på, hvilke metoder den politiske forskning af de kommunistiske lande kan betjene sig af. Her kan nævnes to metoder, der til dels er særegne for kommunisme-forskningen, den såkaldte »kremlologi« og analysen af »dulgt« kommunikation.

Det karakteristiske for »kremlologien« er, at man gennem aflæsning af »protokollariske data« søger at påvise, hvilke magtrelationer, der findes mellem de kommunistiske ledere. Med »protokollariske data« tænkes på Sovjetledernes indbyrdes placering ved 1. maj paraden på den røde plads, hvem der er tilstede (eller ikke-tilstede) ved modtagelser af fremmede statsoverhoveder, etc. Det er ikke altid klart, hvilke underforståede forudsætninger, der ligger bag den »kremlologiske« metode; men ofte er der tale om en – vel problematisk – forestilling om, at lederpersonlighederne og de personligt bestemte magtkampe er de afgørende faktorer i kommunistisk politik, og at dette ytrer sig i sådanne ydre former.

Med analysen af »dulgt« kommunikation menes studiet af det særlige symbolsprog eller de »skjulte antydningers kunst«, som de kommunistiske ledere efter de vestlige iagttageres mening dyrker i deres offentlige fremtræden. Problematikken i afdækningen af dette »kodesprog« svarer for så vidt til de vanskeligheder, der foreligger for enhver analyse af de »virkelige« motiver bag officielle tilkendegivelser. Det, som imidlertid skærper vanskelighederne for kommunisme-forskningen, er de begrænsninger i det empiriske materiale, som ligger i, at man i væsentlig omfang er henvist til denne problematiske »motivanalyse« – og til en metode som kremlologien«[2]).

Det empiriske materiales utilstrækkelighed forstærker endvidere et problem, som foreligger i enhver samfundsvidenskabelig fremstilling: betydningen af forskerens personlige og politiske vurderinger. Og som det vil fremgå af det følgende, har *værdiproblemet* da også spillet en væsentlig rolle i de diskussioner, som har fundet sted.

---

[2]) For diskussioner og oversigter over det empiriske materiale, se Wolfgang Leonhard, Sovjetunionen efter Stalin. København 1959, ss. 26–30, P. C. Ludz: Parteielite im Wandel, Köln und Opladen 1970, ss. 153–57 samt Paul Shoup: »Comparing Communist Actions. Prospects for an Empirical Approach«, American Political Science Review, 1968, ss. 185–204. M. h. t. de anvendte metoder, se diskussionen i Survey, 1964, No. 50.

2. *Totalitarisme-modellen*

Som nævnt har den såkaldte totalitarisme-model været det fremherskende grundsynspunkt i næsten 30 år, og den har i denne periode været anvendt i analyser af såvel de kommunistiske som de fascistiske systemer. Begrebet »totalitarisme« eller »totalitært diktatur« dukker op første gang omkring 1930, og i 1939 og 1954 afholdtes to betydningsfulde konferencer om det totalitære diktaturs karakter. Her skal tre af de kendteste definitioner nævnes[3]).

Carl J. Friedrich nævner i sin definition, som nok er den berømteste, seks grundtræk, som er konstituerende for det totalitære diktatur: (1) en totalt-omfattende og revolutionær ideologi, (2) det totalitære parti, der oftest ledes af en enkeltperson, (3) et politisk politi, (4) et monopolistisk ledet massekommunikationssystem, (5) en hær, der ligeledes er under ledelsens fulde kontrol og (6) en centraldirigeret økonomi.

Zbigniew K. Brzezinski fremhæver ligeledes det totale og elitære i systemets magtudøvelse, men pointerer, at det væsentlige i regimet er dets »institutionaliserede revolutionære« karakter.

Richar Löwenthal definerer det totalitære diktatur ved at bestemme den totalitære revolution i forhold til den borgerlige demokratiske revolution, sådan som denne kendes fra Vesteuropa. De borgerlige revolutioner opfattes som det politiske systems tilpasning til den økonomiske og sociale udvikling, mens de totalitære revolutioner modsat er en politisk overbygnings diktat over for økonomien. Denne »revolution fra oven« har som forudsætning eksistensen af et revolutionært parti og en revolutionær ideologi, der tilsammen skaber den nødvendige kontakt (kontrol) med masserne.

Der kan altså konstateres forskelle imellem bestemmelserne af det totalitære diktatur, men bag disse forskelle ligger dog to grundlæggende fælles præmisser: at de totalitære diktaturer er et historisk særegent fænomen, og at de kommunistiske og fascistiske regimer er fundamentalt ens systemer.

Den antagelse, at det totalitære diktatur er historisk specifikt, er at forstå ud fra et bestemt klassifikationsskema, hvori alle tidligere og nuværende politiske systemer søges indordnet. Skemaet har tre katagorier: det moderne (vestlige) demokrati, det traditionelle autoritære system (f. eks. de europæiske enevælderegimer) og det totalitære diktatur (de kommunistiske og de fascistiske systemer). Grundlaget for klassifikationen er en

[3]) »Totalitarisme«-klassikeren er C. J. Friedrich and Z. K. Brzezinski: Totalitarian Dictatorship and Autocracy, Cambridge Mass. 1956. Af andre fremstillinger kan nævnes Brzezinski: Ideology and Power in Soviet Politics, New York 1962 og Richard Löwenthal: »Totalitäre und demokratische Revolution«, Der Monat 1960–61, ss. 29–30.

almindelig opfattelse af den politiske magts vilkår, dvs. af de forskellige begrænsninger, ethvert regime må tage stilling til.

Mens de demokratiske og autoritære systemer er underkastet de indskrænkninger i handlefriheden, som de bestående sociale interesser og værdisystemer udgør (det demokratiske styre er yderligere underkastet konstitutionelle normer), er det totalitære diktatur karakteriseret ved, at det med sin *samfundsrevolutionære målsætning* sætter sig ud over disse begrænsninger. Det totalitære diktatur eliminerer de bestående magtinteresser og tilstræber i hvert tilfælde en gennemgribende forandring af de bestående værdiforestillinger.

Og det er ud fra denne analyse af den politiske magts vilkår, at det totalitære diktatur er blevet karakteriseret som et historisk særligt fænomen. Baggrunden for dette system er en række *teknologiske* og *»idehistoriske«* faktorer, som er specifikke for det 20. århundrede.

Først har den moderne teknologi muliggjort en magtudøvelse af hidtil uset effektivitet og omfang. Således henfører Friedrich fire af sine seks grundlæggende træk til den teknologiske udvikling: det effektive hemmelige politi, indoktrineringen via massekommunikationsmidlerne, regeringsmonopolet på våbenmagt samt den centraldirigerede økonomi.

De »idehistoriske« forudsætninger er de demokratiske ideers gennembrud i dette århundrede. I massedemokratiets tidsalder må ethvert regime have en i det mindste tilsyneladende demokratisk karakter. Dette er ikke mindst betydningsfuldt for totalitære diktaturer, hvor omfattende samfundsændringer står på dagsordenen. De nødvendige led i ledelsens forbindelse til masserne er partiet og ideologien. Partiet må således – fiktivt – fremstå som formidler af folkets deltagelse i de politiske beslutninger, mens det reelt fungerer som diktaturets kontrol- og mobiliseringsredskab. Ideologiens funktion er gennem sine krav om en forkastelse af det bestående samfund og sine fremtidsvisioner at optræde som religionssubstitut.

Den anden grundpræmis i totalitarisme-modellen var påstanden om, at de kommunistiske og fascistiske regimer fundamentalt set er ens, nemlig totalitære diktaturer (en opfattelse, der bl. a. giver sig udtryk i, at en række af disse totalitarisme-undersøgelser er anlagt som komparative analyser af disse to typer af systemer).

Der har været rejst to hovedindvendinger mod at klassificere, som totalitarisme-modellen gør det: at der er betydelige divergenser mellem kommunistisk og fascistiske ideologi, og at de fascistiske systemer i modsætning til det kommunistiske er kapitalistiske statsformer. Disse indvendinger er imidlertid blevet afvist af totalitarisme-forfatterne. De hævder, at da en »revolution fra oven« altid efter sit væsen må fastholde sine ideologiske grundtanker og derfor være stærkt uvillig til at tilpasse sig realiteternes krav – så må det være dette forhold, der er væsentligt, ikke evt. for-

skelle mellem de totalitære ideologier. »Revolutionen fra oven« indebærer endvidere, at det politiske system er overordnet i forhold til de økonomiske og sociale strukturer – når det under begge systemer er den totalitære diktator og det totalitære parti, som besidder den reelle kontrol med produktionsmidlerne, er det uvæsentligt, om der eksisterer privat ejendomsret eller ikke.

Endelig skal gøres nogle bemærkninger om to træk ved totalitarismemodellen, som har spillet en rolle i den senere debat, nemlig dens statiske karakter og »etnocentrisme«. Når totalitarisme-modellen er blevet betegnet som statisk, hænger det sammen med, at det totalitære diktatur ifølge dette synspunkt er en urokkelig »monolhit«, som ikke vil undergå væsentlige forandringer. Totalitarisme-forfatterne afviser således tanken om, at det totalitære diktatur i det højt udviklede industrisamfund vil ændre karakter i retning af et mere smidigt »teknokratisk« system. Med Friedrich og Brzezinskis ord: »Det forekommer mest sandsynligt, at det totalitære diktatur vil blive stadig mere totalitært, omend den fortsatte intensivering muligvis aftager i tempo«. Kun udefra kommende kræfter vil kunne ændre systemet væsentligt.

Med det »etnocentriske« element i totalitarismemodellen tænkes på, at de kommunistiske (og de fascistiske) systemer anskues og vurderes ud fra vestlige politiske institutioner og tankegange, jvf. Löwenthals definition; ligesom Friedrich direkte udtaler, at »disse systemer skal analyseres i deres forhold til demokratiet, som de søger at fortrænge«.

3. Nyorienteringen i 1960'erne

Totalitarisme-modellen har naturligvis ikke stået uanfægtet på noget tidspunkt, men fra omkring 1960 begynder en kritisk betonet debat af den, en diskussion, som har været afgørende for størstedelen af den vestlige kommunismeforskning i det sidste tiår.

Man har peget på tre ydre faktorer, der kan have inspireret 1960'ernes nyorientering:

(1) Afstaliniseringen – begyndende med den 20. partikongres og videreudviklet under Chruchev's styre; (2) opkomsten af en række nye ét-parti-systemer i den 3. verden og (3) opløsningen af den kolde krigs klare frontstilling (med løsnen af båndene indenfor begge blokke).

Det forekommer indlysende, at disse politiske ændringer må have påvirket forskningsmiljøet. Dog vil det være rimeligt at drøfte, på hvilke punkter den politiske udvikling kan have indvirket.

Lempelserne i det stalinistiske tvangssystem og den begyndende magtspredning inden for den kommunistiske blok kan således have foranlediget, at man – i højere grad end totalitarisme-modellen gav plads for –

måtte lægge vægt på *analyse af konflikterne,* som øjensynligt fandtes. Den omstændighed, at et totalitært diktatur overhovedet kunne udvikle sig i »liberal« retning, peger iøvrigt på, at også opfattelsen af det stalinistiske system som en urokkelig monolhit var fejlagtig.

Afstaliniseringen åbnede således øjnene for, at de kommunistiske samfund ikke var fastlåste systemer af denne snævert definerede karakter. Denne erkendelse førte til en *kritik af totalitarisme-modellens klassifikationsskema.* Også opkomsten af en række nye socialrevolutionære regimer gav problemer på dette punkt; for hvordan skulle man placere samfund som f. eks. Nassers Egypten eller Nkrumahs Ghana i totalitarisme-modellens tre katagorier?

Endelig kan den kolde krigs afvikling og det nye mildere klima have gjort det mere nærliggende at foretage en *»værdikritisk« ransagelse af kommunisme-forskningen:* Man stillede det spørgsmål, om forskningen også havde været et led i den vestlige verdens ideologiske kamp.

Konfliktanalysen. Totalitarisme-forfatternes opfattelse af, at en lille homogen elite (eller en enkeltperson)suverænt styrer udviklingen i hele samfundet, har efter kritikernes mening betydet, at man har lagt for ensidig vægt på det officielle apparat og dettes magtudøvelse. Kritikerne mener i stedet, at der i ethvert samfund vil eksistere modsatte interesser, og at de heraf følgende sociale modsætninger på den ene eller anden måde må give sig politisk udtryk.

Kritikerne afviser altså tanken om »revolutionen fra oven«, dvs. den suveræne fortrinsstilling, som totalitarisme-modellen giver det politiske apparat i forholdet til økonomiske og sociale kræfter. I stedet ønsker man den politiske proces i de kommunistiske samfund opfattet som et konfliktfyldt samspil mellem den drivende kraft, d. v. s. det kommunistiske parti (eller partiets ledelse) og »samfundet«. Og i disse konflikter kan partiet ikke engang betragtes som en homogen enhed – det vil selv være opdelt analogt med en række af samfundets skillelinier[4]).

Konfliktbetragtningen hænger nært sammen med ønsket om en mere *dynamisk* analyse af de kommunistiske systemer end den, som totalitarisme-modellen giver. Ved at tillægge »samfundet« et større autonomi udvides mulighederne for dynamiske betragtningsmåder, sammenlignet med den opfattelse, hvorefter al forandring alene udgik fra diktaturets top.

Denne diskussion berører også spørgsmålet om totalitarisme-modellens

[4]) Fra den omfattende diskussion om konfliktanalysen eller »konflikt-modellen« kan nævnes P. C. Ludz: Soziologie der DDR, Köln und Opladen 1964, ss. 11–54; H. Gordon Skilling: »Interest Groups and Communist Politics«, World Politics 1966, ss. 435–51; Raymond Aron: »Can the Party Alone Run a One Party State«, Government and Opposition 1966–67, ss. 165–71; R. V. Burks: »Neue Wege der Kommunismus-Forschung in Amerika«, Osteuropa 1970, ss. 399–409.

sidestilling af de kommunistiske og fascistiske systemer. Så længe opmærksomheden var rettet mod den elitære magtstruktur og tvangsaspekterne, var det muligt at betragte de to typer af systemer som fundamentalt ensartede. Men med udvidelsen af analysen til den sociale virkelighed uden for det politiske apparat og den større vægt på analysen af sociale forandringer, fæstes opmærksomheden i højere grad på væsentlige *forskelle* mellem de to systemer: opretholdelsen af de kapitalistiske strukturer i de fascistiske lande på den ene side og – på den anden – den vældige forandring, som ikke mindst det sovjettiske samfund er undergået. Denne erkendelse er nok baggrunden for, at man i den nyere kommunisme-forskning ikke finder sidestillingen af de kommunistiske og de fascistiske regimer.

Dette ønske om en mere konfliktbetonende og dynamisk analyse af det kommunistiske system har medvirket til en vis interesse for udviklings- eller moderniseringsmodellen, som vil blive nævnt i et senere afsnit. Imidlertid har konfliktanalytikerne især interesseret sig for at undersøge det *udviklede* kommunistiske industrisamfund, og her har atter et bestemt problemkompleks stået i centrum for analysen: det kommunistiske partis stilling i det differentierede og foranderlige industrisamfund.

Partiet står over for to problemer, som er blevet væsentlig større i forhold til den egentlige industrialiseringsperiode frem til omkr. 1950, nemlig *kontrolproblemet* og *legitimationsproblemet*.

Partiet må således i det moderne samfund inddrage langt videre kredse i beslutningsprocesserne for overhovedet at få det industrielle system til at fungere, *samtidig* med, at det skal opretholde sin ledende position. Konfliktanalytikernes synspunkt kan sammenfattes med Arons ord om, at mens kontrolproblemet i opbygningsfasen var, hvor »monopolistisk et monopolistisk parti kan være«, er problemet i det udviklede samfund, hvor »ikke-monopolistisk et monopolistisk parti (kan) være«.

Sammenhængende med kontrolproblemet er legitimationsproblemet. Det kommunistiske partis legitimationsgrundlag er leninismen med dennes fremhævelse af det kommunistiske parti som den nødvendige ideologiske og politisk-organisatoriske avantgarde i udviklingen frem mod det kommunistiske samfund. Forskerne peger nu på, at mens i den egentlige opbygningsfase betydningen af en drivende politisk kraft var relativt let at indse, er det i det mere autonomt fungerende industrisamfund langt vanskeligere at forklare nødvendigheden af partiets førende rolle og eksistensen af et enormt partiapparat. Det er tillige blevet langt vigtigere at kunne *overbevise* om partiets nødvendighed, fordi tvang (terror) er ødelæggende – eller i hvert fald stærkt hæmmende – for den aktive medvirken og friere meningsudveksling, der er en forudsætning for, at et industrielt system kan fungere.

Konfliktanalyserne har også hæftet sig ved de forsøg, som partiet har

gjort for at løse disse kontrol- og legitimationsproblemer. Partiet har således prøvet selv at overtage den umiddelbare kontrol med en række af de vigtigste funktioner, ikke mindst i produktionsapparatet. Men selv om en sådan bestræbelse skulle lykkes, løses kontrolproblemet i virkeligheden ikke, idet dette problem så blot flyttes ind i partiet selv. En omdannelse af partiet til et sådant »forretningsforetagende« ville også betyde, at det mister sit oprindelige legitimationsgrundlag, rollen som samfundsudviklingens avantgarde, hævdes det. Man gør gældende, at partiet i så fald ville miste sin særstilling og blive reduceret til »afspejling« af de sociale grupper og modsætninger, der allerede findes i samfundet[5]).

Kritikken af totalitarisme-modellens klassifikationsskema. Et andet hovedpunkt i diskussionen i 1960'erne har været en kritik af totalitarisme-modellens klassifikationsskema, som man fandt var uegnet som udgangspunkt for komparative analyser. Baggrunden herfor var som nævnt afstalineseringens omfattende virkninger i det kommunistiske samfund, hvilket allerede for en umiddelbar betragtning gjorde det vanskeligt at sætte disse systemer i bås med det fascistiske, samt opkomsten af en række nye etparti-systemer i den 3. verden. En kritiker har formuleret tankegangen på den måde, at det »totalitære diktatur« simpelthen blev en »restkategori«, som hobede en række stærkt forskellige regimer sammen med alene den begrundelse, at de hverken var konstitutionelle eller traditionelle systemer.

Kritikerne har endvidere hævdet, at totalitarisme-modellen har betydet en faglig isolation af kommunisme-forskningen i forhold til den øvrige samfundsvidenskab. Totalitarisme-modellens opfattelse af de kommunistiske samfund som specifikke systemer har nemlig bevirket, at man ikke i studiet af disse lande har draget nytte af den teoretiske udvikling, som er foregået i de sociale videnskaber i øvrigt (der peges her bl. a. på systemteorien og funktionsanalysen).

Dette teoretiske dødvande, som forskningen efter kritikernes mening står i, vil man, fremhæves det, netop kunne komme ud over ved komparative analyser, der bygger på de nye begrebsapparater. Og det tilføjes, at studiet af de kommunistiske lande herved vil kunne bidrage til udviklingen af samfundsvidenskaberne i almindelighed – og dermed også til kendskabet til de »hjemlige« samfund.

De værdikritiske aspekter af debatten. Den kritiske diskussion har som nævnt også hæftet sig ved totalitarisme-modellens værdigrundlag. Dette aspekt af debatten har haft sit udgangspunkt i en analyse af den histori-

[5]) Se f. eks. Wolfgang Leonhard: Sovjetunionen efter Stalin, Købh. 1959 og P. C. Ludz: Parteielite im Wandel, Köln und Opladen 1970, der behandler disse problemer.

ske og politiske situation, som totalitarisme-modellen er opstået i og har fungeret under.

Det er således blevet fremhævet, at totalitarisme-modellen oprindeligt blev udformet af især europæiske forskere med henblik på analysen af de fascistiske regimer. Begrebet var en negativt ladet parallel til fascismens egne forestillinger om den »totale stat«. De vestlige forfatteres sigte var at placere de fascistiske systemer som diametrale modsætninger til de interesseopdelte demokratier for dermed at hjælpe de vestlige samfund over den »identitetskrise«, som disse befandt sig i på daværende tidspunkt.

Totalitarisme-begrebet blev også anvendt på de kommunistiske lande, og ikke mindst efter at 2. verdenskrig var afsluttet, overtog amerikansk politisk videnskab begrebsdannelsen, først og fremmest med henblik på analysen af kommunistiske stater. Begrebet tjente dog stadig det samme formål: den åndelige mobilisering.

Efter kritikernes mening har den historiske baggrund indvirket afgørende på totalitarisme-modellen. Man har peget på klassifikationsskemaet som det element, der tydeligst står i sammenhæng med den kolde krig, nemlig opfattelsen af det totalitære diktatur som en ekstrem afvigelse i forhold til den demokratiske tradition og de vestlige samfundssystemer. Der tænkes altså på totalitarisme-modellens såkaldte »etnocentriske« element. Det principielt vildledende i et sådant udgangspunkt er imidlertid blevet forstærket af, at det politiske engagement har fået totalitarisme-forfatterne til at sammenligne de kommunistiske systemer *ikke* med de faktiske tilstande i de vestlige lande, men med de vestlige idealer om disse tilstande[6]).

Denne kritisk betonede debat har afgørende påvirket studiet af de kommunistiske lande i tiden siden 1960. Totalitarisme-modellen synes stort set opgivet eller optræder i modificerede former. Forskerne har i stedet arbejdet ud fra andre opfattelser, og i det følgende skal nogle af disse nye synspunkter omtales.

4. Moderniseringsmodellen

På baggrund af u-landenes stigende politiske betydning gennem det sidste ti-år er samfundsvidenskaberne begyndt at beskæftige sig systematisk med udviklingsproblemer, og der kan i dag tales om en egentlig »moderniserings«-forskning.

Det er i denne artikel blevet nævnt, at en »moderniserings-model« dan-

[6]) Se bl. a. Ludz, Soziologie, ss. 11–19 og A. G. Meyer: »The Comparative Study of Communist Political Systems«, Slavic Review, 1967, ss. 3–12.

ner et alternativ til totalitarisme-modellens beskrivelse af de kommunistiske systemers opbygningsfase (først og fremmest Sovjetunionen i Stalin-perioden). Moderniseringsbetragtningen kan med sin fremtrædende interesse for en bevidst politisk elites bestræbelser for at forcere en industrialisering igennem i et tilbagestående land minde om totalitarisme-modellen, som også betoner elitens afgørende betydning. Forskellen mellem de to synsvinkler er imidlertid, at totalitarisme-modellen især hæfter sig ved de magttekniske aspekter, mens moderniserings-modellen i højere grad betoner elitens *udviklings*målsætning og samspillet mellem den bevidste elite og det omgivende samfund[7]).

Selv om Sovjetunionen, sammen med Japan måske, forekommer at være det mest nærliggende eksempel på en gennemført industrialiseringsproces i nyeste tid, er det imidlertid karakteristisk, at Sovjetunionen har spillet en ret ringe rolle i den efterhånden omfattende litteratur om moderniseringsproblemer.

Udviklingsanalyserne vil derfor ikke blive yderligere omtalt her – derimod skal der gøres nogle bemærkninger om baggrunden for den beskedne betydning, som de kommunistiske lande har haft i denne sammenhæng. En del af forklaringen kan nok findes i nogle helt centrale begrebsmæssige problemer, som moderniserings-undersøgelserne har stået over for. Det drejer sig om noget for disse så afgørende som definitionerne af begreber som »udvikling« og »modernisering«. Spørgsmålet har været, om man ved »modernisering« skulle forstå *økonomisk, social* eller *politisk* modernisering eller evt. en kombination af disse elementer. I diskussionen herom finder man i hvert fald en betydelig uvilje mod at lægge den overvejende vægt på den *økonomiske* udvikling. Årsagen til denne uvilje har formentlig været, at en ensidig hæften sig ved økonomiske kriterier ville føre til den konklusion, at Sovjetunionen havde gennemløbet en så gennemgribende moderniseringsproces, at landet i dag skulle placeres i samme hovedkategori som f. eks. USA, d. v. s. som et udviklet land.

For at komme uden om dette problem har nogle forfattere lagt vægten på *politiske* udviklingskriterier. En moderniseringsproces er herefter karakteriseret ved en udvikling i retning af samfund med parlamentarisk styre, flerparti-system og konkurrerende interesseorganisationer. Som påpeget af *kritikere* er denne definition imidlertid »normativ« eller »etnocentrisk«: det »moderne« samfund svarer simpelthen til det almindelige billede af det vestlige system, som hermed kommer til at fremtræde som det højeste – og måske »naturlige« og »endelige« – udviklingstrin.

---

[7]) Om Sovjetunionen som et moderniseringssystem, se Alec Nove: »The Soviet Model and Underdeveloped Countries«, International Affairs 1961, ss. 29–38; John H. Kautsky: »Communism and the Comparative Study of Development«, Slavic Review 1967, ss. 13–17.

5. *Bureaukrati-modellen*

Forestillingen om det moderne samfund som et »organisationssamfund« optræder i forskellige sammenhænge og betydninger i samfundsvidenskabelig debat og har også været anvendt inden for studiet af kommunistiske lande. Blandt flere sådanne analyser skal den mest omfattende og systematiske, Alfred G. Meyers, kort omtales[8]).

Meyer skriver, at »USSR bedst forstås som et stort komplekst bureaukrati, der med hensyn til struktur og funktioner kan sammenlignes med storvirksomheder, hære og regeringsinstitutioner i Vesten«. Meyer betoner, at Sovjetunionen ikke er et »åbent samfund« (det betragtes jo netop som en organisation), men at det heller ikke er en monolhit, sådan som totalitarisme-forfatterne opfattede det: der findes i det kommunistiske samfund konflikter af type som dem, der eksisterer inden for alle store organisationer. Konflikterne er således elitære og folder sig ud inden for rammerne af de fundamentale målsætninger.

Endvidere giver Meyer et skematisk rids af magtstrukturen i det kommunistiske system ved at drage paralleller til den vestlige storvirksomhed. Det kommunistiske partis rolle sammenlignes således med aktionærernes i et stort A/S. Partiet »ejer« samfundet i samme forstand, som aktionærerne ejer virksomheden. De virkelige magthavere er dog medlemmerne af parti*præsidiet* og parti*sekretariatet* – svarende til, at det er storaktionærerne i en virksomhed, der har den væsentlige indflydelse. Forholdet mellem partiet og de øvrige »apparater« (ikke mindst det økonomiske) kan efter Meyer sammenlignes med forholdet mellem aktionærer og »managers«.

Det interessante i bureaukrati-modellen er, at den indebærer mulighed for at undersøge hele det politiske system i lyset af problemstillinger fra organisationsteorien – et af de mest prøvede og udarbejdede begrebsapparater inden for samfundsvidenskaberne. Foruden magtstrukturanalysen, som i dette knappe referat måske synes lidt forenklet, anskuer Meyer således partiets kontrolproblem – ikke mindst i forholdet til den økonomiske sektor – som et »linie/stabs«-problem (et begreb, som er hentet fra organisationsteoriens analyse af de problemer, der i en organisation kan opstå i relationerne mellem de almindelige besluttende »linie«-organer og specialist-»stabene«). Endelig pointerer Meyer, at bureaukrati-analysen også har et værdikritisk sigte: den kritik af det sovjettiske »organisationssamfund«, som modellen kan danne grundlag for, vil kunne videreføres til en forståelse og kritik af tilsvarende fænomener i de vestlige samfund.

---

[8]) Alfred G. Meyer: The Soviet Political System. An Interpretation, New York 1965.

6. Konvergensteorien

I de senere år har den såkaldte »konvergensteori« spillet en vis rolle i diskussionerne om de vestlige og østlige systemers fremtidige udvikling. Konvergensteorien går enkelt sagt ud på, at de vestlige og kommunistiske industrisamfund i stadig højere grad vil nærme sig hinanden (konvergere). Denne definition dækker imidlertid over et bredt spektrum af analyser eller konvergensteorier. Der er således forskelle i opfattelsen af, i hvilken retning de to typer af systemer vil udvikle sig, rækkende fra billedet af en Orwellsk militærstat til et samfund af en vis lighed med de skandinaviske socialdemokratiske systemer. Endvidere ligger konvergensteoretiske forestillinger mere eller mindre udtalt bag en række mere snævre analyser, hvor der foretages sammenligninger mellem øst og vest på så forskellige områder som den økonomiske politiks organisation og metoder, forskningspolitik og ungdomskriminalitet. Det følgende vil indskrænke sig til, hvad der må anses for det centrale i de fleste udformninger af konvergensteorien, nemlig de konvergensanalyser, som bygger på forestillingen om det »moderne industrisamfund«. Da denne forestilling ikke alene er en forudsætning for konvergensteorien, men også har haft en væsentlig betydning for hele nyorienteringen i 1960'ernes kommunismeforskning, vil dens hovedpunkter og argumentationen bag den blive refereret relativt udførligt.

Det »moderne industrisamfund« var i sin oprindelse en begrebsdannelse, der knyttede sig til analysen af de højtudviklede vestlige industrilande. Hensigten var at sammenfatte en række fænomener, som man fandt var karakteristiske for de komplekse og dynamiske samfund i den »anden industrielle revolutions tidsalder«, d. v. s. den stadigt mere automatiserede storindustri, den øgede statslige intervention i økonomien, storbymiljøet, masseforbruget, etc.

Et centralt led i forestillingen om det »moderne industrisamfund« er endvidere, at der vil ske en »teknokratisering« af magtstrukturen i samfundet. På grund af de teknologiske og økonomiske forholds kompleksitet vil de hidtidige magthavere, kapitalejerne og de politiske ledere træde i baggrunden til fordel for de administrative ledere, de tekniske og økonomiske eksperter, fremhæver man. *Burnham* taler således om »direktørernes revolution«, og *Galbraith* mener, at »teknostrukturen« vil overtage kapitalejernes stilling og gøre fagforeninger og statsmagt til sine tjenende redskaber.

Den grundlæggende præmis bag forestillingen om dette »moderne industrisamfund« er altså det synspunkt, at de tekniske og økonomiske faktorer på afgørende vis bestemmer de sociale og politiske institutioner. Og det er dette udgangspunkt, som bevirker, at industrisamfundsbegrebet danner grundlag for konvergensteorien.

Nu har de udviklede kommunistiske samfund imidlertid den samme teknologiske og økonomiske basis, og der vil derfor også herske en »afideologisering« af det politiske liv; magten glider over til de industrielle ledere på partielitens bekostning. *Burnham* betragtede således det stalinistiske samfund som det på daværende tidspunkt (1941) mest »modne« »manager-samfund«, og *Galbraith* hævder, at kernen i de »liberale« økonomiske reformer er en magtforskydning fra partieliten til den økonomiske elite (og ikke som nogle har hævdet, et skridt tilbage mod en egentlig markedsøkonomi). En tredje konvergensteoretiker, *Rostow,* er af den opfattelse, at det kommunistiske system, som nok kunne være en effektiv samfundsorganisation på et tidligt stadium i den økonomiske udvikling, i den højtudviklede økonomis fase, »masseforbrugets epoke«, på afgørende områder vil visne bort. Han mener videre, at de kommunistiske lande vil udvikle sig i retning af det moderne amerikanske samfund[9]).

Konvergensteorien har – som det var at vente – udløst en omfattende og ofte kritisk betonet debat. Kritikken har naturligt nok vendt sig imod den »teknologisk-økonomiske determinisme«, som ligger i de fleste udformninger af konvergensteorien. Eller som nogle har udtrykt det: gælder der i de kommunistiske og de vestlige samfund samme relationer mellem de teknologisk-økonomiske faktorer på den ene side og de øvrige sociale og politiske institutioner på den anden. Kritikerne har her ment, at en analyse af de to systemers *industrialiseringsproces* var nødvendig for en bedømmelse af deres fremtidige udvikling.

Det karakteristiske for det sovjettiske systems udvikling har, fremhæver konvergensteoriens modstandere, været det kommunistiske partis afgørende rolle, og efter kritikernes mening vil dette indebære, at det politiske system stadig vil være den overordnede faktor i den sovjettiske udvikling. Man peger i denne forbindelse også på, at det industrielle systems krav til den samfundsmæssige organisation ikke nødvendigvis behøver at føre til en decentralisering på partiapparatets bekostning, men at en »computer-stalinisme«, hvor der gøres brug af moderne økonomiske metoder og avanceret databehandling, vil kunne løse problemerne lige så godt. Der argumenteres ad tilsvarende baner for USA's vedkommende: den økonomiske og sociale mangesidethed, som karakteriserede landets opbygningsfase, vil fortsat præge landets udvikling. Efter kritikernes mening vil de to stystemer ikke konvergere, men *udvikle* sig ud fra hver sine historiske forudsætninger. Parentetisk kan det bemærkes, at konvergensteorien også er blevet skarpt imødegået fra officiel kommunistisk hold, og at denne kritik især er gået på, at konvergensteorien eensidigt har hæftet sig ved udvik-

[9]) James Burnham: The Managerial Revolution, New York 1941 og John K. Galbraith: Det moderne industrisamfund, København 1968; W. W. Rostow: Den økonomiske udviklings faser, København 1963.

lingen af »produktivkræfterne« (teknologiens og arbejdskraftens niveau), men har ignoreret de lige så vigtige »produktionsforhold« (ejendoms- og klasserelationerne), hvor der er afgørende forskelle mellem de to systemer[10]). De kommunistiske indvendinger er altså stort set parallelle med de vestlige.

De vestlige kritikere har også beskæftiget sig med værdigrundlaget bag de forskellige udformninger af konvergensteorien. Denne er således blevet betegnet som »anti-sovjettisk«. Thi selv om der vil ske betydelige ændringer også i de vestlige samfund, bliver det virkelige offer for den »historiske nødvendighed« jo det kommunistiske parti og dettes magtstilling. Jvf. ikke mindst konvergensteorien i Rostows udformning. Konvergensteorien er, påstås det, i virkeligheden ikke en teori om systemernes konvergens, men om det modsatte systems undergang.

Endelig har man også hæftet sig ved »pacifistiske« forhåbninger hos nogle af konvergensteoretikerne. Disse vurderinger kan velsagtens spille ind ud fra den (egentlig problematiske) argumentation, at hvis de to systemer i stigende grad kommer til at ligne hinanden, vil der være skabt bedre muligheder for en fredelig storpolitisk udvikling. F. eks. skriver *Sorokin* i en ofte refereret artikel, at på baggrund af konvergensen de to systemer imellem vil en evt. storkrig *kun* kunne forklares ud fra de politiske magthaveres »ufornuft, uansvarlighed, begærlighed og aggressivitet[11]«.

7. *Afsluttende bemærkninger*

Som det er fremgået, har den vestlige forskning været præget af nogle centrale vanskeligheder: det utilstrækkelige empiriske materiale og en teoretisk/metodisk uafklarethed har ofte gjort argumentationerne spinkle eller alene gættende, ligesom mere eller mindre underforståede ideologiske holdninger har spillet en rolle.

Blandt de vestlige forskere er disse problemer jo blevet diskuterede, og nogle forfattere har ment, at det i højere grad er gennem teoretisk virksomhed end gennem yderligere empirisk forskning, at man vil kunne gøre fremskridt. Dette synspunkt skal forstås relativt, og det – indlysende – rigtige er naturligvis, at begge arbejdsformer er nødvendige. Det største problem ligger imidlertid nok i at skabe en *forbindelse* mellem den teoretiske

---

[10]) Z. K. Brzezinski and Samuel B. Huntington: »Die Sowjetunion und die Vereignigten Staaten: Konvergenz oder Evolution der politischen und sozialen Strukturen«, Europa-Archiw 1964, ss. 427–40. Den kommunistiske opfattelse findes bl. a. hos Ib Nielsen: Socialisme/kapitalisme – nærmer de sig hinanden? København 1969.

[11]) P. A. Sorokin: »Soziologische und kulturelle Annäherungen der Vereignigten Staaten und der Sowjetunion«, Zeitschrift für Politik, 1960, ss. 341–70. Om diskussionen se endvidere Brzezinski and Huntington og Alfred G. Meyer: »Theories of Convergence« i Chalmers Johnson (ed): Change in Communist Systems, Stanford 1970, ss.

og empiriske virksomhed. På dette punkt har de fleste samfundsvidenskabelige grene dog ofte stået over for uoverstigelige vanskeligheder; og sandheden er vel den, at kommunismeforskningen – trods sine særlige vilkår og karakteristika – i dette afgørende spørgsmål ikke adskiller sig væsentlig fra samfundsvidenskaben i almindelighed.

LITTERATUROVERSIGT

Aron, Raymond: »Can the Party Alone Run a One-Party State«, Government and Opposition, 1966–67, ss. 165–71.

Bell, Daniel: »Ten Theories in Search of Reality. The Prediction of Soviet Behavior« i Bell: The End Ideology, New York 1960, ss. 300–34.

Brzezinski, Z. K.: Ideology and Power in Soviet Politics, New York 1962.

Brzezinski, Z. K. and Samuel B. Huntington: »Die Sowjetunion und die Vereignigten Staten – Konvergenz oder Evolution«, Europa-Archiw 1964, ss. 427–40.

Burks, R. V.: »Neue Wege der Kommunismusforschung in Amerika«, Osteuropa 1970, ss. 399–409.

Friedrich, Carl J. (ed.): Totalitarianism, Cambridge Mass. 1954.

Friedrich, Carl J. and Brzezinski, Zbigniew K.: Totalitarian Dictatorship and Autocracy, Cambridge Mass., 1956.

Galbraith, John Kenneth: Det ny industrisamfund, København 1968.

Kautsky, John H.: »Communism and the Comparative Study of Development«, Slavic Review 1967, ss. 13–17.

LaPalombara, Joseph: Bureaucracy and Political Development, Princeton 1963.

Leonhard, Wolfgang: Sovjetunionen efter Stalin, København 1959.

Ludz, Peter Christian: Soziologie der DDR, Köln und Opladen 1964.

– Parteielite im Wandel, Köln und Opladen, 1970.

Löwenthal, Richard: »Totalitäre und demokratische Revolution« hos Seidel und Jenkner: op. cit., ss. 359–81.

Meyer, Alfred G.: The Soviet Political System, New York 1965.

– »The Comparative Study of Communist Political Systems«, Slavic Review 1967, ss. 3–12.

– »Theories of Convergence« i Shalmers Johnson: op. cit., ss. 313–41.

Neumann, Sigmund: Permanent Revolution. Totalitarianism in the Age of International Civil War, London 1963. (1. udg. 1942).

Nielsen, Ib: Socialisme/kapitalisme – nærmer de sig hinanden? København 1969.

Nove, Alec: »The Soviet Model and Underdeveloped Countries« International Affairs, 1961, ss. 29–38.

Nørretranders, Bjarne: »Sovjetunionen som forskningsobjekt«, Økonomi og Politik 1967, ss. 255–66.

Rostow, W. W.: Den økonomiske udviklings faser, København 1967.

Shoup, Paul: Comparing Communist Nations. Prospects of an Empilical Approach«, American Political Science Review 1968, ss. 185–204.

Skilling, H. Gordon: »Interest Groups and Communist Politics, World Politics 1966, ss. 435–51.

Sorokin, Pitirim: »Soziologische und kulturelle Annäherungen der Vereignigten Staaten und der Sowjetunion«, Zeitschrift für Politik 1960, ss. 341–70.

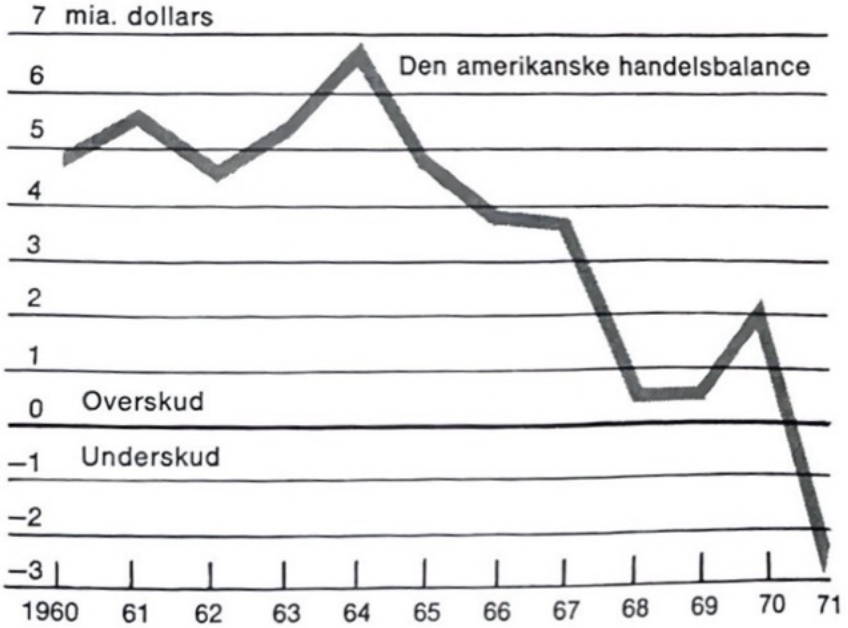
Survey, 1964 No. 50. Særnummer over den vestlige forskning af Sovjetunionen.

DEN INTERNATIONALE ØKONOMISKE SITUATION

DEN INTERNATIONALE KONJUNKTURSITUATION

USA. Årets første to måneder bragte i forlængelse af udviklingen sidste år, jfr. nedenstående figur, et underskud på handelsbalancen på 916 mill. $. Den stærkt ekspansive finans- og pengepolitik har således haft effekt på dette område, mens den tilsigtede effekt på beskæftigelsen stadig ikke har vist sig. Meget overraskende var meddelelsen i slutningen af april om en vækst i bruttonationalproduktet i faste priser på 5,3 pct. i første kvartal. Nominelt var stigningen 11,5 pct., men 6,2 pct. tilskrives prisstigninger. Realvæksten sammenholdt med arbejdsløsheden påpeger den fortsat kraftige produktivitetsforøgelse i amerikansk erhvervsliv.

Storbritannien. Forslaget til engelsk statsbudget for 1972–73 har bragt optimisme m. h. t. den fremtidige konjunkturudvikling. Som det vil være fremgået af *Økonomi og Politiks* tidligere internationale konjunkturoversigter, har den engelske økonomi i de seneste år udvist alle tegn på stagnation og har været præget af stigende arbejdsløshed. De finanspolitiske lempelser fra 1971 skulle efter finansminister *Anthony Barbers* budgetforslag suppleres med ca. 1,4 mia. pund sterling i det kommende finansår

med det sigte at få den økonomiske vækstrate op fra 2–3 pct. årligt til 5 pct.

Budgetforslagets vigtigste ændringer skal omtales i det følgende. Indkomstskatterne reduceres med 1,2 mia. pund således, at 2 3/4 mill. skatteydere, som med uændrede regler skulle have bidraget til statens indtægter, slipper for at betale statsskat på grund af en forhøjelse af den skattefri bundgrænse. For de resterende 21 mill. skatteydere falder skatten med et pund sterling om ugen. Derudover sker der skattelettelser for investeringsindkomster, og pensionsydelserne øges med 12 1/2 pct. fra efteråret.

Medens de ovennævnte foranstaltninger sigter mod en udvidelse af det private forbrug, gennemføres der tillige ændringer med henblik på en bedring af investeringsklimaet. Således skabes der frie afskrivninger for investeringer i produktionsanlæg og maskiner, hvilket betyder, at der kan foretages en afskrivning på 100 pct. allerede i anskaffelsesåret. Derudover lempes afskrivningsmulighederne for nyopførte industribygninger, der ligger uden for udviklingsområderne, hvor der til gengæld vil blive ydet øgede investeringstilskud. Endelig gennemføres der for de mindre virksomheder (overskud på mindre end 15.000 pund sterling) en særlig lempelig beskatning.

Udover disse efterspørgselsfremmende foranstaltninger indeholder Anthony Barbers budget også visse omlægninger af beskatningen møntet på Englands snarlige indtræden i fællesmarkedet. Fra 1. april 1973 indføres en meromsætningsafgift, der skønnes at komme til at ligge på 10 pct., hvorfra dog skal undtages de fleste fødevarer, aviser, tidsskrifter, bøger, eksportvarer, brændsel og byggeri m. m. Til gengæld sker der med øjeblikkelig virkning en reduktion i en række punktafgifter, idet afgiften på luksusvarer på 45 pct. og på biler og varige forbrugsgoder på 30 pct. begge nedsættes til 25 pct. Fra april næste år ændres selskabsbeskatningen således, at virksomhedernes overskud kun bliver beskattet én gang, uanset om det henlægges eller udbetales som udbytte, hvor sidstnævnte beløb hidtil har været beskattet ved siden af overskuddet.

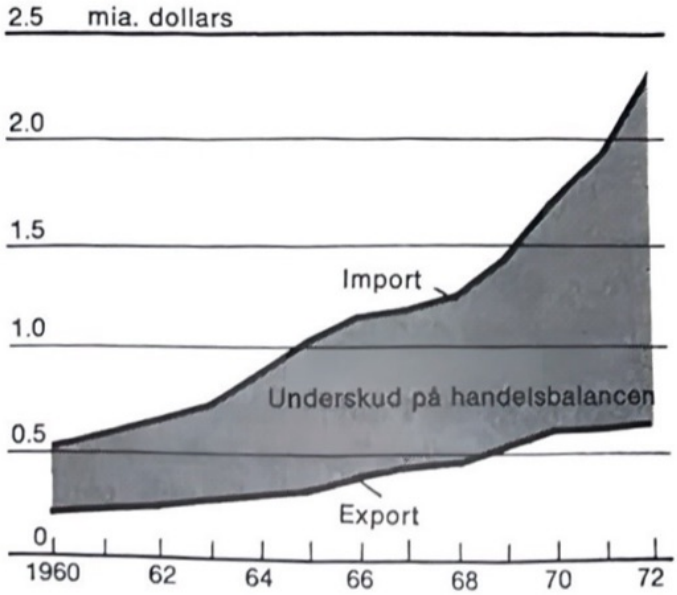
Det nye budgets ekspansive foranstaltninger har visse steder skabt frygt for konsekvenserne for betalingsbalancen. I den forbindelse kan oplyses, at den britiske handelsbalance for marts viste et underskud på 80 mill. pund – en forværring af underskuddet fra februar, der var på 33 mill. pund. Eksporten faldt i marts med 31 mill. pund til 720 mill. pund, mens importen steg med 16 mill. til 800 mill. pund – et nyt rekordniveau. Årsagen til den ugunstige udvikling i Storbritanniens handelsbalance i marts var bl. a. kulstrejken, som bragte uligevægt i eksporten, samtidig med at den bevirkede en stigning i kulimporten på 64 mill. pund. Tager man de usynlige poster på betalingsbalancen med i billedet, viser den britiske betalingsbalance for første kvartal af 1972 dog fortsat et betydeligt overskud.

Faren for øget omkostningsinflation er i øvrigt ikke blevet mindsket ved regeringens lønforhøjelser på over 20 pct. til kulminearbejderne. Omkring 300.000 britiske jernbanearbejdere gennemførte i april en langvarig »arbejd langsomt« aktion. Årsagen var, at forhandlingerne mellem jernbanearbejdernes repræsentanter og jernbanerne var endt resultatløse, fordi arbejderne ikke ville acceptere et tilbud om 11 pct. lønforhøjelse.

Vesttyskland. Den vesttyske regering har besluttet – som led i forsøget på at fremme aktiviteten – at tilbagebetale de vesttyske skatteydere lige ved 6 mia. D-mark. Dette beløb repræsenterer en ekstraskat, der betaltes i 1970–71, og som under alle omstændigheder skulle betales tilbage i marts 1973. I marts registreredes 268.000 arbejdsløse svarende til 1,2 pct. af samtlige beskæftigede. Marts 1971 var der 207.000 arbejdsløse.

Sverige. Det sidste halvårs ekspansive finanspolitik havde endnu i april ikke givet sig udslag i øget produktion i den private sektor af økonomien. Industriens ordreindgang var ikke forbedret, og ordrebeholdningen målt i faste priser lå på et lavere niveau end året før. På trods af arbejdstidsforkortelsen fra begyndelsen af 1972, var arbejdsløsheden stadig betydelig, og på trods af et helt års voldsomme kreditekspansion var investeringsaktiviteten fortsat ringe. Kreditekspansionen syntes af virksomhederne anvendt til likviditetsmæssig konsolidering snarere end til kapacitetsudvidelse.

Grækenland. Den græske økonomi har i mange år haft en vækstrate i overkanten af det øvrige Vesteuropas – nemlig ca. 7 pct. Denne vækst blev også nået i 1971. Med den tiltagende industrialisering er landet løbet ind i handelsbalanceproblemer ganske lig de danske: Importvæksten er stærkere end eksportvæksten. Nedenstående figur belyser udviklingen nærmere.

Underskuddet på handelsbalancen var 311 mill $ i 1960 og steg støt og roligt 60'erne igennem til 1302 mill. $ i 1971. 1972's underskud vil ligge på omkring 1600 mill. $. Store nettoindtægter fra turisme, søfragt, fremmedarbejderes overførsler etc. har i de sidste år kunnet dække ca. to trediedele af handelsbalanceunderskuddet. I 1972 forventes underskuddet på de løbende poster således at blive ca. 500 mill. $.

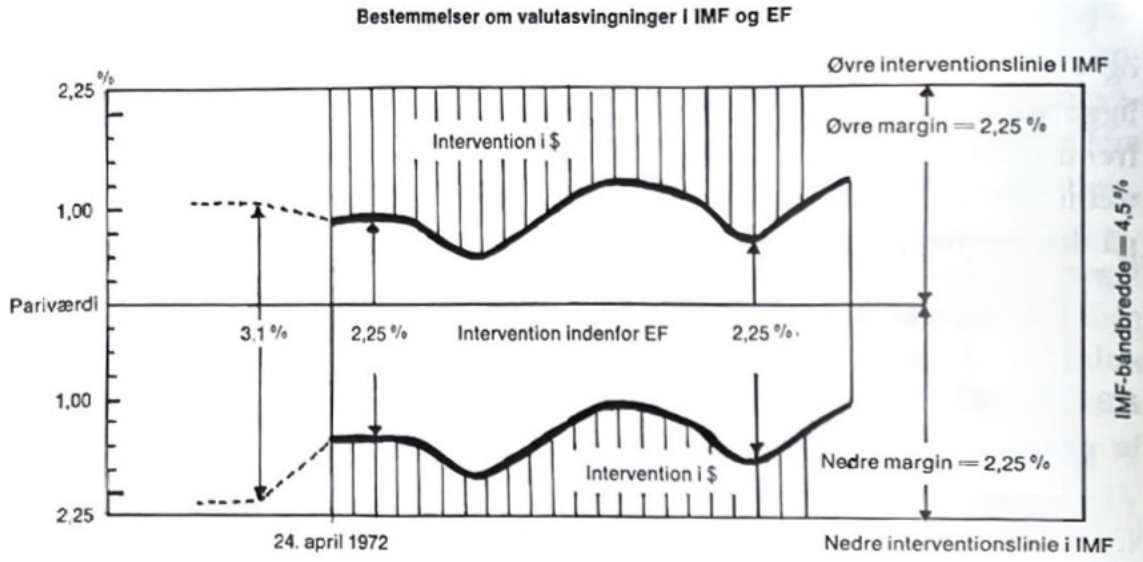
DE NYE BESTEMMELSER OM VALUTASVINGNINGER I IMF OG EF

Efter de regler, som var gældende i Den internationale Valutafond (IMF) fra dens oprettelse og helt frem til begivenhederne på valutafronten i maj og august sidste år, skulle de daglige udsving i de enkelte landes kurser holdes inden for et interval på højst 1 procent over, respektive under den normalkurs (pariværdi), der var anmeldt til Valutafonden. For deltagerne i den særlige europæiske valutaoverenskomst, EMA, var marginen dog snævrere, idet de fleste af deltagerne i EMA havde aftalt kun at tillade kursudsving op til et maksimum på 3/4 pct. på hver side af parikursen over for dollar.

I *forhold til dollar* kunne hver af de vesteuropæiske valutaer således bevæge sig inden for et interval på 1 1/2 pct. Dette betød igen, at de europæiske valutaer *indbyrdes* kunne svinge op til et maksimum på 3 pct., nemlig når en valuta gik fra gulv til loft, og en anden valuta samtidig bevægede sig fra loft til gulv.

EF-ministerråds-resolutionerne af 8.–9. februar 1971 vedrørende iværksættelse af Werner-planens første etape indebar bl. a., at marginerne for kursudsving mellem EF-valutaerne indbyrdes skulle reduceres i forhold til det oven for nævnte, men vel at mærke uden at dette skulle indebære nogen indsnævring af EF-marginerne over for dollar. Det er herved man kan tale om, at der inden i dollartunnelen skulle placeres en særlig »slange«, som EF-kurserne indbyrdes skulle holde sig inden for, indtil man nåede frem til den fuldstændige afskaffelse af kursvariationer mellem EF-valutaerne.

Hele dette system blev sprængt, da Vesttyskland og Holland indførte flydende valutakurser i maj 1971, og da de to lande fra august 1971 fik bredt internationalt følge vis-a-vis dollaren. Ved valutakonferencen i Washington fastlagdes et nyt sæt pariteter, som man skal søge at fastholde som det normale; men indtil videre tillades der nu daglige kursudsving i hver retning på op til 2 1/4 pct. af parikurserne. Afstanden fra gulv til loft i tunnelen er altså nu 4 1/2 pct., og dette indebærer, at de totale kursudsving mellem bl. a. europæiske valutaer efter Washington-aftalen kan blive hele 9 pct. Tunnelen er altså blevet udvidet betydeligt. For EF landene –

både de nuværende og de kommende – kommer slangen imidlertid nu ind i billedet igen. EF har nemlig besluttet, at der fra 24. april i år ikke kan tillades større kursudsving mellem EF's valutaer end 2¼ pct. Sammen med andre foranstaltninger – bl. a. gensidig valutastøtte og mere bindende konsultationer end hidtil om den økonomiske politik – skal dette bringe den økonomiske og valutariske union tilbage til det spor, den blev afsporet fra i maj 1971.

I fællesskab skal EF-valutaerne fortsat kunne variere over for dollar og andre tredielandsvalutaer inden for Washington-aftalens brede tunnel. Med fri konvertibilitet siger det imidlertid sig selv, at ingen EF-valuta både kan holde sig inden for den snævrere EF-båndbredde og samtidig udnytte de øgede muligheder for udsving i forhold til dollar m. v., der nu er skabt i EF. Denne større bevægelsesfrihed må derfor af EF udnyttes ved, at slangen kommer til at bevæge sig inde i tunnelen. Nedenfor belyses dette nærmere i en figur.

VALUTASITUATIONEN I 1. KVARTAL 1972 OG SYNSPUNKTER OM FREMTIDEN

I sidste nr. af *Økonomi og Politik* omtaltes de amerikanske krav om handelsindrømmelser fra EF som betingelse for ratifikation af valutaforliget fra december. Første forhandlingsrundes magre resultater omtaltes også.

Anden forhandlingsrunde startede 14. januar i Bruxelles, og afsluttedes først en lille måned senere. Forhandlingerne var akkompagneret af fortsat stigende guldpris og af tiltagende uro på de internationale valuta-

markeder, hvor især dollaren svækkedes stærkt. Forliget mellem USA og EF gav amerikanerne begunstigelser for korn, appelsiner, grapefrugt og tobak.

Hvis nogen havde ventet, at handelsforliget ville besegle valutaforliget og skabe valutaro, har udviklingen frem til skrivende stund været skuffende.

Der har været store forskydninger i valutakursrelationerne, og i perioder har presset på dollaren været stærkt. Endvidere har guldprisen fortsat haft en stigende tendens.

Det er sjældent, at bankverdenens øverste ledere udtaler sig præcist om risikoen for valutakriser og behovet for valutakursændringer, men dette er sket i overraskende grad i den sidste tid. Sir *Frederic Seebohm,* Barclays Bank, har spået ny dollarkrise i 1972 og peget på faren for, at både private virksomheder og Valutafonden skal komme i den situation, at der må siges nej til at modtage dollar som betaling – selv i forretningstransaktioner.

George S. Moore, First National City Bank, har betegnet guldprisforhøjelsen fra 35 til 38 $ som »reparation med hæfteplaster« og har vurderet en guldprisforhøjelse på mellem 50 og 100 pct. for nødvendig, hvis dollaruroen skal bekæmpes og en ny ligevægt se dagens lys.

Hvilke helt basale forhold forklarer nu den manglende tiltro til, at 7 års international valutauro står foran afløsning af 7 års ro?

1. Den af George S. Moore fremhævede utilstrækkelige dollardevaluering.

2. Den manglende politiske evne og vilje til at træffe fornødne foranstaltninger til genoprettelse af amerikansk betalingsbalanceligevægt.

3. En fortsat forskellig udvikling i produktivitet og konkurrencesituation i og for de forskellige industrilande, hvilket de markedspolitiske omplaceringer i øvrigt vil accentuere.

Hvert af ovennævnte forhold skal kommenteres kort, før en næppe overraskende konklusion drages.

1. Det er i længden uholdbart at opretholde en opspaltning af guldmarkedet som sket siden den store guldkrise (dollarkrise!) i 1968. Ønskes dollaren konvertibel overfor guld, må der være lighed mellem det frie markeds guldpris og guldpariteten. Alene dette punkt vil kræve en yderligere guldprisforhøjelse til mere end 45 $ pr. ounce.

En gradvis tilbagetrækning fra dollar og guld som hovedbestanddele i forsyningen med international likviditet til SDR's kunne fritage amerikanerne for ovennævnte pinagtige justering. Men amerikanerne og EF kan ikke forestille sig et valutasystem, som ikke på en eller anden måde er knyttet til guld. Ligeledes deler mange vesteuropæiske lande USA's usikkerhed overfor SDR's, som frygtes at være inflationsbefordrende.

Af den totale internationale likviditet på omkring 110 mia. $ udgør guld ca. 40 mia., dollar ca. 50 mia., SDR's knap 10 mia., og IMF-landenes reserveposition overfor Valutafonden er på 7–8 mia. $. Med førnævnte landes holdning til guld og SDR's og med USA's ønske om dollarkonvertibilitet overfor guld, vil en urealistisk guldpris på 38 $ pr. ounce være en stadig kilde til valutauro. Da en yderligere dollardevaluering ikke er politisk mulig for den amerikanske regering i den nærmeste fremtid, vil den her nævnte urofaktor få lov at ulme.

2. USA's officielle statistik benytter en anden opgørelsesmetode end de fleste andre lande, når betalingsbalancesituationen skal gøres op. Benytter vi amerikanernes »official settlements« metode, der registrerer forretningsmæssigt motiverede betalinger mellem USA og omverdenen, manifesterer de sidste års amerikanske betalingsbalanceproblem sig i følgende udvikling: Overskud på 2,7 mia. $ i 1969, underskud på 9,8 mia. $ i 1970 og underskud på 29,6 mia. $ i 1971.

I stigende grad er USA's handelspartnere i de sidste år blevet forsynet med store dollartilgodehavender. Man kan dadle, men ikke fortænke store centralbankers forsøg på at få disse reserver forrentet ved placeringer på euro-dollarmarkedet, hvilket mindst 20 forskellige centralbanker da også gjorde i 1971 ifølge den schweiziske *Union Bank*. Disse placeringer har bidraget til, at dollarreserverne uden for USA i en række tilfælde er blevet talt to eller tre gange, og på den måde har de pågældende centralbanker bidraget til valutakrisen (dollarkrisen!).

Som før nævnt hører banksektoren ikke til denne verdens provoer. Med dette in mente må man fæste lid til Union Banks *fantastiske oplysninger om, at flere medlemmer af ti-landegruppen, samtidig med at støtte dollaren ved køb til reserverne, underminerede disse bestræbelser ved at udlåne de opkøbte dollar på euro-dollarmarkedet.*

Der er ingen tvivl om, at fortsatte store amerikanske betalingsbalanceunderskud vil forårsage tilbagevendende valutakriser, blandt andet som følge af ovennævnte mekanik. I en tale for nylig har den italienske centralbankdirektør *Guido Carli* oplyst, at en række centralbanker uden for »de ti« fortsat i udstrakt grad benytter eurodollarmarkedet til placering af reserverne. Fortsætter de amerikanske betalingsbalanceunderskud, fortsætter altså også valutakriserne.

Det nye federale budget opererer med et underskud på ca. 25 mia $, eller næsten 10 pct. af udgifterne, hvilket er et betydeligt større deficit end i foregående budgetår. *Præsident Nixon skal hurtigt have fjernet en stor del af de 6 mill. arbejdsløse for senere på året at kunne blive behørigt kåret som genvalgt præsident.* Derfor suppleres lavrentepolitikken med en ekspansiv finanspolitik, og derfor vil betalingsbalanceunderskuddet snarere

stige end falde i tiden frem til efteråret 1973. Også dette forhold må skabe tvivl om dollarkursens position i den nærmeste tid.

3. I efterkrigstiden har de industrialiserede lande haft vidt forskellige udviklingsforløb, hvad angår vækst og produktivitet. Vesttyskland og Japan har på disse områder ligget i spidsen – Storbritannien og USA har været placeret i den mindre flatterende modsatte ende.

Hvad årsagerne til dette har været, skal ikke diskuteres i detaljer her. Nogle peger på Japans og Vesttysklands betydelige bruttoopsparing – 30–40 pct. af bruttonationalproduktet hvert år sammenlignet med Storbritanniens – USA's 20–25 pct. Andre hæfter sig ved mere uhåndgribelige faktorer som arbejdsomhed, livsholdning o. s. v. I relation til det stive valutasystem med principielt fastlåsede kursrelationer (Bretton-Woods-systemet), har denne forskel i produktivitetsudvikling givet nogle lande svulmende valutareserver og andre lande håbløs kortsigtet gæld.

Ønskes princippet om faste valutakurser videreført, videreføres også den tendens til betalingsbalanceuligevægt, som har været kimen til så mange valutakriser. Fastlåsede valutakurser med begrænset svingningsadgang – ved Washington-aftalen udvidet fra 1 pct. til 2¼ pct. på hver side af valutakursen – forudsætter, at forskelle i produktivitetsudvikling i forskellige lande kun er af midlertidig karakter. Al praktisk erfaring taler imod denne forudsætnings holdbarhed.

Tre forhold af afgørende betydning for ro eller uro om valutakurserne er ovenfor behandlet.

Som det vil være fremgået, skal man være en særdeles stor optimist for at tro på ro på valutafronten i de næste år. De grundlæggende betingelser for tiltro til valutakurssystemets fremtidige stabilitet er ikke blevet skabt.

Man har vitterlig »repareret med hæfteplaster« . . .

1. maj 1972
H. Thustrup Hansen

DEN DANSKE ØKONOMISKE SITUATION

Udviklingen i den danske økonomi i 1971 og antagelserne om indeværende år er blevet omfattende belyst i løbet af marts og april måneder. Det økonomiske Råds formandskab offentliggjorde først en vurdering af økonomien, hvorefter kom nationalbankens årsberetning og til sidst regeringens økonomiske oversigt.

Der er ikke grundlæggende forskelle i vurderingerne af konjunktursituationen, om end betoningen og de kvantificerede skøn på visse punkter afviger fra hinanden.

DET ØKONOMISKE RÅD

Rådets formandskab understreger stærkt de strukturproblemer, som dansk økonomi står overfor, og giver i redegørelsen en analyse af de senere års økonomiske udvikling i lyset af behovet for en strukturomstilling. Desuden indeholder rapporten en beregning af såkaldte livsindkomster for udvalgte lønmodtagergrupper for 1960 og 1970. Fra drøftelserne i rådet fremhæves, at meget kan tale for at betragte det offentlige, boligmarkedet og boligpolitikken under ét, hvilken helhedsbetragtning fører til, at den økonomiske politik i 1960'erne og den forløbne del af 1970'erne kun i korte perioder har kunnet betegnes som stram. Om de nødvendige foranstaltninger er der efter vismændenes skøn ingen tvivl: »der gennemføres en begrænsning i væksten i den samlede indenlandske efterspørgsel, så der frisættes arbejdskraft og kapital til de med udlandet konkurrerende virksomheder, og at der samtidig sikres en sænkning af omkostningsniveauet i relation til omverdenen, så eksporten og den importkonkurrerende produktion kan ekspandere og tiltrække de ledigblevne ressourcer.« Omstillingen kan give beskæftigelsesmæssige problemer. Udviklingen i 1971 viste det. Disse må imidlertid vurderes i lyset af de beskæftigelsesmæssige problemer, der senere vil kunne opstå, hvis den hidtige udvikling får lov til at fortsætte nogle år endnu. En valutakrise forårsaget af væksten i udlandsgælden vil vanskeligt kunne undgå at få dybtgående virkninger for beskæftigelsen.

Om den kortsigtede konjunkturpolitiske situation forventer rådet, at afdæmpningen i den indenlandske efterspørgsel, som prægede 1971, vil fortsætte i første halvdel af 1972 med den heraf følgende fortsættelse af det højere ledighedsniveau. Der vil imidlertid indtræde en mærkbar vending i løbet af 1972, hvilket i hovedsagen må tilskrives den konjunkturstimulans som udgår fra statsfinanserne. Rådet forudser da også, at der i løbet af året vil opstå et behov for efterspørgselsbegrænsende foranstaltninger enten, og helst, i form af udgiftsbesparelser på statens eller de offentlige budgetter under ét, eller i form af skatte- og afgiftsforhøjelser. Førstnævnte foretrækkes af hensyn til mulighederne for omkostningspres som bivirkning som ved f. eks. en moms-forhøjelse.

Som det fremgår af tabellen over forsyningsbalancen skønner det økonomiske råd, at den samlede produktion vil vokse med 4 pct. i faste priser i 1972. Om alle gennemsnitstal for året gælder det imidlertid, at de er stærkt forskellige på halvår på grund af det antagede efterspørgselsomsving. Der forventes et svagt fald i ledighedsniveauet, men ikke noget generelt pres på arbejdsmarkedet før i begyndelsen af 1973. Betalingsbalanceunderskuddet skulle ifølge vismændenes beregninger blive mindre end 3 mia. kr. i 1972. Forbedringen af vare- og tjenestebalancen over for udlandet skønnes til 3–400 mill. kr.

I vurderingen af den indenlandske efterspørgsel anfører vismændene, at der uanset usikkerhed om skønnet over skatte- og afgiftsprovenu, betegner finansloven for 1972–73 en klar svækkelse af de foregående års finanspolitiske stramning. De ekspansive tendenser herfra vil tage til i styrke igennem året. Vismændene er heller ikke i tvivl om, at der vil udgå ekspansive virkninger fra kommunernes finanser, på trods af det kommunale skatteloft og de fastlagte rammer for den kommunale låntagning.

Skattepolitikken giver plads for en betydelig stigning i det private forbrug i 1972. Rådet forventer prisstigninger på forbrugsvarer og tjenesteydelser på omkring 6 1/2 pct., og en udvidelse af det reale forbrug med 3, måske 4 pct., afhængig af udviklingen i opsparingskvoten. De samlede personlige indkomster antages at ville blive ca 11 pct. højere i 1972.

Den totale mængdemæssige stigning i det offentliges forbrug skulle blive på 4–5 pct.

Den indenlandske efterspørgsel til investeringsformål bedømmes pessimistisk for så vidt angår industriens investeringer, hvorimod landbrugets investeringer antages at gå op som følge af forventet EF-tilslutning og en mærkbar indtægtsforbedring i erhvervet. Der regnes med en moderat stigning i boligbyggeriet.

Rådet regner med en beløbsmæssig uændret stigning i industrieksporten. Den mængdemæssige opgang skønnes til 4 1/2 pct. og prisstigningerne til 5 pct. I slutningen af 1972 kan den indenlandske efterspørgsel imidlertid

Hovedposter på forsyningsbalancen

	Nationalregnskabstal				Realstigning over året før				Prisstigning over året før			
	1969	1970	1971[2]	1972[3]	1970	1971[1]	1971[2]	1972[3]	1970	1971[1]	1971[2]	1972[3]
	mld.kr.				pct.				pct.			
Privat forbrug	65,7	72,5	78,0	85,6	4,5	1	1,8	3	5,6	6	5,7	6 1/2
Kollektivt forbrug	18,7	22,0	25,3	29,0	5,2	6	6,0	5 1/2	11,8	9 1/2	8,5	8 1/2
Private faste investeringer	22,7	25,4	27,3	29,8	4,5	÷1/2	1,0	2	7,1	5	6,4	7
Off. faste investeringer	8,8	10,1	11,4	12,8	5,7	6	4,5	4	8,6	7	8,0	8
Lager- og besætningsændringer	0,8	0,2	÷0,7									
I alt indenlandsk efterspørgsel	116,7	130,2	141,3	157,2	4,2	1 1/2	2,0	3 3/4	7,1	6 1/2	6,4	7 1/4
Eksport af varer og tjenester	30,7	34,6	37,7	41,1	5,5	6 1/2	4,0	4	6,8	3 1/2	4,8	5
Samlet efterspørgsel	147,4	164,8	179,0	198,3	4,5	2 1/2	2,5	3 3/4	7,0	6	6,0	6 3/4
Import af varer og tjenester	32,9	37,8	39,7	42,7	7,5	3 1/2	÷0,8	3	6,9	3 1/2	5,9	4 1/2
Bruttonationalprodukt	114,5	127,0	139,3	155,6	3,0	2 1/4	3,4	4	7,7	6 1/2	6,1	7 1/2
Afgifter netto	14,1	15,4	17,1	19,1								
Bruttofaktorindkomst	100,4	111,6	122,2	136,5	3,0	2 1/2	3,4	4	7,9	6 1/4	5,9	7 1/2
Underskud på vare- og tjenesteb.	2,2	3,2	2,0	1,6								

1. Rådets skøn fra foråret 1971. 2. Foreløbige tal. 3. Rådets skøn.

komme til at hæmme industrieksportens vækst. Landbrugets nettoeksportindtjening forventes at gå i vejret med 4–500 mill. kr.

Den samlede reale efterspørgsel ventes at vokse med 3½–4 pct. mod en vækst i 1971 på 2½ pct. Til dette skøn for efterspørgsesludviklingen anfører rådet imidlertid, at »målt ved den sandsynlige produktionsstigning må opgangen ventes at blive mindre udtalt, idet der med de nævnte efterspørgselsudgifter ikke kan forventes en gentagelse af det fald i importmængderne, der kan konstateres for 1971. Den anslåede produktionsstigning på 4 pct. er kun lidt større end fra 1970 til 1971 og svarer stort set til den normale produktivitetsstigning og tilvæksten i arbejdsstyrken. Ledighedsniveauet kan derfor i gennemsnit for 1972 næppe ventes at komme til at afvige væsentligt fra årsgennemsnittet for 1971«.

Til grund for det omtalte skøn for udviklingen på vare- og tjenestebalancen har vismændene regnet med en importstigning realt på 3 pct., hvilket anføres som meget optimistisk. Som det fremgår af tabellen skønnes importprisniveauet at bevæge sig opad med 5 pct.

ØKONOMISK OVERSIGT

Som et led i vurderingen af den danske økonomi i 1971 har det økonomiske sekretariat foretaget en nærmere analyse af årsagerne til, at stramningen af den økonomiske politik siden begyndelsen af 1970 først på et usædvanligt sent tidspunkt i 1970 og 1971 slog fuldt igennem. Allerede fra midten af 1970 var det indre efterspørgselspres således fjernet, og der var dermed tilvejebragt en fundamental forudsætning for en betalingsbalanceopretning.

Det konstateres, at importen udtrykt i mængde har været dalende siden nævnte tidspunkt på trods af en fortsat produktionsstigning. Årsagerne hertil skal blandt andet søges i en ret kraftig vækst i importen i tidsrummet umiddelbart forud, hvilket for en del har været forårsaget af en betydelig lageropbygning på grund af stigende priser i 1970's første halvdel. I 1971 har forløbet været modsat med lagernedbrydning. Vareimporten til byerhvervene faldt regnet i faste priser i 1971 med 4 pct. mod stigninger 18½ og 8½ i henholdsvis 1969 og 1970.

Årsagerne til den langsomme tilpasning finder sekretariatet i udviklingen i blandt andet importpriserne, hvor prisstigningerne på især jern og stål og olie har været væsentlige. Hertil kommer betydelige opgange i fragter og priserne på forarbejdede varer som følge af valutakursændringer. Andre årsager til det langsomme omsving er at finde i industrieksporten og landbrugseksportens udvikling i løbet af 1970 og i 1971. Den afsvækkede konjunktur i Europa har således givet ringere afsætningsmuligheder for

industriens produkter. Væksten i industrieksporten er faldet fra 20 pct. i 1969 til 15 pct. i 1970 og 10 pct. i 1971, hvortil føjer sig, at prisstigningerne har andraget 4–5 pct. i de to sidstnævnte år, hvorimod der i 1969 var tale om en real stigning svarende til 17 pct. For landbrugets vedkommende var der prissammenbrud på baconmarkedet i de første måneder af 1971, ligesom kornimporten var ekstraordinær stor på samme tidspunkt. Den økonomiske oversigt kommer til det resultat, at hvis man ser bort fra de nævnte særlige forhold, »er det således et ganske kraftigt omsving i anvendelsen af de samlede ressourcer, der er sket i 1971, og tilpasningsprocessen er derigennem også kommet til at øve betydelig indflydelse på udviklingen i den indre økonomi«.

Økonomisk oversigt kommer for 1971 til en stigning i bruttofaktorindkomsten på ca. 3½ pct. incl. den offentlige sektor, der er steget med 5–6 pct. Industriproduktionen er forøget meget beskedent og noget tilsvarende gælder for bygge- og anlægsvirksomhed. Byerhvervenes bruttofaktorindkomst incl. den offentlige sektor er øget med 3 pct. i faste priser mod 9 og 4½ i 1969 og 1970. Produktionen i landbruget er derimod gået op med 7–8 pct. mod en nedgang på ca. 10 pct. i 1970.

Beskæftigelsen i industrien faldt i 1971 med ca. 3 pct. svarende til knap 10.000 ansatte. Også inden for bygge- og anlægsvirksomhed har beskæftigelsen været vigende i det forløbne år, medens den offentlige sektor formentlig har øget beskæftigelsen med omkring 20.000 personer. Ledigheden har siden sommeren 1971 ligget på 4 pct. sæsonudjævnet.

Underskuddet på betalingsbalancens løbende poster blev i 1971 på 3,3 mia. kr. og det samlede finansieringsbehov på 3,9 mia. kr. En intensiv udnyttelse af lånemulighederne bragte valutareserverne op på 4,4 mia. kr. ved udgangen af 1971. Ultimo februar måned var den internationale likviditet bragt op på 5,5 mia. kr.

Om udsigterne for 1972 siger oversigten, at økonomien ved overgangen til 1972 var præget af langsom produktionsstigning i de private erhverv, et fortsat afdæmpet importforløb og en fortsat tydelig tendens til forbedring af betalingsbalancen. Man finder det imidlertid sandsynligt, at mere ekspansive kræfter vil komme til at gøre sig gældende i løbet af året. På baggrund af en fornyet konjunkturopgang i udlandet vil industrieksporten være stigende. Prognosen lyder på 9–10 pct. vækst i faste priser og 13 pct. i løbende priser med tiltagende vækst igennem året. Også opgangen i det private forbrug forventes at vokse i løbet af året, hvilket blandt andet forklares ved forhøjelser af en række sociale overførselsindkomster. Skønnet over personskatterne er imidlertid behæftet med en betydelig usikkerhed, ligesom de senere års nedgang i opsparingen bidrager til vanskelighederne ved at skønne. Det antages at nedgangen ikke vil fortsætte i 1972, og med en forventet stærk opgang i de disponible pengeindkom-

ster skønnes der en stigning i det private forbrug på 2–3 pct. i faste priser. I 1971 var væksten 2 pct. og året før 4 pct.

Efterspørgslen efter varer og tjenester fra den offentlige sektor antages fortsat at andrage 5–6 pct., hvilket svarer til forholdene i 1971. Boligbyggeriet forventes øget med 8–10 pct. mod et fald på 3 pct. sidste år. Der regnes med en mindre nedgang i landbrugseksporten udtrykt i mængder, men en mindre nettoindtjening på grund af højere priser og en mindre kornimport.

For erhvervenes faste investeringer er der regnet med et uændret omfang i forhold til 1971, hvilket stort set svarer til at der ingen stigning finder sted.

Sammenlagt regner det økonomiske sekretariat med en vækst i den indenlandske efterspørgsel og eksport på tilsammen $3^1/_2$–$4^1/_2$ pct. i faste priser og en heraf følgende stigning i vareimporten til byerhvervene på mellem 4 og 5 pct. ekskl. skibe og fly.

De nævnte skøn implicerer en vækst i byerhvervene incl. den offentlige sektor på $3^1/_2$–4 pct., hvor den offentlige sektors produktion trækker niveauet opad. For beskæftigelsen skulle dette indebære en øget efterspørgsel, men formentlig af beskeden størrelsesorden, nemlig ca. 1 pct. svarende til den reduktion, der sker i timetallet for en helårsbeskæftiget som følge af ferieudvidelsen med 3 dage. På grund af væksten i arbejdsstyrken er det derfor mindre sandsynligt, at der vil ske en nedgang i antallet af ledige fra 1971 til 1972.

Det økonomiske sekretariat er betydelig mere optimistisk med hensyn til vurderingen af betalingsbalanceudsigterne for 1972 end det økonomiske råd, jfr. tidligere. Sekretariaret hæfter sig ved nogle såkaldte særlige forhold, som skulle få relativ stor indflydelse på situationen i 1972. Der regnes blandt andet med en stærk tilbagegang i importen af fly, mens leveringer af skibe fra udlandet ventes at gå op. Forbedringen som følge af disse forhold samt en uændret eksport af skibe og fly skulle betyde ca. 400 mill. kr. i forbedring på handelsbalancen. Landbrugets import- og eksportforhold skulle i 1972 komme til at svare for en tilsvarende beløbsmæssig forbedring. De nævnte tendenser samt det skønnede konjunkturforløb antages at medføre en stigning i valutaindtægterne på omkring 2,5 mia. kr. Der forudses kun en beskeden stigning i importprisniveauet fra 1971 til 1972 med fald i brændselspriser og stigning for færdigvarer, som tillige med kursændringerne m. v. skulle gøre det rimeligt at regne med »en forbedring af vare- og tjenestebalancen, der er en del større end den forbedring på omkring 1 mia. kr., der allerede følger af bevægelserne i import af skibe og fly og i landbrugets nettovalutaindtjening«. Det økonomiske sekretariat kommer således frem til et skøn for underskuddet på betalingsbalancens løbende poster på ca. 2 mia. kr. i 1972.

Der udtrykkes samtidig i regeringens økonomiske oversigt en betydelig nervøsitet ved udsigterne for 1973. Man finder det nærliggende at tro, »at den samlede belastning af betalingsbalancen som følge af importafgiftens bortfald kan andrage fra en halv til en hel milliard kroner.« Økonomien antages samtidig ved udgangen af 1972 at være præget af stærke konjunkturstimulerende kræfter og dermed en samlet betydelig stigning i den økonomiske aktivitet med blandt andet også knaphed på arbejdskraft som en mulig fare. Med henvisning til EF-problematikken anføres det således afslutningsvis i det fremadskuende afsnit i oversigten: »Såvel udsigterne for 1973 som ønskeligheden af at opnå den udbygning af eksporterhvervene, som er forudsætningen for på længere sigt at udnytte de fordele, som det større marked rummer, taler således for, at det private forbrug, men især det offentliges efterspørgsel efter arbejdskraft, holdes inden for de rammer, der er forenelige med en yderligere forbedring af betalingsbalancen samt en forøgelse af de erhvervsmæssige investeringer.«

UDENRIGSHANDEL OG BETALINGSBALANCE

Underskuddet på betalingsbalancens løbende poster blev i 1972 på 3362 mill. kr., hvilket er ca. 700 mill. mindre end året før, men ca. 300 mill. kr. mere end i 1969. Lægges hertil det offentliges kapitaludgifter når man frem til et samlet finansieringsbehov på 3.9 mia. kr. i 1971. Kapitalimporten har imidlertid været på 4,8 mia. kr., hvorfor den samlede internationale likviditet er steget med ca. 1200 mill. kr. Godt halvdelen af kapitalimporten i 1971 stammer fra offentlig låntagning mod mindre end en fjerdedel i 1970.

De samlede indtægter fra eksport af varer og tjenester voksede i 1971 med 2,4 mia. kr. til 30,2 mia. kr. eller med 8,5 pct. I 1970 var stigningstakten 12 pct. Årsagen til den lavere vækstrate skal i det væsentlige søges i den betydeligt reducerede stigningstakt for industrieksporten i forhold til de foregående år. I forhold til årene forud faldt vækstraten fra 20 pct. over 15 pct. til 10 pct. Baggrunden herfor ligger primært i de betydeligt ringere eksportvilkår, som har hersket på så betydelige markeder som Sverige og Vesttyskland. Regnet i faste priser har industrieksportens vækst været faldende i de sidste tre år fra 17 pct. over 10 pct. til 5 pct. i 1971. Procentuelt har tilbagegangen været bemærkelsesværdig stor på det tyske marked, hvor der er indtrådt en reduktion af væksten fra 21 til 10 pct. for industrivarerne under ét.

Fordelt på varegrupper er tilbagegangen i eksporten i særlig grad indtruffet for maskiner, medens væksten i forbrugsvarerne har været uæn-

Handelsbalancen

	Indførsel		Udførsel		Merindførsel	
	1971	1972	1971	1972	1971	1972
	mill. kr.					
Januar	2399	2577	1820	2307	579	270
Februar	2575	2821	1969	2403	605	418
Marts	3492		2332		1159	
April	2471		2098		373	
Maj	3003		2356		646	
Juni	3241		2397		843	
Juli	2487		1879		609	
August	2581		2292		289	
September	2809		2298		512	
Oktober	2886		2485		401	
November	2981		2362		619	
December	3075		2426		646	
I alt	34000		26714		7281	

dret ca. 13 pct. i de to sidste år. Den totale industrieksport incl. skibe og fly kom i 1971 op på 17,3 mia. kr.

Værdien af den samlede eksport af animalske landbrugsvarer excl. konserves blev i 1971 på 5,0 mia. kr. en beskeden vækst på ca. 150 mill. kr. i forhold til året før. Medregnes konserves og de vegetabilske produkter kom værdien op på 7,6 mia. kr. sidste år eller ca. 400 mill. kr. mere end i 1970.

Udenrigsomsætningen i årets første måneder viser en overraskende stærk opgang i eksporten af industrivarer, og med et fortsat relativt roligt importforløb er handelsbalanceunderskuddet derfor blevet reduceret betydeligt. Importtallene for februar viste tegn på en svagt forstærket opgang, men for de to første måneder har stigningen i importen dog holdt sig på 8,5 pct. Det er især importen af varer, der fortrinsvis er til anvendelse i byerhvervene, som er gået i vejret.

Udførslen har i januar og februar været på henholdsvis 2,3 og 2,4 mia. kr. mod 1,8 og 2,0 mia. kr. i de samme måneder i 1971. Sammenlagt er der tale om en stigning på næsten 25 pct., hvilket resulterer i, at underskuddet på handelsbalancen, som det fremgår af tabellen, er næsten halveret i forhold til de samme måneder sidste år. Af udførselsstigningen på godt 900 mill. kr. stammer godt 600 fra industrieksporten, hvor eksporten af maskiner og instrumenter tegner sig for de 250 mill. kr. Også eksporten af kød- og mælkekonserves har vist betydelig stigning, hvilket tillige gælder for pelsskind og fisk.

PENGE- OG KREDITFORHOLDENE

Som det fremgår af tabellen fandt der i 1971 en meget betydelig udvidelse sted af nettotilgangen af børsnoterede obligationer. Nettotilgangen voksede således fra 10,8 til 14,0 mia. kr. Årsagerne hertil skal først og fremmest søges i forhold omkring overgangen til de nye realkreditregler. Det er tillige bemærkelsesværdigt, at tilgangen næsten fuldt ud har kunnet finde afsætning hos andre obligationskøbere end nationalbanken. Omregnet til markedsværdi svarer tilgangen i 1971 til godt og vel 10 mia. kr., hvoraf nationalbanken kun har overtaget omkring 1 mia. kr. Et nyt træk i billedet er det, at den sociale pensionsfond i 1971 begyndte at optræde som den største enkeltkøber, når bortses fra nationalbanken. Sammen med ATP aftog pensionsfonden for ca. 1300 mill. kr. Bemærkelsesværdigt er det endvidere, at bankernes køb, der i 1970 var på knap 550 mill. kr., i 1971 androg ca. 2,9 mia. kr. Banklikviditeten øgedes igennem året og lå ved udgangen på niveau med året før. I de to første måneder af indeværende år har nettotilgangen af obligationer været på knap 2,0 mia. kr. eller ca. 25 pct. større end i de tilsvarende måneder året før.

Trods den tydeligt bedre likviditet steg forretningsbankernes og de større sparekassers udlån i årets to første måneder en hel del mindre end i samme tidsrum sidste år. I februar var udlånsstigningen på i alt ca. 200 mill. kr. Indlånsoverskuddet var i februar 6,4 mia. kr. mod 3,4 mia. kr. i februar 1971. I tidsrummet marts 1971 til februar 1972 steg de private bankers indlån med 3109 mill. kr. og udlånene med 838 mill. kr., hvilket svarer til en procentsvis stigning på 9,6 og 2,7. I den samme periode et år før var stigningen på henholdsvis 2,7 og 7,4 pct. I den tilsvarende tolvmåneders

Nettotilgang af børsnoterede obligationer

	1969	1970	1971	1972
Januar	949	485	470	680
Februar	1208	886	1105	1309
Marts	1540	917	1450	
April	1101	883	1568	
Maj	864	759	1071	
Juni	873	1292	1440	
Juli	817	982	999	
August	769	1055	1215	
September	918	930	1077	
Oktober	855	963	1138	
November	1047	868	1203	
December	835	744	1295	
Hele året	11776	10764	14031	

periode steg sparekassernes samlede indlån med 1635 mill. og udlånene med 930 mill. kr. og et år før med henholdsvis 897 mill. og 1229 mill. kr. Ultimo februar var sparekassernes samlede indlån og udlån på henholdsvis 18,7 og 15,7 mia. kr. Forretningsbankernes androg 35,6 og 32,2 mia. kr.

PRISER, FORBRUG OG INVESTERING

Som tidligere anført regner den økonomiske oversigt med, at der i 1972 vil ske en vækst i det reale forbrug på 2–3 pct. Prisstigninger har været af størrelsen 6 pct. i 1971, hvilket også forventes for 1972.

Detailomsætningsindekset steg i 1971 med ca. 8 pct. Den reale vækst har været 3,5 pct.

For februar er offentliggjort et foreløbigt detailomsætningsindeks, hvilket viser en stigning i detailomsætningen på 13 pct. i forhold til februar 1971. Nærings- og nydelsesmidler ligger 13 pct. højere og beklædningsvarer og andre forbrugsvarer på 11 pct. stigning. Danmarks Statistik offentliggør nu også detailomsætningsindekset korrigeret for sæson, og som det fremgår af tabellen viser det således korrigerede indeks for februar en stigning i den samlede omsætning på ca. 3 pct. Det sæsonkorrigerede indeks deflateres tillige med de prisstigninger, som kendes fra forbrugerprisindekset. Den reale vækst i detailomsætningen skulle efter dette have været på 1,5–2 pct. i januar og februar i år.

Antallet af nyindregistrerede motorkøretøjer ligger i årets første måneder meget under sidste års niveau. I februar lå personbilerne således ca. 3000 lavere end februar 1971, hvilket vil sige indregistrering af ca. 6100

Indeks for detailomsætningen

	Værdiindeks		Værdiindeks sæsonkorrigeret		Mængdeindeks sæsonkorrigeret	
	1971	1972	1971	1972	1971	1972
	1968 gnstl. = 100					
Januar	121	128	125	135	113	117
Februar	109	122	128	139	116	119
Marts	120		128		116	
April	131		132		119	
Maj	131		130		116	
Juni	128		132		117	
Juli	137		132		117	
August	131		134		118	
September	132		140		122	
Oktober	140		140		122	
November	133		137		119	
December	183		134		115	

Prisindeks

	Råvare-prisindeks	Engros-prisindeks	Forbrugerprisindeks		Måneds-prisindeks	
	1972	1972	1971	1972	1971	1972
Januar	100	118	149,7	158,5	100,0	106,4
Februar	99	119	149,7	159,2	100,0	106,8
Marts		120	149,8	160,3	100,1	107,7
April			151,3		101,2	
Maj			153,7		103,1	
Juni			154,2		103,4	
Juli			154,4		103,5	
August			155,0		104,0	
September			156,1		104,8	
Oktober			156,8		105,2	
November			157,9		106,0	
December			158,3		106,3	

personbiler. Salget af forudarrangerede ferie- og selskabsrejser var ved udgangen af året derimod betydeligt højere end ved udgangen af 1971, og valutaudgiften til rejsebrug var også på et forholdsvis højt niveau i årets sidste måneder. Også omsætningen af radio, fjernsyn m. v. var bemærkelsesværdigt højt i de sidste måneder af 1971.

Efter en stigning på kun 0,2 fra januar til februar tog månedprisindekset i marts et hop på 0,9 point til 107,7, hvilket er ensbetydende med en mærkbar stærkere prisopgang end for et år siden. Forbrugerprisindekset for marts er beregnet til 160,3, og en stigning på 1,1 point i forhold til februar måned. Stigningen vedrører i første række fødevarer og service- og reparationsydelser.

Stigningen i investeringerne i boligbyggeri fra midten af 1971 forventer det økonomiske sekretariat vil fortsætte igennem 1972. Der regnes med et større antal påbegyndelser end i 1971, hvor man nåede op på 47.100 boliger, væsentligst som følge af en noget stærkere opgang i påbegyndelser af støttet byggeri. Ultimo 1971 var der 52.700 boliger under opførelse svarende til 11,4 mill. m².

Den månedlige opgørelse over boligbyggeriet, der sker i hovedstadsområdet og de 43 største byområder, viser ved udgangen af februar måned ca. 33.100 lejligheder under opførelse, hvilket er ca. 1000 færre end sidste år i samme måned. Det påbegyndte antal lejligheder er imidlertid 2500 mod 870 i februar 1971. Antallet af enfamiliehuse under opførelse udgjorde ultimo februar 11.600 lejligheder, hvilket er et par hundrede flere end i januar 1971.

PRODUKTION OG BESKÆFTIGELSE

Gennemsnittet af ugeopgørelserne viser for marts måned en ledighed på 5,3 pct. mod 5,0 pct. i marts 1971, hvilket svarer til, at henholdsvis 43.900 og 40.500 var ledige blandt de arbejdsløshedsforsikrede. For arbejdsmændene var ledigheden i marts i år noget lavere end sidste år, nemlig 8,7 mod 9,2. Ved næsten samtlige ugeopgørelser i februar og marts måneder har ledigheden i 1972 været større end sidste år. I februar blev ledighedsprocenten 7,2 mod 4,9 i februar 1971.

Arbejdsformidlingsstatistikken for marts viser et betydeligt mindsket antal pladser, der ved udgangen af måneden var ubesatte. I februar og marts 1971 drejede det sig om henholdsvis 4267 og 4387. I de samme måneder i år var antallet 3130 og 3583. Også antallet af nyanmeldte ledige pladser var lavere i marts i år.

Antallet af beskæftigede i industrien var ved udgangen af 1971 386.100, hvilket svarer til en nedgang på 4,2 pct. i forhold til ultimo 1970, jfr. tabellen. Antallet af arbejdere var faldet fra 302.200 til 285.100, medens antallet af funktionærer var praktisk taget uændret 101.000.

Beskæftigelsesindekset, der illustrerer udviklingen i antallet af udførte arbejdstimer inden for industrien, viser et fald på knap 8 pct. ultimo 1971. Indekset for den samlede lønsum faldt i december måned med knap 9 pct., hvorimod timelønsindekset steg med 2,3 pct.

Når bortses fra sten- ler- og glasindustrien og transportmiddelindustrien er antallet af ansatte faldet i den øvrige industri, – procentvis mest inden for jern- og metal- og fodtøjs- og beklædningsindustri. Ifølge timelønsindekset er de gennemsnitlige timelønninger i industrien i løbet af 1971 steget med 17,0 pct.

Industriens beskæftigelse og løn

	Antal ansatte		Beskæftigelsesindeks		Lønsums-indeks 1971	Timeløns-indeks 1971
	1970	1971	1970	1971		
Januar	402,0	403,9	102,3	102,8	137,0	132,2
Februar	405,4	403,1	107,0	104,0	139,3	133,9
Marts	406,6	402,3	110,9	102,9	142,5	138,5
April	406,0	399,2	111,7	105,2	152,0	144,5
Maj	405,2	399,5	109,4	103,9	150,8	145,2
Juni	411,8	403,7	109,5	103,3	149,8	145,0
Juli	408,7	399,3	71,9	69,9	104,6	149,6
August	409,4	396,0	106,0	96,8	141,5	146,3
September ..	410,3	396,0	108,7	101,7	152,7	150,2
Oktober	410,4	394,1	108,4	101,4	153,6	151,6
November ..	409,7	391,8	108,0	100,0	152,3	152,3
December ..	403,0	386,1	96,6	89,0	138,7	155,8

KONJUNKTURBAROMETRET

Efter at konjunkturbarometeret i de sidste par kvartaler af 1971 havde vist en optimisme i industrien med hensyn til forventningerne og en efterfølgende manglende realisation, var forventningerne til udviklingen i januar kvartal 1972 drejet i udpræget pessimistisk retning. Der var forventning om stagnation i produktionen, og beskæftigelsen skønnedes at blive vigende. Kun for så vidt angik ordreindgangen fra eksportmarkederne var der tale om en vis optimisme.

De nu foreliggende tal for januar kvartal viser, jfr. tabellen, at forventningerne var skruet for langt ned. Kun 18 pct. af industrien havde forventet større produktion i dette kvartal, men faktisk fik 28 pct. en højere produktion målt i forhold til oktober kvartal 1971. Beskæftigelsesudviklingen var tilsvarende gunstigere end antaget, hvorimod eksportordreindgangen blev mindre, ikke for som ventet kun 11 pct., men for 24 pct. af industrien. Til gengæld blev indgangen af hjemmemarkedsordrer en smule bedre. Det forudsete fald i færdigvarelagrene udeblev. Lagrene blev større ved udgangen af kvartalet end forventet, mens råvarelagrene faldt som

Konjunkturbarometer. Hele industrien

	Faktisk forløb i januar kvartal 1972 i forhold til oktober kvartal 1971			Forventet forløb i april kvartal 1972 i forhold til januar kvartal 1972		
	mindre	omtrent uændret	større	mindre	omtrent uændret	større
	pct.					
Produktion	18 (17)	54 (65)	28 (18)	10	61	29
Antal beskæftigede arbejdere, ultimo kvartalet	13 (14)	69 (76)	18 (10)	11	77	12
Ordreindgang fra hjemmemarked	29 (22)	47 (62)	24 (16)	11	60	29
Ordreindgang fra eksportmarked	24 (11)	49 (67)	27 (22)	9	65	26
Færdigvarelagre, ultimo kvartalet	25 (23)	48 (60)	27 (17)	22	60	18
Råvarelagre, ultimo kvartalet	19 (18)	70 (76)	11 (6)	22	72	6
Samlede løbende investeringer	15 (12)	74 (70)	11 (18)	9	79	12
Investeringsplaner, ændret i kvartalet	9 –	82 –	9 –	–	–	–

Anm. Produktion, ordreindgang og lagre er vurderet i varemængder eller som værdi i uforandrede priser. Der er set bort fra normale sæsonbestemte ændringer.
Tallene i parentes angiver forventningerne for oktober kvartal, således som de fremgik af forrige konjunkturbarometerundersøgelse.

forventet. De samlede løbende investeringer var svagt faldende, uden at de fremtidige investeringsplaner dog er blevet ændret som følge heraf.

12 pct. af industrien har anført, at de manglede arbejdskraft ved udgangen af januar kvartal mod 11 pct. ved udgangen af 1971.

Danmarks Statistik oplyser, at der i særlig grad har været tale om tilbagegang for elektronikindustri og mineralolie- og kulproduktindustri, medens fremgangen har været mest udtalt indenfor jern- og metalværker og i papir- og papirvareindustri.

Det overraskende forløb i januar kvartal i forhold til forventningerne har tydeligt stemt bedømmelsen af udsigterne for april kvartal i vejret. Der forventes således en betydelig produktionsstigning i forhold til januar kvartal, hvorved bemærkes, at industrien er anmodet om at se bort fra de sædvanlige sæsonbestemte ændringer. Såvel fra hjemmemarkedet som fra eksportmarkederne forventes der en meget betydelig stigning i ordreindgangen. Henholdsvis 29 og 26 pct. af industrien forventer således større ordrer, medens kun 11 og 9 pct. forventer færre. Beskæftigelsen ventes at blive uændret, og i både råvare- og færdigvarelagre forventes der fortsat reduktion. Investeringerne ventes at stige svagt. De optimistiske forventninger til kvartalet præger stort set hele industrien.

24.4 1972
P. M.

POLITISK KRONIK

UDLANDET

Januar 1972

1. – De indiske myndigheder påbegynder hjemsendelsen af de østpakistanske flygtninge til Bangla Desh.

Perus præsident Velasco Alvardo omdanner sin regering og udnævner general Miguel de la Flor Valle til udenrigsminister i stedet for general Edgardo Mercado Jarrin, der har haft posten siden præsident Belaunde Terry blev styrtet i oktober 1968, en periode, hvor Peru har udfoldet stor diplomatisk aktivitet, bl. a. oprettet diplomatiske forbindelser med de østeuropæiske stater og Kina. General Mercado bliver chef for hærens generalstab.

2.–3. – Rigsdagsvalget i Finland (se 26/10 1971) bringer trods mandatgevinst for både socialdemokrater og folkedemokrater ikke nogen afgørende ændring i den parlamentariske situation. I sammenligning med valget i marts 1970, da landsbygdpartiet vandt 17 og samlingspartiet 11 mandater, er forskydningerne små. Socialdemokraterne får 25.8 (23.4) pct. af de afgivne stemmer og 55 (52) mandater, folkedemokraterne 17 (16.6) pct. og 37 (36) mandater. Derimod får det lille udbryderparti fra socialdemokratiet, Arbejdernes og småbrugernes socialdemokratiske forbund (»simoniterne«) lige så lidt som i 1970 noget mandat, idet det kun opnår 1 (1.4) pct. af stemmerne. De socialistiske partier besætter således 92 (88) af rigsdagens 200 pladser. Heroverfor står de ikke-socialistiske partier med 108 (112) mandater. Centerpartiets andel af stemmerne går tilbage fra 17.1 til 16.4 pct., og det får 35 (36) mandater. Samlingspartiet (højre) får trods kun ubetydelig nedgang i stemmeandel, fra 18 til 17. 6 pct. kun 34 (37) mandater, medens Vennamo's landsbygdparti med 9.2 mod i 1970 10.5 pct. af stemmerne bevarer sine 18 mandater takket være valgforbund med Kristeligt forbund, der med 2.5 (1.1) pct. af stemmerne får 4 (1) mandater. Det liberale folkeparti får 5.2 (5.9) pct. af stemmerne og 7 (8) mandater og det svenske folkeparti 5.3 (5.7) pct. og 10 (12) mandater, heri medregnet repræsentanten for Åland, der er tilsluttet folkepartiets rigsdagsgruppe uden at være medlem af partiet.

43 af de 200 medlemmer i den nye rigslag havde ikke sæde i den gamle, men 8 af de 43 har dog tidligere været medlem, bl. a. centerpartiets tidligere formand, fhv. statsminister V. J. Sukselainen. Også formanden for kommunistpartiet Arne Saarinen vender igen tilbage efter at være faldet ved valget i 1970. Blandt de nyvalgte, der ikke tidligere har været medlem, er det liberale folkepartis viceformand Olavi Borg, landsbygdpartiets partisekretær Rainer Lenström og formanden for folkedemokraternes kvindeorganisation Anna-Liisa Hyvönen, der efterfølger den kendte kommunistiske politiker Hertta Kuusinen, som ikke genopstillede ved valget.

2.–10. – Sudans socialistiske Union afholder stiftende kongres i Khartum.

3. – Premierminister Dom Mintoff udtaler i Maltas parlament, at regeringen træffer alle nødvendige forholdsregler for at livet på øen kan gå videre, når de britiske styrker må forlade Malta (se 29/12 1971) og siger, at han, hvis det er i Maltas interesse, vil tilkalde væbnede styrker. – 4. Den britiske regering besvarer en note af 31/12 1971 fra Dom Mintoff, hvori han udsætter tidspunktet, da de britiske styrker skal være ude af Malta, til 15/1 1972. Den britiske regering bekræfter, at styrkerne vil blive trukket tilbage, men hævder, at det ikke kan nås til 15/1, og at der ikke er retsgrundlag for at kræve det. – 14. Mintoff forhandler i Rom med den italienske regering, og 15/1 genoptages ved Italiens mellemkomst forhandlingerne mellem Mintoff og den britiske forsvarsminister Lord Carrington. Også NATO's generalsekretær Joseph Luns deltager i forhandlingerne, der drejer sig om en forlængelse af baseoverenskomsten mellem Malta og Storbritannien. Mintoff trækker kravet om, at tilbagetrækningen skal være fuldført 15/1, tilbage. – 17. Udenrigsminister Sir Alec Douglas-Home erklærer i Underhuset, at enighed om britiske troppers stationering på Malta endnu ikke er i sigte, og at tilbagetrækningen vil blive fortsat, så længe det ikke er tilfældet. Han fremhæver, at den britiske regering ikke vil gå ud over det tilbud, den har fremsat, men ikke har noget imod, at andre NATO-lande yder bidrag herudover. – 19.–20. Forhandlingerne i Rom mellem Mintoff, Carrington og Luns genoptages og fortsætter 28.–29./2. Såvel Mintoff som Carrington udtaler, at der er sket visse fremskridt.

William R. Tolbert, der siden præsident Tubmans død (se 28/7 1971) har fungeret som Liberias præsident, indsættes som præsident. Forinden har den lovgivende forsamling vedtaget en forfatningsændring, hvorefter Tolbert bliver præsident for en 4 års periode; uden denne ændring ville han kun kunne have været præsident i den resterende del af Tubmans præsidentperiode. – 10. Præsident Tolbert danner ny regering med Rocheford Weeks som udenrigsminister og Stephen Tolbert (præsidentens broder) som finansminister.

6. – Marskal Chen Yi, Den kinesiske folkerepubliks udenrigsminister siden 1958, da han afløste nuværende ministerpræsident Chou En-lai på denne post, afgår ved døden, 71 år gammel. – 20. Det kinesiske nyhedsbureau Hsinhua nævner for første gang viceudenrigsminister siden 1955 Chi Peng-fei som ny udenrigsminister. Chi Peng-fei fungerede som udenrigsminister under marskal Chen Yi's sidste sygdom.

7. – Pakistans præsident Zulfikar Ali Bhutto løslader Sheik Mujibur Rahman, der 8/1 flyver til London, hvor han bl. a. har samtaler med premierminister Heath om økonomisk hjælp til genopbygningen og om anerkendelse af Folkerepublikken Bangla Desh. – 9. Efter 4 dages forhandlinger mellem Bangla Deshs udenrigsminister Abdus Samad Azad og den indiske regering udsendes et fælles communiqué, hvori alle lande opfordres til at anerkende Bangla Desh. Det hedder endvidere i communiqueet, at de indiske styrker i Østbengalen vil forlade landet, så snart Bangla Deshs regering udtrykker ønske derom, og det siges, at forbindelserne mellem de to lande vil bygge på principperne om suverænitet, territorial integritet og ikke-indblanding i indre anliggender, og at Bangla Deshs regering vil føre en neutral politik og vedkender sig FN's principper. – 10. Sheik Mujibur Rahman ankommer til Dacca efter en mellemlanding i New Delhi, hvor han har en samtale med premierminister Indira Ghandi. På et massemøde i Dacca erklærer han, at alle bånd med Pakistan er klippet over, genforening kan ingensinde finde sted. Han beskylder den pakistanske hær for under borgerkrigen at have mishandlet og dræbt 3 mill. bengaler og siger, at undertrykkernes hjælpere i Bangla Desh skal stå til regnskab; vilkårlige hævnakter som i de første dage efter befrielsen må dog ikke finde sted. – 12. I Dacca forkyndes en provisorisk for-

fatning. Bangla Deshs første lovgivende forsamling skal bestå af de til det tidligere østpakistanske parlament valgte repræsentanter samt de i december 1970 i Østpakistan valgte medlemmer af Pakistans nationalforsamling. Sheik Mujibur Rahman trækker sig tilbage fra posten som Bangla Deshs præsident og overtager premierministerposten i stedet for Tajuddin Ahmed, iøvrigt fortsætter ministrene i den provisoriske regering suppleret med den tidligere fungerende præsident Syed Nazrul Islam og Kemal Hussein, der sad fængslet sammen med Mujibur Rahman og blev løstladt samtidig med ham, Mujibur Rahman overtager selv forsvars-, indenrigs- og informationsministeriet. Til præsident udnævnes Abu Sayed Chowdhury, tidligere østpakistansk højesteretsdommer og rektor ved Daccas universitet. – 14. Premierminister Mujibur Rahman udtaler til pressen, at Bangla Deshs økonomi er fuldstændig ødelagt, og at landet har et trængende behov for hjælp fra udlandet. – 16. DDR's udenrigsminister Otto Winzer afslutter, et officielt besøg i Dacca. Det meddeles i et communiqué, at der er sluttet aftale om oprettelse af fulde diplomatiske forbindelser mellem de to lande. Inden udgangen af januar har yderligere flg. stater anerkendt Bangla Desh: Bulgarien (11/1), Polen og Mongoliet (12/1), Burma (13/1), Nepal (16/1), Barbados (20/1), Jugoslavien (22/1), USSR (24/1), Czekoslovakiet (25/1), Ungarn (26/1), Cypern (27/1), Australien, New Zealand og Cambodia 31/1). – 17. Mujibur Rahman beordrer befrielseshæren Mukti Bahini til at aflevere våbnene inden 10 dage. – 18. Premierminister Mujibur Rahman afviser på en pressekonference præsident Bhuttos tilbud den foregående dag om at overlade ledelsen af et forenet Pakistan til ham, idet han siger, at tilbuddet kommer 10 måneder for sent, og på et møde 31/1 opfordrer han Rawalpindi til at lade begrebet »Østpakistan« falde.

9. – Pakistans regering meddeler, at den tidligere præsident Yahya Khan »i folkets og statens interesse« er sat under husarrest. – 13. Pakistan afbryder de diplomatiske forbindelser med Bulgarien, Polen og Mongoliet. – 14. Udenrigsministeriet meddeler, at Pakistan vil afbryde de diplomatiske forbindelser med alle stater, der anerkender Bangla Desh som uafhængig stat, og inden månedens udgang har Pakistan yderligere afbrudt forbindelserne med Jugoslavien og Ungarn og hjemkaldt sine ambassadører i Burma og Nepal. – 17. Præsident Bhutto erklærer sig rede til at afstå regeringsmagten til Mujibur Rahman, hvis de to landsdeles enhed derved kan genoprettes (se 7/1). – 21. Premierminister Ghandi erklærer, at hun er parat til en samtale med præsident Bhutto, men forinden må Bhutto anerkende, at Bangla Desh er en realitet. – 24. Bhutto udtaler at Pakistan er for lille et land til, at det kan anvende Hallsteindoktrinen (ifølge hvilken den vesttyske regering i 1965 erklærede, at den ikke ville opretholde diplomatiske forbindelser med lande – USSR undtaget – som havde diplomatiske forbindelser med Østtyskland). – 29. Præsident Bhutto vender hjem fra en 5 dages rejse i flere lande i Nordafrika og Mellemøsten og udtaler 30/1 til pressen sin tilfredshed med rejsens forløb. Pakistan vil i forstærket grad vende sig til de arabiske stater og »den tredie verden« – 30. Regeringen meddeler, at Pakistan udtræder af Commonwealth, fordi Storbritannien og andre medlemmer af Commonwealth har besluttet at anerkende Bangla Desh.

13. – Ægyptens præsident Anwar Sadat erklærer i en radio- og TV-tale, at krigen mellem Indien og Pakistan i begyndelsen af december i sidste øjeblik havde fået ham til at udsætte de militære operationer mod Israel, således at året 1971 ikke, som han flere gange havde bebudet, var blevet afgørelsens år. I sin tale, som han kalder et alarmsignal, siger Sadat videre, at der straks vil blive taget skridt til at sætte hjemmefronten på krigsfod. – 16. Første viceministerpræsident og industriminister Aziz Sidki (51 år) udnævnes til minister-

præsident, efter at Den arabiske socialistiske unions centralkomité har godkendt præsidentens valg. Den hidtidige ministerpræsident Mahmoud Fawzi, der overtog posten efter præsident Nassers død i september 1970, udnævnes til vicepræsident og bliver rådgiver for præsidenten ligesom før sin udnævnelse til regeringschef. Centralkomiteen udnævner samtidig viceministerpræsident og landbrugsminister Sayed Marei til komiteens generalsekretær i stedet for Mohammad Abdul Salam el Sayyat, som bliver viceministerpræsident i den nye regering. – 17. I Aziz Sidkis nye kabinet, der tæller 32 medlemmer, heraf 5 viceministerpræsidenter, og som har et stærkt teknokratisk præg, er Mahmoud Riad, der har været udenrigsminister i 7 år, afløst af den hidtidige viceudenrigsminister og tidligere ambassadør i Moskva Mohammad Mourad Ghaleb. Riad bliver udenrigspolitisk rådgiver for præsidenten. – 23. I en regeringserklæring i folkeforsamlingen udtaler ministerpræsident Sidki, at landet må forberede sig på en total konfrontation med Israel, og siger, at det nu står fast, at Israel og dets skytspatron USA ikke vil fred, men Ægyptens kapitulation. – 24. Studenterdemonstrationer i Cairo mod fortsatte forsøg på fredelig løsning af konflikten med Israel og for mobilisering og krig resulterer i voldsomme sammenstød med politiet.

I Ghana tager en officersgruppe under ledelse af oberstløjtnant I. K. Acheampong magten ved et ublodigt kup, afskediger premierminister Kofi Busia (der opholder sig i London for at blive behandlet for en øjensygdom) og hans regering og erklærer republikkens præsident Edward Akufo-Addo for afsat. Forfatningen sættes ud af kraft, parlamentet opløses og alle politiske partier forbydes. Acheampong meddeler, at der vil blive oprettet et nationalt genrejsningsråd (National Redemption Council, NRC), som skal gøre en ende på korruptionen og det økonomiske uføre, som han beskylder Busia for at have bragt landet ud i, og som han sammenligner med tilstandene under den afsatte præsident Nkrumah. Specielt nævnes devalueringen af cedi'en 27/12 1971 fra 1 cedi = 98 US cents til 1 cedi = 55 cents, der havde medført en prisstigning på 30 – 40 pct. – 17. Acheampong udtaler i sin egenskab af formand for genrejsningsrådet på en pressekonference, at Ghana udenrigspolitisk vil være neutral og alliancefri og forblive i Commonwealth og OAU, og at det forkaster »dialogen« som et middel til at fremkalde en ændring i Sydafrikas apartheid-politik. – 29. Det meddeles, at der er dannet en regering bestående af 12 ministre eller »kommissærer«, heraf kun én civil. Oberst Acheampong er forsvars-, finans- og økonomikommissær, generalmajor Nathan A. Aferi udenrigskommissær.

15. – Ministerpræsident Emilio Colombo indgiver den italienske regerings afskedsbegæring til præsident Leone, efter at det lille republikanske parti (9 deputerede og 2 senatorer) har meddelt, at det vil unddrage regeringen sin støtte. – 21. Præsident Leone opfordrer Colombo til at danne ny regering, og Colombo lover, at han vil prøve på at genoplive centrum-venstre koalitionen.

21. – Den norske fiskeriminister Knut Hoem udtræder af regeringen på grund af utilfredshed med det resultat, der for fiskeriets vedkommende er opnået ved forhandlingerne om Norges indtræden i EEC. Til ny fiskeriminister udnævnes stortingsmand Magnus Andersen fra Nordland, der i 1963–65 var fiskeriminister i Einar Gerhardsens regering.

10 uger efter valget (se 7/11 1971) danner Gaston Eyskens (kr. soc.) ny belgisk regering, ligesom den foregående en koalitionsregering af kristelig-sociale og socialister, der tilsammen har 127 af deputeretkammerets 220 medlemmer. Foruden Eyskens selv består regeringen af 18 kabinetsministre og 10 juniorministre, der er fordelt ligeligt mellem de to partier med 9 kabinetsministre og 5 juniorministre til hvert parti. Til balancen mellem de to

sproggrupper er der taget hensyn bl. a. ved at udnævne særlige kultur- og undervisningsministre for hver gruppe. Viceministerpræsidentposten er ligesom i den foregående regering besat med André Cools (soc.) og udenrigsministerposten med Pierre Harmel (kr. soc.). – 28. Deputeretkammeret giver med 124 stemmer mod 73 (4 undlader at stemme) regeringen et tillidsvotum.

Østrigs nationalråd vedtager med regeringspartiets (det socialistiske partis) stemme at oprette et sundheds- og miljøministerium (se 10/10 1971).

22. – Traktaten om udvidelse af de europæiske fællesskaber med Storbritannien, Danmark, Norge og Island underskrives i Bruxelles.

24.–25. – I Sharjah (se 30/11 1971), et af sheikdømmerne i Unionen af arabiske Emirater, iværksætter den tidligere hersker, Sheik Saqr bin Sultan, et kup mod sin fætter, den nuværende hersker Sheik Khalid bin Muhammad, der for 6 år siden afsatte ham. Ved hjælp af væbnede beduiner erobrer han sheikpaladset og tager Sheik Khalid til fange, men politiet og enheder af Unionens forsvarsstyrke med forstærkninger fra Dubai og Abu Dhabi omringer paladset og tvinger Sheik Saqr til overgivelse. Da paladset er generobret, findes Sheik Khalid og fire andre dræbt med skydevåben. Sharjahs nye hersker er Unionens undervisningsminister Sultan bin Muhammad.

28. – Canadas premierminister Pierre Elliott Trudeau foretager en omfattende omdannelse af sin regering, idet han som begrundelse henviser til finansminister Edgar J. Bensons ønske om en anden post og til, at J. J. Greene, minister for energi, miner og ressourcer, ikke kan fortsætte på grund af sygdom. I den canadiske presse gøres der opmærksom på, at ændringerne med en enkelt undtagelse angår engelsktalende ministre, og at tre ministre, som har givet anledning til stærke gnidninger mellem forretningsverdenen og regeringen, flyttes til mindre udsatte poster. Det drejer sig foruden Benson om arbejdsminister Bryce Mackasey og minister for forbrugeranliggender Ronald Basford. Finansministerposten overtages af den hidtidige justitsminister John Turner, der af mange anses for at være den, der har størst chance for at afløse Trudeau som leder af det liberale parti, medens Benson bliver forsvarsminister og den hidtidige forsvarsminister Donald Macdonald minister for energi, miner og ressourcer. Martin P. O'Connell overtager arbejdsministeriet efter Bryce Mackasey, der bliver minister for arbejdskraft og indvandring, og Basford »bytter gårde« med Robert K. Andras, hidtil minister for byanliggender. Premierminister Trudeau udtaler, at denne regeringsomdannelse sandsynligvis er den sidste inden det næste valg, der senest skal finde sted i juni 1973.

Den sovjetiske udenrigsminister Gromyko afslutter et officielt besøg i Japan, under hvilket der er opnået enighed mellem ham og den japanske regering om, at forhandlingerne om en fredstraktat kan begynde i 1972. – 29. Premierminister Eisaku Sato udtaler ved åbningen af en ny parlamentssession, at ved disse forhandlinger vil problemet om den sydlige del af øgruppen Kurilerne, der er besat af Sovjetunionen, spille en stor rolle.

30. – I den nordirske by Londonderry griber britiske faldskærmssoldater ind over for en ulovlig protestmarch af katolske borgerrettighedsforkæmpere mod internering uden domfældelse af mistænkte medlemmer af den irske undergrundshær IRA. Da toget på vej mod rådhuset nærmer sig en vejspærring ved grænsen til det katolske kvarter Bogside, åbner soldaterne ild og dræber 13 civile. De militære ledere hævder, at soldaterne først blev angrebet og beskudt af snigskytter, og at der kun blev skudt på nøje udpegede mål, men modsiges fra anden side. En talsmand for IRA's officielle (politiske) fløj, der i modsætning til den provisoriske (militante) fløj hidtil er gået ind for en moderat politik, truer

med, at IRA vil dræbe så mange britiske soldater som muligt. – 31. Den britiske indenrigsminister Reginald Maudling lover, at en kommission vil undersøge begivenhederne i Londonderry. Den irske republiks premierminister Jack Lynch karakteriserer de britiske troppers fremgangsmåde som »utrolig grusom og umenneskelig« og hjemkalder den irske ambassadør i London. Han truer også med at anmode venligtsindede nationer om hjælp, dersom Storbritannien ikke vil medvirke til en fredelig løsning i Nordirland og giver sin udenrigsminister Patrick Hillery ordre til at rejse til New York for i FN at forelægge den irske regerings synspunkter. Premierminister Lynch offentliggør i øvrigt en trepunktsplan, hvorefter de britiske tropper skal trækkes ud af de katolske bydele og områder i Nordirland, den administrative internering af påståede IRA-medlemmer ophøre og alle krisens parter mødes til en konference om Ulsterproblemets endelige løsning.

Ved præsidentvalget på Madagascar genvælges præsident Philibert Tsiranana, der er eneste kandidat, for en tredie periode på 7 år. Han får praktisk taget alle de afgivne stemmer, og stemmeprocenten opgives til 86.5 mod 68 i 1965.

31. – Kong Mahendra Bir Bikram Shah Deva af Nepal, der besteg tronen i 1955, afgår ved døden, 51 år gammel. Han efterfølges af sin søn, den 26-årige kronprins Birendra Bir Bikram Shah Deva.

Februar 1972

1. – Pakistan afbryder de diplomatiske forbindelser med Czekoslovakiet, som 24/1 har anerkendt Bangla Desh som uafhængig stat. – 2. Præsident Bhutto afslutter et officielt besøg i Peking, hvor han har haft samtaler med de kinesiske stats- og partiledere og fået løfte af ministerpræsident Chou En-lai om fortsat alsidig hjælp. – 5. Præsident Bhutto retter i et budskab til premierminister Mujibur Rahman en appel til Bangla Desh om at standse forfølgelserne af biharierne i Dacca og andre steder, og i et budskab til talrige statsoverhoveder i hele verden opfordrer han til aktion for at standse drabene på uskyldige mennesker i »Østpakistan«. – 17. Pakistan radio meddeler, at regeringen i en note til alle lande, der har anerkendt Bangla Desh, opfordrer dem til at sørge for, at de indiske tropper bliver trukket tilbage fra »Østpakistan«, idet der gøres opmærksom på, at Bangla Desh ikke opfylder betingelserne for anerkendelse, så længe der står fremmede tropper i landet.

2. – Under voldsomme anti-britiske demonstrationer i Dublin på grund af britiske soldaters nedskydning af 13 mennesker i Londonderry (se 30/1) sættes der ild på den britiske ambassadebygning, der nedbrænder. Den britiske regering protesterer skarpt, og den irske regering erklærer sig villig til at yde erstatning. – 19. Premierminister Jack Lynch forelægger på regeringspartiet Fianna Fail's kongres en plan til fredelig løsning af konflikten. For det første skal der oprettes en specifik irsk institution i Nordirland, hvor unionister og nationalister kunne arbejde sammen. For det andet skal regeringerne i London og Dublin, bistået af valgte repræsentanter for katolikker og protestanter, gennem forhandlinger søge at blive enige om en administration i Nordirland. For det tredie skal en midlertidig kommission under disse forhandlinger stå i spidsen for administrationen af Nordirland. – 22. Ved et bombeattentat på en officersmesse i Aldershot i selve England dræbes 7 mennesker. – 25. Nordirlands indenrigsminister John Taylor såres livsfarligt ved et IRA-attentat i Armagh.

Udenrigsminister Abba Eban meddeler, at Israel har accepteret det amerikanske

forslag om indirekte forhandlinger (gennem en amerikansk mellemmand) med Ægypten om genåbning af Suezkanalen. – Den ægyptiske præsident Anwar Sadat ankommer til Moskva. Dagbladet Al Ahram i Cairo skriver, at Sadat har meddelt de væbnede styrker, at tidspunktet for slaget mod Israel vil blive fastsat efter hans samtaler med Sovjetlederne. I Moskva erklærer Pravda, at konflikten i Mellemøsten bør løses på fredelig vis på grundlag af sikkerhedsrådets resolution af 1967. – 6. New York Times meddeler, at USA er gået med til at levere Israel 42 Phantom- og 90 Skyhawk-jagerbombemaskiner, og at leverancerne vil strække sig over 2 år. Udenrigsminister Rogers vil hverken dementere eller bekræfte meddelelsen. – 16. På Den arabiske socialistiske Unions ekstraordinære kongres i Cairo udtaler præsident Sadat sin tilfredshed med sit besøg i Moskva, hvor man især drøftede en fælles strategi med henblik på den nuværende internationale situation. Han udtrykker sin bekymring over den 6. amerikanske flådes forøgede aktivitet, der er rettet både mod Ægypten og Sovjetunionen, og understreger Ægyptens interesse i den sovjetiske flådes tilstedeværelse i Middelhavet. I forbindelse med en omtale af studenterdemonstrationerne (se 13/1) erklærer Sadat, at han har tillid til ungdommen og forstår dens utålmodighed, og han har givet ordre til, at de arresterede demonstranter skal løslades – 18.–21. – Sovjetunionens udenrigsminister Andrej Gromyko opholder sig i Cairo, hvor han forhandler med den ægyptiske regering om udvidelse af det militære samarbejde mellem de to lande. – 23. Præsident Sadat udtaler til Newsweek, at de nye amerikanske flyvemaskineleverancer til Israel har ødelagt chancen for en politisk løsning af konflikten, og for tiden er der ingen udsigt til et møde mellem den ægyptiske og den israelske regering med en repræsentant for den amerikanske regering som mellemmand.

New Zealands premierminister siden 1960, den 68-årige Sir Keith Holyoake, meddeler, at han vil trække sig tilbage som leder af Det nationale parti og regeringschef, og 7/2 efterfølges han af den hidtidige vicepremierminister m. m., den 59-årige John Ross Marshall, der i 1971 havde styrket sin stilling i partiet ved sin ledelse af forhandlingerne med den britiske regering om særlige garantier for New Zealands landbrugseksport, når Storbritannien indtræder i EEC. – 9. John Marshall danner ny regering med sin hårdeste konkurrent til lederposten, Robert David Muldoon, som vicepremierminister og – ligesom i Holyoakes regering – finansminister. Sir Keith fortsætter som udenrigsminister, David S. Thomson overtager arbejdsministeriet efter Marshall, Bryan E. Talboys bliver minister for handel, industri og udenrigshandel og Duncan Mac Intyre miljøminister og minister for Maorianliggender.

Indonesien anerkender Bangla Desh, og inden midten af februar er Bangla Desh yderligere anerkendt af bl. a. Storbritannien, Vesttyskland, Danmark, Norge, Finland, Island, Sverige, Østrig, Japan, Irland, Belgien, Holland, Frankrig, Italien og Canada. – 8. Premierminister Mujibur Rahman afslutter et besøg i Calcutta. Det hedder i et communiqué, at han med premierminister Ghandi har aftalt, at de indiske tropper vil være ude af Bangla Desh senest 25/3, og med tilfredshed konstateret, at ca. 10 mill. flygtninge fra det tidlige Østpakistan allerede er vendt tilbage til deres hjem. – Bangla Desh ansøger om medlemsskab i Commonwealth.

4. – Formanden for genrejsningsrådet, oberst Acheampong (se 13/1) meddeler, at Ghana med virkning fra 7/2 opskriver cedi'en med 42 pct., hvorefter kursen er 1 cedi = 78 US cents mod 55 cents efter devalueringen 27/12 1971. Desuden afskaffes en udviklingsafgift på 5 pct. af fortjenester. Endelig vil Ghana med øjeblikkelig virkning annullere en gæld på 94.4 mill. dollars til 4 britiske selskaber plus 72 mill. dollars i påløbne renter indtil fhv. præsident Nkrumahs afsættelse.

6. – Ved valget til konstituerende forsamling i Nicaragua får præsident Anastasio Somoza Debayle's liberale parti 534.171 stemmer mod det konservative partis 174.897 stemmer, men ifølge aftale mellem de to partier skal det parti, der får flest stemmer, have 60 af de 100 mandater og det andet de resterende 40. (De øvrige partier, bl. a. de kristelige demokrater, boycotter valget). Forsamlingens opgave er at godkende styre ved et triumvirat (2 liberale og en general) i 30 måneder, når præsident Somoza's valgperiode udløber 1/5 1972, således at Somoza, der ikke kan genvælges i år, derefter kan vælges til præsident for en 6 års periode.

8. – Efter nye forhandlinger i Rom om forlængelse af den britisk-maltesiske baseoverenskomst giver NATO's generalsekretær Joseph Luns udtryk for utilfredshed med forhandlingernes forløb, og premierminister Mintoff udtaler, at NATO må ændre sin holdning, hvis man virkelig er interesseret i Malta.

9. – Efter at Rafael Paasio i sin egenskab af rigsdagens formand har undersøgt regeringsmulighederne efter det finske valg (se 2.–3/1) anmoder præsident Kekkonen ham om som formand for socialdemokratiet at forsøge at danne flertalsregering på så bredt grundlag som muligt, men 16/2 trækker folkedemokraterne sig ud af forhandlingerne, og efter at forsøg på at danne regering af socialdemokratiet, centerpartiet og de to folkepartier også er mislykkedes, opfordrer præsidenten 21/2 Paasio til at danne socialdemokratisk mindretalsregering. – 23. En socialdemokratisk regering med Rafael Paasio som chef afløser embedsmandsregeringen under Teuvo Aura (se 26/10 1971). Af de 17 ministre er kun 8 medlemmer af rigsdagen, nemlig foruden Paasio selv udenrigsminister Kalevi Sorsa (partiets generalsekretær, formand for rigsdagens udenrigspolitiske udvalg), vicefinansminister Margit Eskman, arbejdsminister Veikko Helle (partiets viceformand, også arbejdsminister i Koivistos og Karjalaines regeringer), den 27-årige undervisningsminister Ulf Sundquist, forsvarsminister Sulo Hostila, trafikminister Valde Nevalainen og socialminister Osmo Kaipainen. De 9, der ikke er medlem af rigsdagen, er finansminister Mauno Koivisto (chefdirektør for Finlands Bank, fhv. statsminister), indenrigsminister Martti Viitanen (landshøvding i Wasa, også indenrigsminister i Paasios første regering), landbrugsminister Leo Happonen (forstander for et landbrugsinstitut), viceundervisningsminister Pentti Holappa (forfatter, medarbejder ved Helsingin Sanomat), justitsminister Pekka Paavola (stadsdirektør i Tammerfors), industriminister Seppo Lindblom (i sin tid sekretær hos statsminister Koivisto), handelsminister Jussi Linnamo (overdirektør for banktilsynet, minister u. p. i Koivistos regering), vicesocialminister Ahti Fredriksson (generalsekretær i det finske LO (Fackforeningscentralen, FFC) og minister uden portefølje (kancelliminister) Matti Louekoski (undervisningsminister i Teuvo Auras embedsmandsregering). – 29. I stedet for statsminister Paasio vælges fhv. statsminister V. J. Sukselainen, centerpartiet, til rigsdagens formand, inden for centerpartiet i konkurrence med partiets formand Johannes Virolainen og fhv. statsminister Ahti Karjalainen. Virolainen, der i januar var blevet valgt til første viceformand, må træde tilbage fra denne post, da partiet ikke kan besætte to pladser i rigsdagens præsidium.

14. – Sheikdømmet Ras el Khaimah (se 30/11 1971) har besluttet at gå ind i Unionen af arabiske Emirater (se 1/12 1971) som herefter omfatter alle de 7 tidligere britiske protektorater (»traktatstaterne«) i Den persiske Golf.

15. – Den første internationale konvention med det formål at forhindre forurening af havet ved udkastning af affald fra skibe og fly underskrives i Oslo af 12 lande: Belgien, Danmark, Finland, Frankrig, Island, Nederlandene, Norge, Portugal, Spa-

nien, Storbritannien, Sverige og Vesttyskland. Konventionen dækker det åbne hav og territorialfarvandene i Nordatlanterhavet, incl. Nordsøen, fra Grønland til Gibraltarstrædet. Der skal ifølge konventionen oprettes en kommission med repræsentanter for signatarmagterne, som med regelmæssige mellemrum skal kontrollere gennemførelsen af konventionen, der træder i kraft, når den er ratificeret af 7 af de 12 lande.

Idet altinget fastslår, at Islands kontinentalsokkel og havområdet over den er en del af det islandske suverænitetsområde, vedtager det med samtlige 60 medlemmers stemmer, at fiskeriterritoriet skal udvides fra 12 til 50 sømil, og at udvidelsen skal gennemføres ikke senere end 1/9 1972. Storbritanniens og Den tyske Forbundsrepubliks regeringer skal informeres om, at de aftaler om søterritorium, som blev indgået i 1961, ikke gælder længere, og at islændingene ikke er bundet af bestemmelserne i dem.

Frankrig og Israel underskriver en overenskomst om godtgørelse til Israel af det beløb, Israel har betalt for de ikke-leverede 50 Mirage-kampfly på grund af den franske embargo på våbeneksport efter udbruddet af seksdageskrigen i juni 1967.

I Uruguay foreligger det endelige resultat af præsidentvalget 28/11 1971, efter at valgdomstolen i ca. 2½ måned har kontrolleret stemmeoptællingen. Resultatet er, at Colorado-partiets hovedkandidat (den kandidat, der får flest personlige stemmer, godskrives alle stemmer, der er faldet på partiets øvrige kandidater) Juan Maria Bordaberry, landbrugsminister under den afgående præsident Jorge Pacheco Areco, har besejret Blanco-partiets kandidat, senator Wilson Ferreira Aldunate, med 12.802 stemmer. I valget deltog foruden de to gamle partier for første gang »den brede front«, Frente Amplio, under betegnelsen Partido Democrata cristiano, der foruden de kristelige demokrater omfattede kommunister, socialister og en række venstreorienterede grupper, under ledelse af general Liber Seregni Mosquera, tidligere medlem af Coloradopartiet. Frente Amplio samlede knap halvdelen af det antal stemmer, der tilfaldt hvert af de to gamle partier, nemlig – efter opgørelsen pr. 2/12 1971 – 271.389 mod 595.408 på Colorados og 584.865 på Blancos, men dets andel af de afgivne stemmer var ca. 19 pct. mod mindre end 10 pct. tilsammen på alliancens enkelte partier ved forrige valg. Efter de samtidig afholdte valg til senat og deputeretkammer er partistillingen i senatet 14 Colorados, 12 Blancos og 5 Frente Amplio, og i deputeretkammeret henholdsvis 41, 40 og 18. – 29. Bordaberry, der tiltræder præsidentposten 1/3, danner regering, i hvilken han optager to Blancos og én socialist, dog ikke som repræsentanter for deres partier. José A, Mora Otero, der var udenrigsminister i præsident Pachecos regering, fortsætter på denne post.

Ecuadors 78-årige præsident José Maria Velasco Ibarra afsættes ved et ublodigt kup, og en militærjunta under ledelse af hærens øverstkommanderende general Guillermo Rodriguez Lara tager magten. Efter at Velasco Ibarra i 1968 var blevet valgt til præsident, satte han i 1970 forfatningen ud af kraft og indførte diktatur (se 22/6 1970), men et år senere meddelte han, at der ville blive afholdt præsident- og kongresvalg inden valgperiodens udløb 31/8 1972, og i august 1971 fastsatte han valgdatoen til 4/6 1972. I 1971 modtog Velasco Ibarra besøg af præsident Allende, Chile, og havde et møde med ministerpræsident Fidel Castro, Cuba. Et andet tegn på en venstredrejning, som vakte uro i konservative kredse, var Velasco Ibarras meddelelse nogle få dage før kuppet om, at en af præsidentkandidaterne ved valget 4/6 ville være lederen af Samlingen af folkelige kræfter (Concentración de Fuerzas populares) Assad Bucaram, som for nylig var vendt tilbage fra eksil i Panama, og nogle af hærens højere officerer krævede, at præsidenten skulle aflyse valget, hvad han afviste. – 16. General Rodriguez annullerer valget 4/6, indfører belejringstilstand i hele landet, stand-

ser midlertidigt undervisningen i universiteter og skoler og forbyder udbredelse af nyheder, der kan forstyrre ro og orden. – 17. Rodriguez proklamerer sig selv som statsoverhoved og erklærer, at han vil skride ind mod de privilegerede, gennemføre en omfattende jordreform og give industri og landbrug nye impulser samt reformere skattesystemet. – 22. Der er udnævnt 8 medlemmer af en ny regering på i alt 10 medlemmer. Af de 8 er 6 officerer og 2 civile, nemlig finansminister Nestor Vega Moreno, der bebuder streng sparsommelighed i statshusholdningen, og udenrigsminister Antonio José Lucio Paredes.

17. – Efter at først ministerpræsident Emilio Colombo og derefter fhv. ministerpræsident Giulio Andreotti forgæves har forsøgt at danne ny italiensk koalitionsregering, danner Andreotti ren kristelig-demokratisk mindretalsregering, hvori Aldo Moro fortsætter som udenrigsminister. – 26. Regeringen demissionerer efter at det i senatet har fået et mistillidsvotum med 158 stemmer mod 151, og 28/2 opløser præsident Leone parlamentet og udskriver valg til 7/5.

Kong Hassan II af Marokko meddeler i en radio- og TV-tale, at der 1/3 vil blive afholdt folkeafstemning om en ny forfatning, et led i den reformpolitik, som han bebudede 4/8 1971 efter kupforsøget mod kongen i juli (se 10/7 1971). Den nye forfatning indskrænker kongens meget vidtgående beføjelser i forfatningen af 1970 betydeligt, men oppositionen i Den nationale front (Istiqlal og Den nationale union af folkelige kræfter (Union nationale des forces populaires, UNEP) opfordrer til boycott af folkeafstemningen.

20. – Der afholdes præsidentvalg i El Salvador, hvor de to førende kandidater er oberst Arturo Armando Molina for regeringspartiet (Partido de Conciliación Nacional) og José Napoleon Duarte, tidligere borgmester i hovedstaden San Salvador, der støttes af Oppositionens nationale union, en alliance af de kristelig-sociale og to andre venstrepartier. Oberst Molina, der har været sekretær hos den afgående præsident, general Fidel Sanchez Hernandez og er udpeget af ham som kandidat til præsidentposten, får ifølge den officielle opgørelse 21/2 314.748 stemmer mod 292.621 for Duarte, men da ingen af kandidaterne har fået mindst halvdelen af stemmerne, skal hans valg bekræftes af kongressen, hvilket sker 25/2. Oberst Molina skal tiltræde præsidentembedet 1/7.

21. – Præsident Nixon og fru Patricia Nixon ankommer til Peking. Præsidenten ledsages bl. a. af sin rådgiver i nationale sikkerhedsspørgsmål Henry Kissinger og udenrigsminister William Rogers. Før sin afrejse fra Washington 17/2 udtaler præsidenten, at han ikke nærer illusioner om, at 20 års fjendskab mellem Kina og USA kan fjernes i løbet af en uge. Præsidenten og hans ledsagere modtages i lufthavnen af ministerpræsident Chou En-lai og har senere på dagen en samtale med formanden for det kinesiske kommunistparti Mao Tse-tung. I de følgende dage har Nixon en række samtaler med Chou En-lai om normaliseringen af forholdet mellem de to lande og andre spørgsmål af interesse for begge parter, og herudover mødes udenrigsminister Rogers og udenrigsminister Chi Peng-fei til samtaler. Afrejsen foregår 28/2 fra Shanghai, efter at der er udsendt et fælles communiqué, hvori det bl. a. hedder, at USA ikke bestrider, at der kun er ét Kina, og at Taiwan (Formosa) er en del af Kina. USA bekræfter sin interesse i en fredelig afgørelse af Taiwan-spørgsmålet, foretaget af kineserne selv. USA's endelige mål er tilbagetrækning af alle amerikanske styrker og militære installationer fra Taiwan, og i mellemtiden vil USA progressivt nedskære sine styrker og militære installationer på Taiwan, eftersom spændingen i området formindskes. Videre nævnes, at man er enedes om at opretholde kontakt via forskellige kanaler, herunder ved fra tid til anden at sende en amerikansk repræsentant til Kina til kon-

krete konsultationer for at fremme normaliseringen af forholdet mellem de to lande, og begge parter udtrykker sluttelig håbet om, at de positive resultater af besøget vil bane vejen for nye muligheder i forholdet mellem de to lande, idet de er af den opfattelse, at en normalisering ikke blot tjener det kinesiske og det amerikanske folk, men også bidrager til en formindskelse af spændingen i Asien og i hele verden. – 28. Den japanske ministerpræsident Eisaku Sato udtaler, at Taiwan hører til Folkerepublikken Kina, og at regeringen i Peking er den eneste lovlige regering i Kina. Japan er rede til at acceptere de fra kinesisk side i communiqueet om præsident Nixons besøg nævnte principper om fredelig sameksistens. – Præsident Nixon erklærer, at der ikke er truffet hemmelige aftaler med Kina, og at USA under forhandlingerne med de kinesiske stats- og partiledere ikke har opgivet nogen forpligtelser overfor andre lande.

22. – I sheikdømmet Qatar (se 1/9 1971) afsætter premierministeren, kronprins Khalifa bin Hamad al-Thani ved et ublodigt kup sin fætter Sheik Ahmad bin Ali al-Thani, medens han er på jagt i Iran, og tager selv magten. (Den afsatte Sheik Ahmad er gift med en datter af Sheik Rashid, Dubai's hersker (se 1/12 1971). I en erklæring hedder det, at kuppet er sket med støtte fra den regerende familie – al-Thani – de væbnede styrker og folket.

26. – Repræsentanter for Sudans regering og befrielsesbevægelsen i Sydsudan slutter overenskomst i Addis Abeba. I overenskomsten bestemmes det, at en våbenstilstand skal træde i kraft i Sydsudan, når overenskomsten 12/3 er ratificeret af præsident Nimeiry og lederen af befrielseshæren (Anya Nya) general Joseph Lagu. Efter våbenstilstanden skal der oprettes regional autonomi for de tre sydlige provinser Bakr al Ghazal, Equatoria og Øvre Nil, der samles i en sydregion. Under centralregeringen i Khartum skal høre sager vedrørende forsvar og udenrigspolitik, montvæsen, finanser samt økonomisk og social planlægning. Et eksekutivråd, hvis medlemmer udpeges af Sudans statsoverhoved efter indstilling af regionsforsamlingen, skal vælge en regionspræsident. Eksekutivrådet er ansvarlig over for regionsforsamlingen, som skal vælges ved lige og almindelig valgret senest 18 måneder efter, at overenskomsten er ratificeret. Anya Nya, der tæller ca. 12.000 mand, skal indlemmes i Sudans hærs sydkommando, som i en overgangsperiode lægges under en kommission bestående af lige mange officerer fra nord og syd. Kommissionen skal være ansvarlig over for centralregeringen. Hæren skal gradvis reduceres til ca. 12.000 mand, lige mange fra nord- og sydregionen, indtil sydregionen har fået sit eget politi til opretholdelse af ro og orden. Endelig bestemmes, at arabisk er det officielle, engelsk det »almindelige« sprog, som skal læres i skolerne.

29. – Ved parlamentsvalget i Jamaica besejres Jamaicas arbejderparti (JLP), der har haft magten i 10 år, af Det nationale folkeparti (PNP), hvis leder er Michael Manley, en søn af partiets stifter Norman Manley, der døde i 1969. PNP står lidt til venstre for JLP og har i modsætning til JLP især sine tilhængere i byerne. Partistillingen i repræsentanternes hus efter valget er: PNP 37 (før valget 19), JLP 15 (33), uafhængige 1 (0). Ved opløsningen af parlamentet var 1 plads ubesat.

Marts 1972

1. – Ved folkeafstemningen i Marokko (se 17/2) godkendes den nye forfatning af over 91 pct. af de stemmeberettigede; godt 7 pct. deltager ikke i afstemningen. – 3. Kong Hassan II meddeler, at der om kort tid vil blive dannet en overgangsregering, som skal forberede valget af et parlament under den nye forfatning.

Pakistans præsident Bhutto giver i en radio- og TV-tale meddelelse om en jordreform, der træder i kraft straks, og hvorefter ingen må eje mere end 60 ha vandet eller 140 ha uvandet jord. Den overskydende jord vil blive frataget godsejerne, og Bhutto erklærer, at hermed vil feudalismens rygrad være knækket. – 6. Bhutto indkalder parlamentet, der blev valgt i december 1970, til konstituerende møde 14/4. – 22. Pakistan genoptager de diplomatiske forbindelser med Ungarn og henholdsvis 23/3 og 28/3 med Polen og Bulgarien (se 9/1).

1.–5. – Bangla Deshs premierminister Mujibur Rahman opholder sig på officielt besøg i Moskva, hvor han slutter aftale med Sovjetunionen om økonomisk samarbejde, hvori Sovjetunionen forpligter sig til at yde meget betydelig hjælp ved genopbygningen af Bangla Desh. I en udsendt erklæring hedder det, at det under befrielseskrigen viste sig, hvem der var Bangla Deshs sande venner, og hvem der var dets fjender. – 13. De sidste indiske tropper i Bangla Desh trækkes tilbage. – 19. Indira Ghandi og Mujibur Rahman underskriver en traktat om venskab, samarbejde og fred mellem de to lande. I tilfælde af angreb eller trussel om angreb på et af de to lande forpligter parterne sig til straks at rådføre sig med hinanden.

2. – Premierminister Heath meddeler i Underhuset, at visse forhørsmetoder, som er anvendt af de britiske soldater over for mistænkte medlemmer af IRA i Nordirland, fremtidig ikke må anvendes. Flertallet i undersøgelsesudvalget (se 3/11 1971) har ment, at de pågældende metoder kunne forsvares under ekstraordinære omstændigheder, men kan provokere den civile befolkning. – 5. Ved en bombeeksplosion i en restaurant i Belfast dræbes to kvinder, og 136 andre personer såres. – 10. Ledelsen af IRA i Dublin beordrer standsning af alle operationer i Nordirland i 72 timer til 13/3 kl. 24. En fortsættelse af våbenstilstanden vil, siges det, være afhængig af at visse betingelser opfyldes, herunder øjeblikkelig tilbagetrækning af de britiske styrker fra gaderne i Nordirland, afskaffelse af den nordirske regering og amnesti for alle politiske fanger i England og Irland. Der kommer ingen reaktion herpå fra den britiske og den nordirske regering, medens det fra hærens side erklæres, at operationen fortsætter. – 14. 14 unioist-medlemmer af det nordirske parlament erklærer, at de vil modsætte sig ethvert forsøg fra den britiske regerings side i retning af et forenet Irland, direkte britisk styre og formindskelse af det nordirske parlaments magt. – 16. Premierminister Heath udtaler over for den udenlandske presse, at der til grund for det britiske initiativ til en politisk løsning af den nordirske konflikt ligger to principper, nemlig at Nordirlands status som en del af Det forenede Kongerige kun kan ændres med befolkningens samtykke, og at mindretallet må sikres en reel og meningsfuld andel i de afgørelser, der vil forme deres fremtid. – 20. Ved en ny bombeeksplosion i Belfast er der 6 dødsofre og 147 sårede. – 22. Efter 8 timers forhandlinger i London mellem premierminister Heath og premierminister Brian Faulkner meddeles, at de to premierministre vil søge kontakt med hinanden efter at have haft møder med deres ministre. – 24. Efter at forhandlingerne mellem de to premierministre er endt negativt, meddeler den britiske regering, at Nordirland fra 30/3 for ét år vil blive styret direkte fra Westminster. Inden parlamentet tager påskeferie, vil der blive gennemført en lov, der prorogerer det nordirske parlament og overfører alle magtbeføjelser til regeringen i London. Lederen af det engelske Underhus, William Whitelaw, udnævnes til statssekretær for Nordirland med fuld udøvende og lovgivende magt. Den irske Republiks premierminister Jack Lynch udtaler, at det britiske initiativ er et skridt fremad, og beordrer Donald O'Sullivan, den irske ambassadør, som var blevet hjemkaldt fra London efter skyderierne i Londonderry 30/1, tilbage på sin post. William Craig, den tidli-

gere indenrigsminister, som i 1968 blev afskediget af daværende premierminister O'Neill, og som nu er leder af den højreekstremistiske protestantiske Vanguard-bevægelse, opfordrer til 2 dages proteststrejke fra 27/3. Begge fløje af IRA (se 30/1) fordømmer direkte styre fra London og erklærer, at kampen fortsætter. Premierminister Heath udtaler i TV, at der ikke bliver tale om en lempelse i kampen mod terroristerne, og at hæren vil blive i Nordirland, indtil terroristerne er nedkæmpet. Ca. 4000 britiske tropper har fået ordre til at være rede til med øjebliks varsel at blive overført til Nordirland, hvor der i forvejen står 14.500 britiske soldater. – 27. Over 180.000 arbejdere følger William Craigs opfordring og nedlægger arbejdet. Craig taler ved et Vanguard-møde til 10.000 og siger, at enhver, der samarbejder med den nye statssekretær for Nordirland, er en forræder. Efter mødet kommer det til det første sammenstød mellem protestanter og politi i over et år. – 29. Ved det nordirske parlaments sidste møde før suspensionen har der samlet sig over 10.000 mennesker foran Stormont for at protestere mod den engelske regering. Det vækker opmærksomhed, at de to tidligere modstandere, premierminister Faulkner og fhv. indenrigsminister Craig, taler til forsamlingen fra samme talerstol, og at Faulkner lover Vanguard sin og sine ministerkollegers støtte. I det engelske Underhus meddeler 8 irske unionister, at de ikke længere vil støtte regeringens fællesmarkedspolitik.

I Jamaica (se 29/2) danner Michael Manley, Det nationale folkeparti, ny regering, hvori han selv overtager udenrigs- og forsvarsministeriet.

I Uruguay er præsident Bordaberrys første handling efter at have overtaget regeringen (se 15/2) at devaluere peso'en, hvorefter den officielle kurs er 495 pesos (eksport) og 500 pesos (import) for 1 dollar mod hidtil 250. Samtidig bestemmes, at alle valutatransaktioner undtagen i forbindelse med udenrigshandelen skal udføres på det frie marked, hvor sortebørskursen for peso'en i de sidste måneder har ligget over 500.

3. – Præsident Nimeiry udsteder et dekret, der giver Sydsudan autonomi inden for Republikken Sudans rammer, og meddeler, at han har givet ordre til, at den sudanesiske hærs væbnede styrker i Sydsudan skal indstille alle operationer (se 26/2). Samtidig udsteder han et dekret om amnesti. – 5. Præsident Nimeiry ledsaget af vicepræsident Abel Alier, der også er minister for Sydsudan, begiver sig på en 10 dages rejse i Sydsudan for at forklare autonomi-overenskomstens bestemmelser. – 6. General Lagu beordrer våbenstilstand for alle styrker under hans kommando.

4. – Den norske regering meddeler, at folkeafstemningen om medlemskab af EF vil finde sted 24.–25/9 1972.

10. – Cambodias ministerpræsident Lon Nol overtager præsidentposten i stedet for Cheng Heng og erklærer den forfatningsgivende forsamling for opløst. – 11. Regeringen under fungerende ministerpræsident Sidawath Sirik Matak træder tilbage. – 13. Lon Nol meddeler, at han fremtidig er både stats- og regeringschef. – 14. Lon Nol erklærer, at den forfatning, der er udarbejdet af den forfatningsgivende forsamling ikke vil træde i kraft. – 21. Partisanstyrker retter et voldsomt angreb mod den centrale del af Cambodias hovedstad Pnom Penh.

13. – Mellem London og Peking oprettes fulde diplomatiske forbindelser på ambassadørniveau, efter at London siden 1958 har været repræsenteret i Peking ved en chargé d'affaires. Samtidig anerkender Storbritannien Taiwan som en provins af Kina, og den britiske konsul i Taiwan trækkes tilbage.

Indiens præsident V. V. Giri udtaler ved åbningen af parlamentets nye session, at den indiske regering er rede til samtaler med Pakistan uden forudgående betingelser og siger, at Indien ikke har terri-

toriale krav over for noget andet land. – 25. De sidste østbengalske flygtninge i Indien sendes tilbage til Bangla Desh.

15. – Kong Hussein fremlægger en plan, som skal forelægges nationalforsamlingen, om at omdanne kongeriget Jordan til en forbundsstat, Det forenede arabiske Kongerige, bestående af en palæstinensisk del vest for Jordanfloden (for tiden besat af Israel) med Jerusalem som hovedstad, og Jordan øst for floden med Amman som hovedstad. Amman skal også være sæde for centralregeringen, og Jordans konge skal være Det forenede arabiske Kongeriges overhoved. – Revolutionsrådet i Irak fordømmer i en erklæring kong Husseins plan som et yderligere bevis på den jordanske »marionetregerings« opgivende holdning. Det tilføjes, at Irak øjeblikkelig vil foreslå et møde med Syrien og Ægypten for at forelægge en plan om en union, som også skal stå åben for ethvert andet land, der viser den rette ånd. – 16. Ministerpræsident Golda Meïr udtaler i parlamentet, at kong Husseins plan ikke tjener fredens sag. – 18. Kong Husseins plan afvises af Ægypten, Syrien og Libyen gennem en fælleserklæring fra præsidentrådet for Føderationen af arabiske Republikker. – 24. Israels viceministerpræsident Yigal Allon giver udtryk for, at Israel ikke har nogen grund til at modsætte sig kong Husseins føderationsplan, selv om israelerne aldrig vil acceptere kongens forslag vedrørende den fremtidige grænsedragning mellem kongeriget og Israel.

16. – Præsident Pompidou meddeler, at han vil lade afholde folkeafstemning sidst i april eller først i maj om godkendelse af beslutningen om at optage Storbritannien, Danmark, Norge og Irland i EF.

17. – Ved afslutningen af det italienske kommunistpartis kongres vælger partiets centralkomité den 49-årige Enrico Berlinguer til generalsekretær i stedet for den 71-årige Luigi Longo, der får en nyoprettet post som partipræsident.

19. – Ved valget i Polen sker der en stærk fornyelse af parlamentet, idet ca. 2/3 af de hidtidige medlemmer ikke genopstilles. Blandt dem, der således glider ud, er formanden for statsrådet (præsident) Josef Cyrankiewicz. – 28. Det nyvalgte parlament træder sammen. På forslag af partilederen Edward Gierek vælges undervisningsminister Henryk Jablonski til formand for statsrådet i stedet for Cyrankiewicz, medens Pjotr Jaroszewicz fortsætter som ministerpræsident.

21. – Den græske premierminister George Papadopoulos overtager regentens funktioner og bliver således på én gang statschef og regeringschef; desuden er han forsvars- og udenrigsminister. Det meddeles officielt, at general George Zoitakis, som har været regent siden kong Konstantins mislykkede kupforsøg mod militærjuntaen i december 1967, er blevet befriet for regentpligterne på grund af uberettiget indblanding i regeringens lovgivningsarbejde ved at nægte at underskrive et dekret om forøgelse af politistyrken med den begrundelse, at dekretteksten var i modstrid med forfatningen.

26. – Efter langvarige og hårde forhandlinger underskriver Maltas premierminister Dom Mintoff og den britiske forsvarsminister Lord Carrington i London en ny aftale om Storbritanniens brug af basen på Malta. I henhold til aftalen, der skal gælde for 7 år, skal Storbritannien betale 5¼ mill. pund årlig i leje, det beløb som Lord Carrington tilbød allerede i juli i fjor, men det samlede beløb når op på 14 mill. pund årlig ved bidrag fra andre NATO-lande. Dom Mintoff havde forlangt 18 mill. pund, men ud over de 14 mill. pund i leje får han løfte om 1 mill. pund årlig i økonomisk hjælp fra andre NATO-lande og kan regne med en éngangsydelse på 2½ mill. pund som bilateral hjælp fra Italien og måske noget fra USA. Desuden har Storbritannien forpligtet sig til at betale 12.750.000 pund i forskud på lejen.

De britiske styrker på Malta vil ifølge

aftalen blive bragt op på næsten samme størrelse som før den næsten fuldførte tilbagetrækning, der skulle have været tilendebragt 31/3. Ifølge aftalen må Malta ikke tillade noget Warszawapagtland at have militære faciliteter eller stationere tropper på øen, og Mintoff oplyser, at den britiske regering har lovet, at basen ikke vil blive brugt mod noget arabisk land. Hvis andre NATO-lande skulle ønske at bruge basen, skal det ske efter aftale med Maltas regering.

DANMARK

Januar 1972

3. – Efter at kong Frederik IX nytårsaften var blevet syg, og der var konstateret influenza og begyndende lungebetændelse, indlægges kongen på Kommunehospitalet i København med et akut hjertetilfælde.

6. – I en betænkning fra en arbejdsgruppe under Grønlandsministeriet foreslås, at Den kgl. grænlandske Handel nedlægges. Et trafik- og handelsselskab, (hjemsted Ålborg), hvori staten og Grønlands Landsråd i forening ejer over halvdelen af aktiekapitalen, skal overtage besejlingen af Grønland, engrosvirksomheden m. m., medens statens fødevarebutikker overtages af grønlandske andelsforeninger og specialbutikkerne tilbydes private grønlandske erhvervsdrivende eller andelsforeninger. Endelig foreslås oprettet et erhvervsdirektorat, et statsforetagende, for produktion og afsætning af grønlandske produkter med mulighed for etapevis overdragelse af trawlerflåden til grønlandske fællesskaber eller andelsforeninger. De eksisterende tilskud til nedsættelse af visse varepriser foreslås afskaffet og erstattet af sociale tilskud over landskassen og forhøjede børnetilskud. Ensprisordningen, hvorefter der overalt i Grønland betales den samme pris for samme vare, skal efter arbejdsgruppens forslag ophæves, medens eneretsordningen – Handelens monopol på visse afgiftspligtige varer – opretholdes for trafik- og handelsselskabet.

7. – Danmarks Nationalbank meddeler, at diskontoen fra og med 10/1 nedsættes med ½ pct. til 7 pct. (se 15/4 1971). Statsminister J. O. Krag udtaler, at diskontonedsættelsen ikke bør tages som tegn på en lempelse af den økonomiske politik.

Fhv. minister Bodil Koch afgår ved døden 68 år gammel. Bodil Koch, der var socialdemokratisk medlem af folketinget fra 1947 til 1971, valgt i Herningkredsen, var kirkeminister i efteråret 1950 i de sidste 6 uger af Hans Hedtofts første ministeriums levetid og igen fra 1953 til 1966 og derefter minister for kulturelle anliggender fra 1966 til 1968.

10. – Folketingets ældste medlem, statsrevisor Aksel Larsen afgår ved døden 74 år gammel. Aksel Larsen havde sæde i folketinget i over 39 år, indtil 15/11 1958, da han ekskluderedes som formand for Danmarks kommunistiske Parti, fra valget i 1960 som medlem af og indtil 1969 formand for Socialistisk Folkeparti, som han selv var medstifter af. I 1945 var han minister u. p. i befrielsesregeringen.

11. – Efter at bulletinerne om kongens sygdom i nogle dage i det hele har været gunstige, indtræder der en forværring af kongens tilstand, der den følgende dag karakteriseres som meget alvorlig.

12. – Grønlandsminister Hertling fremsætter forslag til lov for Grønland om ekspropriation og forslag til lov om fritidsundervisning m. v. i Grønland efter syd-

dansk mønster. Efter ekspropriationslovforslaget skal der foruden til ekspropriation til offentlige formål også være adgang til at ekspropriere private bygninger for at skaffe arealer til nyt boligbyggeri.

Handelsminister Erling Jensen fremsætter forslag om partrederier, hvoraf der pr. 1/2 1970 fandtes 1295, og ændring af bestemmelserne om søpanteret, der fremtidig kun skal kunne gives i skib og ladning og ikke som hidtil også i erstatningskrav, fælles havaribidrag og bjærgeløn, hvorved det bliver muligt for Danmark samtidig med de andre nordiske lande at tiltræde den i Bruxelles i 1967 vedtagne nye konvention angående søpanterettigheder og kontraktmæssige panterettigheder. Ændringen af skibsregistreringsloven er nødvendiggjort af ændringen af søloven og har desuden til formål at gennemføre reglerne i en ligeledes i 1967 i Bruxelles vedtagen konvention om registrering af rettigheder i skibe under bygning.

Arbejdsminister Erling Dinesen fremsætter forslag om ændring af lov om Arbejdsmarkedets Tillægspension. (Om lærlinge).

14. – Kong Frederik IX afgår ved døden 72 år gammel efter en regeringstid på næsten 25 år (siden 20/4 1947).

15. – I et åbent brev meddeles, at tronfølgeren under navn og titel af »Margrethe den Anden, af Guds nåde Danmarks Dronning«, har besteget tronen.

Statsminister J. O. Krag udråber fra Christiansborg slots balkon Dronning Margrethe den Anden. I et ekstraordinært folketingsmøde holder formanden Karl Skytte en mindetale over kong Frederik, og statsminister J. O. Krag oplæser et budskab fra dronning Margrethe til folketinget.

18. – Valbak (r. v.) fremsætter forslag om ændring af borgerlig straffelov, hvorefter de såkaldte tidsubestemte straffe (ungdomsfængsel, arbejdshus, sikkerhedsforforvaring m. m.) afskaffes. I fremsættelsen nævnes, at tilbagefaldsprocenten for indsatte i ungdomsfængsel varierer mellem 60 og 80 og er betydeligt højere end for indsatte i almindelig fængsel. 1. behandling 11/2.

19. – Handelsminister Erling Jensen fremsætter en række lovforslag, som alle er led i den tekniske tilpasning af dansk lovgivning, der er nødvendig for, at Danmark ved sin eventuelle indtræden i De europæiske Fællesskaber kan opfylde de forpligtelser, som det påtager sig ved ratifikation af tiltrædelsestraktaten.

Ved forslag om ændring af lov om Danmarks Erhvervsfond ophæves § 5, der angiver de risici, som kan dækkes under garantier udstedt af eksportkreditrådet, og handelsministeren bemyndiges til at ændre kriterierne for risikodækning, så de kommer til at svare til EF's regler.

Ved forslag om ændring af lov om restaurations- og hotelvirksomhed m. v. skabes der hjemmel for, at filialer af selskaber i et EF-land kan få restaurationsnæringsbrev og opnå alkoholbevilling og ret til at drive camping-pladser på lige fod med danske selskaber. I dansk registrerede aktieselskaber stryges reglen om, at direktører og bestyrelsesmedlemmer skal have dansk indfødsret og have bopæl i Danmark for at få næringsbrev i restaurations- og hotelbranchen. Andre dansk registrerede selskaber, foreninger, stiftelser og selvejende institutioner kan få næringsbrev, når direktørerne og flertallet af bestyrelsesmedlemmerne har dansk indfødsret og bopæl i Danmark.

Forslag om ændring af lov om bybefolkningens forsyning med mælk og fløde tilsigter endelig afvikling af den kommunale regulering af forsyningen med mælk og fløde, der blev indført i 1940 med henblik på at fremme rationaliseringen af mælkeforsyningen i byerne. Der forhandles med EF-landene om at lade mælkemonopolerne i de 16 byer, hvor de endnu findes, fortsætte i de få år, der er tilbage, inden de udløber.

Forslag om ændring af konkurrenceloven bemyndiger handelsministeren til at påbyde, at visse varer kun må sælges med

bestemte angivelser af tal, mål, vægt og oprindelsessted eller bestemte oplysninger om varens indhold, sammensætning, holdbarhed, behandlingsmåde og egenskaber i øvrigt. EF har hidtil i praksis brugt disse regler for tekstiler og krystalglas. Endvidere skal bestemte varebetegnelser eller symboler kunne forbeholdes varer, som opfylder fastsatte betingelser.

Forslag til lov om kontrol med overholdelsen af Det europæiske økonomiske Fællesskabs forordninger om monopoler og konkurrencebegrænsninger bemyndiger monopoltilsynet til at yde fællesmarkedskommissionen bistand til administrationen af reglerne i de pågældende forordninger ved efter retskendelse at fremskaffe bøger og forretningspapirer og mundtlige forklaringer på stedet fra virksomheder, hvis forhold menes at være i strid med de europæiske regler om konkurrencebegrænsning.

Forslag til lov om mindstebeholdninger af mineralolier og mineralolieprodukter forpligter olieimportørerne til at holde nødlagre af nærmere angivet størrelse af benzin og fyringsolier. Lagrene skal for tiden dække 65 dages forbrug, men der arbejdes i EF med en forøgelse til 90 dage. Bortset fra loven om det civile beredskab af 23/12 1959, hvorefter der er opbygget beredskabslagre til anvendelse i krigstid, har der ikke tidligere været lovgivet om dette emne i Danmark, men man har i reglen haft lagre til mere end 65 dages forbrug.

20. – I folketinget fremsættes 4 lovforslag med henblik på Danmarks tilslutning til De europæiske Fællesskaber. Fiskeriminister Chr. Thomsen fremsætter forslag om ophævelse af lov om mindstepriser for fisk og forslag om ophævelse af lov om udførsel af fisk og fiskeprodukter. Mindsteprislovens forskelsbehandling af på den ene side danske fiskeres og på den anden side udenlandske og færøske fiskeres landinger af fisk i Danmark strider mod EF's fiskeripolitik, og ved Danmarks indtræden i EF skal basisforordningen om en fælles markedsorganisation for fisk, der har samme formål som den danske mindsteprislov, også gælde for Danmark. Hvad udførselsloven angår, har dens formål været gennem mindsteeksportpriser at undgå foranstaltninger bl. a. i EF-landene mod urimelig priskonkurrence fra dansk side, og Danmarks indtræden i EF vil derfor stort set gøre loven overflødig, og den vil være i strid med principperne for den fælles handels- og fiskeripolitik.

Minister for offentlige arbejder Jens Kampmann fremsætter forslag om ændring af lov om visse forhold vedrørende gas-, vand- og afløbsinstallationer og dertil hørende kloakledninger og forslag om ændring af lov om autorisation af elektroninstallatører m. v. Lovforslagene har til formål at skabe hjemmel for administrativt at udfærdige de retsregler for elektroinstallatørernes, gas-, vand- og sanitetsmestrenes og kloakmestrenes vedkommende, som er en følge af den etableringsfrihed og ret til fri udveksling af tjenesteydelser for selvstændig virksomhed inden for industri og håndværk, som gælder i EF.

21. – I et notat til folketinget oplyses, at økonomi- og budgetminister Per Hækkerup selv overtager formandsposten i kapitalmarkedsrådet, som blev bebudet i regeringens tiltrædelseserklæring 19/10 1971, og at nationalbankdirektør Erik Hoffmeyer skal være næstformand. Rådet skal være på 30 medlemmer udpeget af erhvervenes, arbejdsmarkedets og kommunernes organisationer, desuden skal handelsministeriet og boligministeriet samt økonomiministeriet (det økonomiske sekretariat) og budgetministeriet (budgetdepartementet) have hver en repræsentant. Det fremhæves, at spørgsmålet om en bedre udnyttelse af de knappe kapitalmidler efter regeringens opfattelse ikke kan løses gennem en statslig detailregulering, men at rådet alene skal være et rådgivende organ for regeringen. I tilknytning til kapitalmarkedsrådet ønsker regeringen oprettet en snæver arbejdsgruppe af eksperter i pengeinstitutterne, Nationalbanken og statsadministrationen til at forestå de analyser, som rådet måtte tage

initiativ til, og til i øvrigt at bistå såvel regeringen som rådet på teknisk plan.

Undervisningsminister Knud Heinesen fremsætter forslag til lov om tjenestemænd m. fl. i folkeskolen på Færøerne. Efter lovforslaget overføres den nye danske lærerlønningslov af 1969 til det færøske skolevæsen, dog med lidt lavere lønninger. Lovforslaget vedtages enstemmigt ved 3. behandling 17/2.

Landbrugsminister Ib Frederiksen fremsætter 9 lovforslag, der tilsigter at ændre bestemmelser, som må anses for at være uforenelige med De europæiske Fællesskabers regler.

Forslag om ændring af lov om handel med smør og fremmede landbrugsprodukter går ud på at ophæve forbudet mod import af udenlandsk smør. Importeret smør skal dog opfylde de samme kvalitetskrav, som danske myndigheder stiller til dansk smør på det danske marked. Desuden ophæves forbudet mod eksport til fællesmarkedet af dansk smør, som ikke er lurmærket.

Forslag om ændring af lov om tilvirkning og forhandling m. m. af ost ophæver forbudet mod import af udenlandske oste til brug ved fremstilling af smelteost.

Forslag om ændring af lov om forhandling, udførsel og indførsel af æg og ægprodukter m. m. indeholder ud over ændringer, der skal muliggøre tilpasning til EF-forordningen om æghandel, bemyndigelse for landbrugsministeren til at skærpe reglerne om direkte salg af æg fra producent til forbruger.

Forslag til lov om salg af frugt og gartneriprodukter ved frivillig offentlig auktion går ud på, at auktionsbevillinger ikke som hidtil kun kan omfatte dansk frugt og danske gartneriprodukter, men også varer fra EF-landene, og det bestemmes, at der ved fastsættelsen af de forskellige afgifter ikke må diskrimineres mod EF-lande.

Forslag til lov om handel med frø, såsæd, læggekartofler og planter ændrer loven under hensyn til EF-direktiver, der på en række områder ikke er så strenge som de gældende danske regler.

Ved forslag til lov om sortering af råtræ, der forhandles under visse betegnelser, foreskrives regler om opmåling og sortering af råtræ i overensstemmelse med EF-direktiver. Det er dog kun nødvendigt at følge de nye sorteringsregler, hvis man vil sælge råtræ som EF-stemplet træ i fællesmarkedslandene.

Forslag til ændring af lov om handel med foderstoffer bestemmer, at foderstoffer, der fremkommer som biprodukter fra industriel virksomhed i et EF-land, ligestilles med sådanne biprodukter fra dansk industri.

Ifølge den gældende lov om slagtning, forhandling, udførsel og indførsel af fjerkræ m. v. må kun fjerkræ slagtet på fjerkræslagterier autoriseret af landbrugsministeren forhandles her i landet og eksporteres. Dette foreslås ændret således at også fjerkræ fra andre EF-lande må forhandles her i landet. Reglen om, at en producent må sælge slagtet uåbnet fjerkræ direkte til forbruger fra sin ejendom, bevares uændret. Den gældende lovhjemmel for at opkræve afgift af importeret levende eller slagtet fjerkræ ophæves, men landbrugsministeren bemyndiges til at fastsætte kvalitets- og sundhedskrav og til at fastsætte autorisationsordninger for importen.

Forslag om ændring af lov om slagtning, forhandling, udførsel og indførsel af kaniner indeholder tilsvarende ændringer som forslaget vedrørende fjerkræloven.

Bankernes og sparekassernes organisationer indgår en ny bindende renteaftale, hvorefter renten af indlån nedsættes med ½ pct. til 4 pct. for indlån på anfordring eller kortere opsigelse end 3 måneder, 6 pct. for indlån med mindst 3 måneders opsigelse og 8 pct. for indlån med mindst 12 måneders opsigelse. Nogle banker – Aktivbanken og Jyske Bank samt Finansbanken – står uden for renteaftalen. Det oplyses, at den midlertidige videreførelse af renteaftalen er begrundet i de ekstraordinære pengeforhold og er sket for at skabe mulighed for, at diskontonedsættelsen (se 7/1) kan slå igennem i pengeinstitutternes udlånsrente, og organisationerne

er indstillet på at ophæve den bindende renteaftale, når forholdene igen er normaliserede.

22. – Statsminister J. O. Krag underskriver i Bruxelles på den danske regerings vegne traktatudkastet om Danmarks tilslutning til De europæiske Fællesskaber fra 1/1 1973.

23. – Efter et samarbejdsmøde af de nordiske socialdemokratiske partier på Marienborg udtaler statsminister J. O. Krag, at det er hans personlige opfattelse, at folkeafstemningen om tilslutning til EF bør finde sted i september og ikke i juni. Han begrunder ønsket om udsættelse med, at forhandlingerne mellem EF og Sverige i juni kan ventes at være i den afgørende fase.

24. – Kong Frederik IX bisættes i Roskilde Domkirke. Højtideligheden overværes bl. a. af en række udenlandske statsoverhoveder: kongerne Olav, Norge, Gustav Adolf, Sverige, Baudouin, Belgien, og dronning Juliana, Nederlandene, endvidere præsidenterne Kristjan Eldjarn, Island, Urho Kekkonen, Finland, Gustav Heinemann, Forbundsrepublikken Tyskland, og Zalman Shagar, Israel.

26. – Boligminister Helge Nielsen fremsætter forslag om ophævelse af lov om forbud mod udførsel af dobbeltmøntede obligationer som stridende mod kapitalens frie bevægelighed i EF. Udstedelse af dobbeltmøntede obligationer har været forbudt siden 1933, og for at hindre, at kreditforeningerne skulle lide tab som følge af svingende valutakurser, blev udførsel af allerede udstedte dobbeltmøntede obligationer forbudt i 1934. Lovens ophævelse betyder, at 4 mill. kr. gamle dobbeltmøntede obligationer vil kunne kræves indfriet i fremmed valuta.

Boligministeren fremsætter endvidere forslag om ændring af byggeloven, hvorefter de fleste vejlovsbestemmelser i byggeloven ophæves, idet de er foreslået overført til vejlovgivningen (se 3/11 og 14/12 1971).

27. – Forslaget om ophævelse af bidragsfonden (se 4/11 1971) der skal indgå i statskassen, som også overtager dens forpligtelser og i fremtiden skal modtage bidrag fra barnefædre der er kendt bidragspligtige til samme barn, vedtages enstemmigt ved 3. behandling.

28. – Økonomi- og budgetminister Per Hækkerup besvarer i folketinget en forespørgsel af en række socialdemokratiske medlemmer med Tove Lindbo Larsen som ordfører om levnedsmiddelloven og dens administration. Han oplyser, at et udvalg om koordinering og forenkling af levnedsmiddellovgivningen, nedsat af landbrugsministeriet i april 1970, har stillet en række forslag bl. a. om en revision af levnedsmiddelloven af 1950, og at regeringen snarest muligt vil søge gennemført forskellige forslag, bl. a. om oprettelse af et levnedsmiddelråd til hjælp for administrationen. Hvad ressortfordelingen angår, mener ministeren, at de store grupper af animalske levnedsmidler indtil videre fortsat skal henhøre under landbrugsministeriet, medens de øvrige levnedsmidler og bestemmelser, der er fælles for alle varegrupper, især regler om tilsætningsstoffer, forurening, restkoncentrationer af bekæmpelsesmidler og medicin samt reglerne om forhandling i detailleddet, bør henlægges under ministeren for forureningsbekæmpelse. Under debatten udtaler Gerda Møller (k. f.) tvivl om, at der vil ske større fremskridt, når en væsentlig del af kontrollen fortsat skal ligge i landbrugsministeriet, og anbefaler, at lovgivningen samles i ét ministerium. Niels Jørgen Nielsen (v.) ønsker hele administrationen af levnedsmiddellovgivningen henlagt under landbrugsministeriet, der så bliver et landbrugs- og ernæringsministerium. Dagmar Andreasen (r. v.) anbefaler oprettelse af et særligt levnedsmiddelministerium, subsidiært samling af hele administrationen i handelsministeriet, og Morten Lange (s. f.) nævner,

at man måske kunne samle sagerne i et sundhedsministerium.

Valbak (r. v.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om en omstillingsydelse, noget større end folkepensionen, for personer, der i en højere alder mister deres erhverv eller arbejde i øvrigt som følge af strukturændringer i erhvervslivet. Det forudsættes, at modtageren af en sådan ydelse skal tilmeldes arbejdsformidlingen og være pligtig til at tage anvist arbejde, men kan arbejde ikke anvises, løber ydelsen indtil folke- eller invalidepension bliver aktuel 1. behandling 3/3.

Februar 1972

2. – Kulturminister Niels Matthiasen genfremsætter forslag til lov om film og biografer (se 13/1 1971) i ændret skikkelse. Udover bevillingsafgiftens bortfald ved indførelsen af fri biografnæring foreslås det nu, at billetafgiften, der efter det tidligere lovforslag skulle nedsættes fra 15 til 12½ pct. af entréindtægten, straks ved lovens ikrafttræden 1/7 1972 nedsættes til 10 pct. og derefter aftrappes for helt at bortfalde fra 1/4 1975. Når afgifterne er helt bortfaldet, vil filmfonden have mistet en årlig indtægt på ca. 27 mill. kr., og det bestemmes derfor, at staten fra det tidspunkt, hvor filmfondens likvide formue er opbrugt, overtager udgifterne ved filmfondens, fremtidig det danske filminstituts, virksomhed. I formålsparagraffen for filminstituttet nævnes det udtrykkeligt, at et af formålene er at drive filmskolen eller eventuelt en anden form for filmkunstnerisk og filmteknisk uddannelse som led i en fælles basisuddannelse for flere beslægtede medier. Statens filmcentral (reglerne herom udskilles ikke som foreslået af den forrige regering i en særlig lov), skal fremtidig have til opgave at producere og indkøbe kortfilm til undervisnings- og oplysningsformål og kortfilm med overvejende kunstnerisk sigte samt distribuere sådanne film i det omfang, distributionen ikke varetages af andre organer, og i konsekvens heraf nedlægges det nuværende kortfilmråd. En anden væsentlig ændring i forhold til det tidligere lovforslag er, at der åbnes adgang for filminstituttet til udover at yde lån eller garanti for lån til produktion af spillefilm, i særlige tilfælde at gå ind som producent eller medproducent af en film. Instituttet får også mulighed for selv at importere og forevise kunstnerisk værdifulde film og film, der skønnes særlig egnede for børn.

Økonomi- og budgetminister Per Hækkerup fremsætter forslag om ændring af lov om tjenestemandspension og lov om pensionering af civilt personel m. v. i forsvaret. Lovforslaget indeholder visse overgangsbestemmelser, der har været optaget som tekstanmærkninger på tillægsbevillingsloven for 1970–71, og som der fortsat er behov for. Bestemmelserne går bl. a. ud på ved pensionering i tidsrummet indtil 1/7 1973 at yde pensionstillæg i de tilfælde, hvor en tjenestemand eller hans enke ville have opnået en højere pension efter lønnings- og pensionsloven af 1958 end efter tjenestemandspensionsloven af 1969.

3. – Undervisningsminister Knud Heinesen fremsætter forslag om ændring af lov om folkeskolen m. fl. love. Ved lovforslaget udvides fra 1/4 1972 undervisningspligten fra 7 til 9 år, hvilket vil sige, at de elever, der nu går i 7. klasse, skal fortsætte i en 8. og senere i en 9. klasse. Det bestemmes videre, at undervisningspligten fremtidig indtræder 1/8 i det år, barnet fylder 7 år; optagelse kan dog finde sted såvel et år tidligere som et år senere. Efter lovforslaget henlægges afgørelsen af, om en elev, der er oprykket fra 7. klasse, skal optages i 8. klasse eller 1. realklasse, til elevens forældre efter samråd med eleven og den hidtidige skole. Lovforslaget er et led i gennemførelsen af folketings-

beslutning af 31/5 1969 om en reform af de grundlæggende skoleuddannelser, og ministeren bebuder, at der med henblik på gennemførelse af andre punkter i folketingsbeslutningen senere i folketingsåret 1971–72 vil blive fremsat lovforslag om ændring af folkeskolens formål, struktur og fagkreds.

Folketinget foretager 1. behandling af det radikale forslag til folketingsbeslutning om medbestemmelse for de ansatte i offentlig og privat virksomhed (se 16/12 1971).

Folketingets partier har taget regeringens ønske om at udsætte folkeafstemningen om EF til efterretning. Statsministeren vil dog først fastsætte datoen, når der er opnået større klarhed over det norske afstemningstidspunkt.

4. – Danmark anerkender samtidig med Norge, Sverige, Finland, Vesttyskland og Storbritannien den nye stat Bangla Desh (det tidligere Østpakistan).

Undervisningsminister Knud Heinesen fremsætter forslag til lov om forskningsråd og Planlægningsrådet for Forskningen. Den væsentligste ændring i forhold til loven om forskningsråd af 31/5 1968 er oprettelsen af Planlægningsrådet for Forskningen, der dels skal fortsætte Forskningens Fællesudvalgs virksomhed (rådgivning af regering og folketing), dels til en vis grad overtage Forskningsrådenes Centraludvalgs opgaver. Endvidere foreslås (mod fondsstyrelsens protest) loven om Rask-Ørsted Fondet ophævet, således at fondets opgaver og hidtidige bevillinger overtages af forskningsrådene. Planlægningsrådet skal bestå af 15 medlemmer, hvoraf ministeren frit udpeger de 8, medens de 7 skal repræsentere de 5 forskningsråd (for naturvidenskab, lægevidenskab, landbrugsvidenskab, samfundsvidenskab og humanistisk videnskab) samt Atomenergikommissionen og i forening Statens almindelige Videnskabsfond og Danmarks teknisk-videnskabelige Forskningsråd.

H. C. Toft (k. f.) fremsætter på de tre oppositionspartiers vegne forslag til folketingsbeslutning om udflytning af statsinstitutioner m. v., hvorefter det pålægges regeringen at fortsætte KVR-regeringens bestræbelser på dette område. I forslaget nævnes udflytning af motorregistreringskontoret til Tønder, af vandbygningsvæsenet til Thisted og af statens husdyrbrugforsøg til et egnsudviklingsområde. Endvidere ønsker man muligheden for at få Hedeselskabet eller dele deraf med i den påtænkte sammenlægning af skovvæsenet og klitvæsenet undersøgt og det nye direktorat placeret ligeledes i et egnsudviklingsområde. 1. behandling 1/3.

Folketinget færdigbehandler lovforslagene om ophævelse af alm. sportelreglement og ændring af toldloven (tilladelse til oprettelse af toldoplag i basishavne), der begge vedtages enstemmigt. Ved afstemningen om sidstnævnte undlader 19 r. v. og 4 s. f. at stemme, efter at tinget ved 2. behandling 2/2 med 98 stemmer mod 38 har forkastet et ændringsforslag fra r. v., der ønskede, at det blev præciseret i lovforslaget, at der kun kan gives tilladelse til at oprette toldoplag i Århus.

Ved folketingets 1. behandling af SF-forslaget til folketingsbeslutning om undersøgelse af offentlige og koncessionerede virksomheders medlemskab af private interesseorganisationer (se 7/12 1971) støtter den socialdemokratiske ordfører Erik Andersen forslaget, medens minister for offentlige arbejder Jens Kampmann er afvisende.

9. – Minister for offentlige arbejder Jens Kampmann fremsætter forslag til lov om udnyttelse af sten, grus og andre naturforekomster i jorden og på søterritoriet. Lovforslaget tilsigter skærpet og koordineret offentlig kontrol. Til udnyttelse af forekomster på landjorden kræves fremtidig tilladelse fra amtsrådene efter retningslinier fastsat af ministeriet. Hvor det drejer sig om udnyttelse af forekomster på søterritoriet, som er almeneje, bemyndiges ministeriet til at udstede tilladelser i form af

eneretstilladelser for et eller flere af sømaterialerne eller for hele eller nærmere afgrænsede dele af søterritoriet. I lovforslaget er også optaget bestemmelser i andre love om, at der kan gives eneretsbevilling til efterforskning og udnyttelse af visse forekomster som olie og gas på søterritoriet. Da man har fundet det rigtigst, at de samme regler skal gælde for det danske sokkelområde som for søterritoriet, fremsætter justitsminister K. Axel Nielsen samtidig forslag om ændring af lov om kontinentalsoklen, hvorefter der bliver mulighed for også at give eneretsbevillinger på kontinentalsoklen. Udvinding af materialer på landjorden, der ved lovforslagets fremsættelse allerede er i gang eller planlagt, berøres i almindelighed ikke af loven, men sådan virksomhed skal registreres, og der er i lovforslaget hjemmel for i givet fald helt eller delvis at forbyde indvindingen.

Boligminister Helge Nielsen fremsætter tre lovforslag, der ligesom det af ministeren for offentlige arbejder fremsatte (se ovenfor) af regeringen tillægges væsentlig betydning i forbindelse med Danmarks eventuelle tilslutning til EF (den såkaldte afværgelovgivning).

Efter forslag til lov om erhvervelse af fast ejendom til fritidsformål skal staten kunne anvende 100 mill. kr. årlig i 10 år til køb af jord eller til udlån til kommuner, amtskommuner eller almennyttige foretagender til køb af jord til sommerhusbebyggelse, feriecentre, campingpladser, kolonihaver og almene rekreative formål, og boligministeren får bemyndigelse til at pålægge og tinglyse forkøbsret for staten på nærmere angivne ejendomme i landzone eller udlagte sommerhusområder. Forkøbsretten skal dog ikke kunne gøres gældende ved familieoverdragelser og arveerhvervelser. Hvor det er af væsentlig betydning at råde over en ejendom for at kunne gennemføre en plan til fremme af befolkningens rekreative interesser, åbner lovforslaget adgang til ekspropriation. Ministeren understreger dog, at denne adgang tænkes udnyttet med betydelig tilbageholdenhed.

Efter forslag til lov om sommerhuse og campering m. v. kræves der tilladelse til udleje eller fremleje af sommerhuse, når der er tale om erhvervsmæssig udlejning, samt i alle tilfælde, hvor udlejningen foretages af et selskab, en forening el. lign. Endvidere kræves der efter forslaget tilladelse såvel til ikke-erhvervsmæssig udleje af sommerbeboelse på længere tid end 1 år som til udleje til campering, når der enten er tale om erhvervsudlejning eller udlejning på længere tid end en normal ferie. I lovforslaget findes desuden to sæt regler, som ikke fandtes i den forrige regerings lovforslag (se 3/6 1971). Det ene sæt bestemmelser gør det muligt at påbyde, at ejeren af fast ejendom på mindst 1 ha i et udlagt sommerhusområde inden 2 år skal udnytte ejendommen i overensstemmelse med formålet med fastlæggelsen af det pågældende sommerhusområde. Det andet nye sæt af bestemmelser skal hindre, at selskaber, foreninger, institutioner og lign. erhverver fast ejendom til rekreative formål, medmindre der opnås tilladelse fra boligministeriet.

Det sidste af de tre lovforslag, forslag om ændring af lov om by- og landzoner, bemyndiger boligministeren til at give nærmere direktiver for de lokale myndigheders administration af landzonebestemmelserne og til i særlige tilfælde at overtage afgørelsen af en sag, der verserer for de lokale zonelovsmyndigheder.

10. – Orla Møller (s.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om nedsættelse af et udvalg på 17 medlemmer til sammen med økonomi- og budgetministeren at gennemgå budgetoverslagene for 1973/74 – 1975/76 med besparelser for øje. Forslaget gennemføres samme dag og vedtages ved 2. (sidste) behandling enstemmigt; Johan Philipsen (v.) undlader at stemme.

Niels Helveg Petersen fremsætter på det radikale venstres vegne tre lovforslag: om oprettelse af et hovedstadsråd, om kommunal og amtskommunal udligning i hovedstadsområdet og om revision af den kommunale inddeling i Københavns amts-

rådskreds. Lovforslagene er i overensstemmelse med hovedstadsreformudvalgets forslag i betænkning af 1971 og fremsættes ud fra den betragtning, at det haster så stærkt med at komme i gang med den overordnede planlægning i hovedstadsområdet, at man straks må gennemføre en eventuel midlertidig løsning, uanset om man senere vælger at oprette et hovedstadsamt omfattende Københavns og Frederiksberg kommuner samt Københavns, Frederiksborg og Roskilde amter. Hovedstadsrådet skal bestå af 37 medlemmer valgt af Københavns borgerrepræsentation, Frederiksberg kommunalbestyrelse og de tre amtsråd og skal løse opgaver i forbindelse med regionalplanlægning, kommunal planlægning, det overordnede vejnet og den kollektive trafik, hovedkloakering og rensningsanlæg, vandindvinding og -distribution, sygehusvæsenet samt finansiering af fællesopgaver inden for hovedstadsområdet. Den økonomiske udligning mellem mere velstillede og mindre velstillede områder skal ske gennem tilskud efter faste kriterier, og det tredie lovforslag giver indenrigsministeren bemyndigelse til at gennemføre ændringer i den kommunale inddeling i Københavns amt efter de samme principper, som er lagt til grund for kommuneinddelingen i det øvrige land. 1. behandling 5/4 sammen med regeringsforslagene om samme emne (se 3/3).

Forsvarsminister Kjeld Olesen fremsætter forslag til militær straffelov og forslag til militær retsplejelov. Ud fra ønsket om den størst mulige tilnærmelse til de borgerlige love ophæves de specielle militære straffearter kvarterarrest og vagtarrest til fordel for bøde og hæfte. Samtidig foreslås området for anvendelse af disciplinærmidler udvidet, således at der sker en afkriminalisering af forseelser af mindre betydning. Ansvaret for rejsning af tiltale i militære straffesager henlægges til generalauditøren og auditørerne, men før det besluttes, om tiltale skal rejses, skal der forhandles med rettergangschefen, som i tilfælde af uenighed med auditøren kan forlange sagen forelagt generalauditøren, evt. forsvarsministeren til afgørelse. Hvad angår kompetencen til at fastsætte straf uden dom, foreslås det, at frihedsstraffe under normale forhold kun kan fastsættes af auditørerne, medens irettesættelser og bødestraffe af praktiske grunde også skal kunne pålægges af rettergangschefer og andre militære chefer, ligesom kompetencen til at anvende disciplinarmidler fortsat skal ligge hos de militære chefer. Under særlige forhold (orlogsskibe på togt, militære enheder i Grønland eller uden for landets grænser) skal rettergangscheferne fortsat kunne fastsætte frihedsstraffe uden dom, og i krigstid vil de militære chefers straffemuligheder ifølge lovforslaget kunne udvides, således at samtlige afgørelser vedrørende straffe, der pålægges uden dom, henlægges til dem.

Minister for offentlige arbejder Jens Kampmann fremsætter forslag om ændring af postloven. Forslaget går ud på, at der fra 1/5 gennemføres takstforhøjelser, som ventes at ville indbringe 94 mill. kr. årligt. Ministeren oplyser, at postsektorens underskud i finansåret 1971–72 anslås til 100 mill. kr., og at post- og telegrafvæsenets overskud er faldende, og siger, at lovforslaget er en videreførelse af bestræbelserne for at opnå, at postsektoren er økonomisk uafhængig af telesektoren, der giver overskud. Ministeren oplyser i øvrigt, at postbesørgelsen af dagblade, ugeblade og tidsskrifter, som ikke omfattes af takstforhøjelserne, for tiden regnes at give et underskud på omkring 91 mill. kr. på årsbasis.

Boligminister Helge Nielsen fremsætter to lovforslag: om ændring af byggeloven og om ændring af byggelov for staden København. Ved lovforslagene tilvejebringes der hjemmel for at fastsætte regler om kontrol med fabrikation, installation og drift af fyringsanlæg for at bekæmpe partikelforurening, jfr. forslaget om begrænsning af svovlindholdet i brændselsolie (se 7/12 1971). Endvidere indeholder lovforslagene bestemmelser, der skal gøre det muligt at bekæmpe støj fra byggepladser samt at sikre, at der ved byggeriet tages hensyn til

bevægelseshæmmedes behov for særlige indretninger.

Arbejdminister Erling Dinesen fremsætter forslag om ændring af lov om arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring. Herefter forhøjes fra 1/4 dagpengene fra 80 til 90 pct. af det enkelte medlems sædvanlige arbejdsfortjeneste, og der indføres pristalsregulering af beregningsgrundlaget for dagpengene. Da maksimum for dagpenge (fra 1/4 106 kr.) bevares, vil disse ændringer især komme de lavtlønnede arbejdsløse til gode. En anden bestemmelse giver adgang til at fravige kravet om bopæl her i landet som betingelse for at blive medlem af en anerkendt arbejdsløshedskasse, således at »grænsegængere« fra Sverige og Vesttyskland får mulighed for at blive medlem. Endvidere bestemmes det, at kasserne skal kunne anvende 15 mod hidtil 10 pct. årligt af formuen til administration og kontingentnedsættelse.

11. – Justitsminister K. Axel Nielsen fremsætter forslag til lov om nedsættelse af et udvalg til at følge forsvarets og politiets efterretningstjenesters virksomhed. De partier, der er repræsenteret i det udenrigspolitiske nævn, indstiller hvert ét medlem til udvalget, og regeringen udpeger formanden. Ministeren understreger, at vedkommende minister fortsat vil have det fulde ansvar for virksomheden, hvoraf følger, at ministeren også vil have ansvaret for, hvilke oplysninger der meddeles udvalget.

Justitsministeren fremsætter endvidere forslag om ændring af retsplejeloven og myndighedsloven, hvorefter antallet af retskredse nedskæres fra 105 til 77 og antallet af politikredse fra 72 til 48. Når de foreslåede inddelinger er gennemført, vil ingen kommune være delt mellem flere retskredse eller politikredse. For København, Frederiksberg og Københavns amt indeholder lovforslaget forslag om sammenlægning af Københavns og Tårnby rets- og politikredse, idet en almindelig revision for dette område udskydes, indtil den fremtidige kommunale struktur er fastlagt. I forbindelse med revisionen af retskredsinddelingen foreslås antallet af dommere ved underretterne forøget fra 159 til 171, og at der i Odense, Ålborg og Randers oprettes kollegiale by- og herredsretter ligesom i København og Århus. Det særlige notarialkontor for København foreslås nedlagt og notarialforretningerne henlagt til Københavns byret, og værgebeskikkelser skal fra magistraten henlægges til skifteretten ligesom i det øvrige land.

Endelig fremsætter justitsministeren forslag om ændring af retsplejeloven (Prøvelse af beslutning om adoption uden samtykke). Lovforslaget indeholder de regler, der skal gælde for behandlingen af sager, der indbringes for retten efter bestemmelsen i § 11 i forslaget til ny adoptionslov (se 17/11 1971). Det drejer sig om sager, hvor justitsministeriet eller overøvrigheden har besluttet, at adoptionsbevilling eller tilladelse til adoption skal meddeles, selv om forældrene eller værgen ikke har samtykket eller har tilbagekaldt et tidligere givet samtykke (»glemte børn« i institutioner).

14. – Omkring en trediedel af universitetslærerne i Danmark, deraf 234 professorer, har underskrevet en resolution, der afleveres til undervisningsminister Knud Heinesen. I resolutionen kræver lærerne, at institutternes forskningsopgaver defineres og forvaltes af forskerne selv, at ansættelse i faste stillinger sker ud fra en vurdering af ansøgerens faglige kvalifikationer, og at vurderingen foretages af fagligt kompetente personer.

15. – Minister for forureningsbekæmpelse Jens Kampmann fremsætter forslag til lov om bortskaffelse m. v. af olie- og kemikalieaffald. Lovforslaget giver adgang til at pålægge enhver, hos hvem olie- eller kemikalieaffald fremkommer, pligt til at sørge for, at affaldet bortskaffes på forsvarlig måde ved regenerering eller destruktion. Loven vil umiddelbart blive anvendt på olieaffald, og inden for et år vil der blive udarbejdet en bekendtgørelse omfattende de såkaldte opløsningsmidler. Lovforslaget omfatter enhver offentlig og privat

virksomhed og enhver privat person, men i bekendtgørelsen om olieaffald vil man alene lade de centrale bestemmelser omfatte dem, hos hvem der ved forhandling eller anden erhvervsvirksomhed fremkommer olieaffald, for så vidt angår smøreolieaffald dog kun under forudsætning af, at det årlige smøreolieforbrug overstiger 300 l. Også for alle andre gælder reglen om, at enhver, der opbevarer, transporterer eller bortskaffer olieaffald, er ansvarlig for, at der ikke herved sker nogen forurening af omgivelserne, men er fritaget for den anmeldelses- og afleveringspligt, der omtales i udkastet til bekendtgørelse. Ifølge lovforslaget kan det pålægges kommunerne at oprette modtagestationer for affaldet, og ministeren nævner, at Kommunernes Landsforening i samarbejde med Københavns og Frederiksberg kommuner og Nyborg Tjærekompagni har dannet aktieselskabet »Kommunekemi«, der har til formål at regenerere eller destruere olie- og kemikalieaffald, og at der for Københavnsområdet allerede i tilslutning til »Amagerforbrænding« er oprettet en modtagestation »Solkemi«.

Indenrigsminister Egon Jensen fremsætter forslag om ændring af lov om kommunal indkomstskat. Ændringen går ud på med virkning fra og med indkomståret 1973 at ophæve visse kommuners adgang til at bestemme, at der ved beregningen af den kommunale indkomstskat anvendes lavere personfradrag end det, der gælder ved beregningen af statsskatten. Ministeren oplyser, at for indkomståret 1972 benyttes denne adgang kun i 13 kommuner.

Vivike (s. f.) fremsætter forslag om ændring af vandløbsloven. Efter lovforslaget skal staten yde tilskud og lån til kommuner og industrivirksomheder til etablering af effektive spildevandsrensningsanlæg. Forslaget indeholder endvidere forbud mod at udlede afløb fra stalde og møddingsvand i vandløb og bestemmer, at tykrensning af drænledninger ikke må ske på de tider af året, hvor vandløbene er vandfattige og derfor særlig udsat for forgiftning. 1. behandling 17/3.

Holger Hansen (v.) fremsætter forslag til folketingbeslutning vedrørende den regionale befolknings- og erhvervsudvikling og forslag til folketingsbeslutning om lokaliseringsrådgivning. På baggrund af egnsplanrådets prognose for hovedstadsområdets udbygning i de kommende 15 år og landsplanudvalgets skøn, hvorefter 60 pct. af befolkningstilvæksten i samme tidsrum vil finde sted i hovedstadsområdet, ønskes der snaret muligt gennemført en overordnet planlægning for at opnå en bedre balance i erhvervs- og befolkningsudviklingen. I forslaget om lokaliseringsrådgivning foreslås oprettet et lokaliseringsråd, som skal overtage egnsplanrådets og landsplanudvalgets opgaver, og det skal kunne pålægges virksomheder, der planlægger etablering, grundkøb eller udvidelser i hovedstadsområdet, at give lokaliseringsrådet underretning herom, så rådet kan orientere virksomheden om mulighederne for placering et andet sted. 1. behandling 15/3.

16. – Socialminister Eva Gredal fremsætter forslag om ændring af lov om sygeforsikring og forslag om ændring af lov om forsikring mod følger af ulykkestilfælde. Efter lovforslagene skal der fra 1/4 1972 ske en ajourføring og harmonisering af maksimum for dagpengene ved sygdom, fødsel og arbejdspladsulykker, således at de kommer på højde med dagpengene under arbejdsløshed (se 10/2). Maksimum for dagpenge i disse tilfælde bliver herefter for forsørgere 106 (hidtil 67,50) kr., for ikke-forsørgere 86 (54) kr. og for ikke-forsørgere under 18 år 43 (27) kr., dog således, at dagpengene i intet tilfælde kan overstige 90 (hidtil 80) pct. af den sædvanlige arbejdsindtægt. De nye maksimumssatser for lønarbejderdagpenge for forsørgere skal også gælde for den frivillige dagpengeforsikring gennem sygekasserne, desuden foreslås det at forhøje dagpengene for ikke-selverhvervende husmødre fra 30 til 40 kr. De samlede merudgifter ved forhøjelsen af sygedagpengene anslås til 250 mill. kr. for et år, heraf til-

vejebringes ca. 160 mill. kr. ved forhøjelse af arbejder- og arbejdsgiverbidraget til dagpengefonden fra henholdsvis 5,5 til 9,5 og 11 til 19 øre pr. arbejdstime, således at merudgiften for staten bliver ca. 90 mill. kr.

Socialministeren fremsætter endvidere forslag til lov om den sociale ankestyrelse samt som konsekvens heraf forslag om ændret ankeadgang i en lang række sociale love, idet den sociale ankestyrelse skal overtage de ankefunktioner, som hidtil er udøvet af ankenævnet for invalideforsikringsretten, ulykkesforsikringsrådet, åndssvageforsorgens centralnævn og landsnævnet for børne- og ungdomsforsorg samt socialministeriet. Derimod bevares revalideringsnævnet indtil de amtsankenævn, som er foreslået af socialreformkommissionen, er etableret, hvilket efter regeringens opfattelse først bør ske, når andre led af socialreformen og amternes placering i socialforvaltningen er afklaret. Ankestyrelsen skal ledes af en styrelseschef og et antal ankechefer og desuden bestå af et antal medlemmer, der beskikkes efter indstilling af Arbejdsgiverforeningen, LO, de kommunale organisationer samt folke- og invalidepensionisternes organisationer, og ved en sags afgørelse skal deltage to ankechefer og to beskikkede medlemmer. Den ene af ankecheferne er formand, og formandens stemme er udslaggivende ved stemmelighed.

Finansminister Grünbaum fremsætter forslag om ændring af lov om registreringsafgift af motorkøretøjer m. m., hvorefter der i sager om afgiftsgodtgørelse til invaliderede bliver klageadgang til den sociale ankestyrelse (se ovenfor).

Handelsminister Erling Jensen fremsætter forslag til lov om egnsudvikling. For at animere til stærkere udnyttelse af lovens tilbud om støtte foreslås det, at staten i stedet for at garantere for lån i pengeinstitutterne skal kunne give direkte lån til en rente under markedsrenten, en ordning, som i de særlige egnsudviklingsområder kan kombineres med det i 1969 indførte investeringstilskud. Der skal herudover stadig kunne ydes lån til kommuner til opførelse af industrihuse. Lovforslaget giver også mulighed for at yde flyttetilskud til virksomheder, der flytter til et egnsudviklingsområde, herunder også tilskud til flytning af nøglemedarbejdere samt lån til anskaffelse af boliger til disse medarbejdere. Det årlige lånebeløb, som staten stiller til rådighed, andrager for 1972–73 20 mill. kr., for 1973–74 75 mill. kr. og derefter 95 mill. kr., hvortil kommer 5 mill. kr. som lån eller tilskud til kommuner til grundlagsinvesteringer i særlige tilfælde. Ministeren oplyser, at der siden den første egnsudviklingslov i 1958 er givet tilsagn om finansieringsbistand i ca. 500 tilfælde, nemlig 480 mill. kr. til garantier, 144 mill. kr. til industrihuse og 50 mill. kr. i tilskud. Tab har ikke kunnet undgås, men har kun i enkelte tilfælde været betydelige.

Kurt Brauer (s. f.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om fremstilling og distribution af lægemidler, hvorefter apotekerne skal overtages af staten og et statsselskab forestå levering af forarbejdede og uforarbejdede lægemidler til apotekerne, ligesom staten skal kunne overtage eller oprette virksomheder til produktion af medicin og andre lægemidler. 1. behandling 24/3.

Det lønregulerende januarpristal, der er beregnet til 106,2, udløser en dyrtidsportion, svarende til godt 2 mia. kr. i forøgede lønninger og socialydelser.

17. – Finansminister Grünbaum fremsætter forslag til toldlov med en del af de ændringer, der skal foretages ved Danmarks eventuelle indtræden i EF. I lovforslaget mangler de (endnu ikke foreliggende) regler om samhandelen med de EFTA-lande, der ikke indtræder i EF, og selve toldtariffen, som man endnu ikke har nået at udarbejde. Med hensyn til toldforvaltningsbestemmelserne ændres der ikke ved de væsentligste elementer i den toldbehandlingsreform, som indførtes ved den gældende toldlovs ikrafttræden 1/4 1971, men indtræden i EF vil medføre en afkortning

af længden af den kredit, der gives med betaling af told og afgifter af indførte varer, dog kan Danmark indtil udgangen af 1974 beholde de nuværende regler, hvorefter der er en gnstl. kredittid for told på ca. 3 måneder og for afgifter på 1 ½ måned mod 30 dage for både told og afgifter i fællesmarkedslandene. Spørgsmålet er dog af mindre betydning, da tolden af den overvejende del af de varer, der indføres fra de nuværende fællesmarkedslande fra 1/1 1975 kun vil være 40 pct. af de nugældende toldsatser, og når overgangsperioden er afsluttet i løbet af 1977, vil noget over 80 pct. af vareindførselen her til landet være toldfri. Den toldfri indførsel vil da omfatte alle varer, der indføres fra de andre EF-lande, den væsentligste del af indførselen fra de EFTA-lande, der ikke er indtrådt i EF, men har indgået en frihandelsaftale med EF-landene, og en væsentlig del af indførselen fra de lande, der omfattes af EF's associeringsaftaler og præferenceordninger for udviklingslande. Samtidig vil den gradvise tilnærmelse af de danske toldsatser til Fællesskabernes toldtarif være ført til ende.

Indenrigsminister Egon Jensen fremsætter forslag til lov om fremgangsmåden ved ændring af landets inddeling i kommuner og amtskommuner til afløsning af de nu forældede regler i landkommunallovens kap. III. Efter lovforslaget kan de helt små grænsereguleringer som hidtil afgøres af indenrigsministeren på egen hånd. Alle øvrige sager om grænseændringer skal behandles af et særligt inddelingsnævn, bestående af repræsentanter for Kommunernes Landsforening, Amtsrådsforeningen og indenrigsministeriet, og hvis nævnet anbefaler en ændring af den kommunale inddeling, kan indenrigsministeren gennemføre den, medmindre der er tale om et område, der omfatter mere end 500 beboere, ændring i antallet af kommuner eller overflytning af en kommune fra én amtskommune til en anden. I disse tilfælde kræves yderligere tilslutning fra et folketingsudvalg på 17 medlemmer.

Indenrigsministeren fremsætter endvidere forslag til lov om skolelægeordning, der skal træde i kraft 1/8 1972. Herefter har kommunerne pligt til at sørge for, at der findes skolelægeordninger med ansatte læger, sygeplejersker, sundhedsplejersker og hjælpepersonale, men forslaget begrænser den obligatoriske skolelægeordning til børn i børnehaveklasser og børn i den undervisningspligtige alder. Kommunalbestyrelsen kan dog beslutte at tilbyde børn over den undervisningspligtige alder forebyggende helbredsundersøgelser. Små kommuner henvises til at danne forbund for ansættelse af skolelæge. Et sagkyndigt udvalg har anbefalet, at alle børn vejes og måles og får syn og hørelse undersøgt en gang om året, men at skolelægerne derudover i højere grad end hidtil beskæftiger sig med de børn, der virkelig har sundhedsmæssige problemer.

Landbrugsminister Ib Frederiksen fremsætter forslag om ændring af lov om afgift til matrikeldirektoratet for ekspedition af udstykningssager. Afgiften foreslås forhøjet fra 200 til 300 kr., og forhøjelsen anslås at ville give et merprovenu på 4 mill. kr. årligt.

Folketinget vedtager ved 3. behandling enstemmigt forslaget om ændring af retsplejeloven (se 19/10 1971), hvorefter de tre former for forkyndelse: brevforkyndelse, postforkyndelse og forkyndelse ved stævningsmand, ligestilles, således at den, der skal iværksætte forkyndelsen, selv kan vælge formen. Ved 2. behandling 15/2 er videregående konservative ændringsforslag blevet forkastet med 92 stemmer mod 19.

Minister for offentlige arbejder Jens Kampmann træffer aftale med skibsreder Mærsk McKinney Møller om 2 års forlængelse af Dansk Undergrunds Consortium's efterforskningsperiode (se 6/9 1971). Til aftalen er knyttet et protokollat, hvori det hedder, at A. P. Møller vil søge udvirket, at den væsentligste del af DUC's olieproduktion forelebig de første 3 år bringes til danske raffinaderier. A. P. Møller vil videre virke for, at det i løbet af et par år bliver muligt at udføre borearbejde på dansk Nordsøområde med dansk boreplat-

form, at danske uddannes til deltagelse i olieboringsoperationerne, at der i størst mulig udstrækning benyttes danske forsyningsbåde på dansk sokkelområde, at helikoptertjenesten efterhånden udføres af danskejede helikopterselskaber, og at der efterhånden opbygges en større forsyningsbase i Esbjerg eller Hanstholm. A. P. Møller har også erklæret sig villig til at deltage, eventuelt ved aktietegning, i etableringen af det planlagte gastransmissionsselskab (se 16/3), og hvis nationaløkonomiske og driftsøkonomiske forhold tilsiger det, vil A. P. Møller til sin tid være villig til at forhandle med regeringen om et samarbejde om raffinering i Danmark af en væsentlig del af den indvundne olie. Sådanne forhandlinger tilsigtes optaget, når produktionen måtte have nået en størrelsesorden af 3 mill. tons, dog senest i midten af 1974.

18. – Forhandlinger mellem staten og Akademikernes Centralorganisation resulterer i, at de overenskomstansatte akademikere i statens og kommunernes tjeneste opnår samme lønforbedringer som tjenestemændene sidste år (med tilbagevirkende kraft fra 1/4 1971).

19. – Nordisk Råds afgående præsident Ib Stetter foreslår ved åbningen af rådets 20. session i Helsingfors direkte valg til rådet, samling af de politiske partier i grupper på tværs af landegrænserne og afholdelse af en ekstra session til efteråret.

23. – Danmark og USA har truffet aftale om, at det danske og færøske laksefiskeri ved Grønland skal aftrappes og helt ophøre med udgangen af 1975, medens de grønlandske fiskere ligesom nu årligt må fange 1100 t laks inden for fiskerigrænsen.

24. – Nordisk Råds 20. session slutter. Et af sessionens resultater er en opfordring til det nordiske ministerråd om snarest at gennemføre et handlingsprogram med konkrete forslag til fælles foranstaltninger for at styrke og udvide samarbejdet først og fremmest med hensyn til erhvervspolitik, regionalpolitik og miljøpolitik. Der oprettes straks et midlertidigt sekretariat for ministerrådet med sæde i Oslo.

29. – Statsminister J. O. Krag fremsætter lovforslag om Dronning Margrethe den Andens civilliste og om årpenge for Dronning Ingrid. Statsydelsen til Dronning Margrethe foreslås fastsat til samme beløb som ydelsen til Kong Frederik, dvs. pr. 1/10 1971 8.267.000 kr. årlig og årpengene for Dronning Ingrid til 1.525.000 kr., det samme som Dronning Margrethe oppebar som tronfølger. Beløbene reguleres efter de samme regler, som gælder for statens tjenestemænd.

Minister for offentlige arbejder Jens Kampmann fremsætter lovforslag om videreførelse af Køgebugtbanen fra Vallensbæk til Køge. Udgifterne ved gennemførelsen af en dobbeltsporet S-bane fra Vallensbæk til Køge anslås til 220 mill. kr., hvortil kommer udgifterne til udbygning af depotværksteder og strømforsyning på det eksisterende net samt til anskaffelse af yderligere rullende materiel. S-banen fra København til Vallensbæk vil blive sat i drift 1/10 1972. Under forudsætning af, at lovforslaget gennemføres inden 1/7, vil arbejdet på den 4 1/2 km lange strækning Vallensbæk–Hundige kunne påbegyndes i 1973.

Socialminister Eva Gredal fremsætter forslag om ændring af lovene om folke-, invalide- og enkepension samt af omsorgsloven. På baggrund af lønforbedringerne for de lavestlønnede på det private arbejdsmarked og i overensstemmelse med ændringsforslag stillet af s. og s. f. til den foregående regerings lovforslag (se 21/4 1971) foreslås grundbeløbene med virkning fra 1/10 1972 forhøjet i forhold til de beløb, der kommer til udbetaling pr. 1/4 (se 21/10 1971) med normalt 46 kr. månedlig for ægtepar, når begge ægtefæller er berettiget til pension, og 30 kr. for enlige. Foruden forhøjelsen af disse og andre satser indeholder forslagene bestem-

melser om, at socialministeren skal forhandle med Folkepensionistforeningernes og Invalideorganisationernes Kontaktudvalg, inden der fremsættes lovforslag om ændring af pensionsydelserne. Lovforslagenes gennemførelse vil medføre merudgifter, der for 1972–73 og 1973–74 anslås til henholdsvis 148 og 301 mill. kr., for statens vedkommende henholdsvis 118 og 271 mill. kr.

Marts 1972

1. – Kirkeminister Dorte Bennedsen fremsætter forslag til lov om valgmenigheder med en række ændringer i den nugældende lov, der i det væsentlige stammer fra 1903. Forskellige forældede bestemmelser foreslås ophævet, bl. a. – under hensyn til præstemangelen – bestemmelsen om, at en valgmenigheds anerkendelse kan tages tilbage, dersom der ikke inden 6 måneder efter at ledighed er indtrådt foreligger indstilling om stadfæstelse af en ny præst for menigheden. Med den samme begrundelse foreslås det at ophæve reglen om, at ingen kan få stadfæstelse som præst for mere end én valgmenighed.

3. – Indenrigsminister Egon Jensen fremsætter fire lovforslag der udgør første etape af hovedstadsreformen – det sidste led af den almindelige kommunalreform, der for det øvrige land blev gennemført pr. 1/4 1970.

Efter forslag til lov om en amtskommune i hovedstadsområdet samles Københavns, Frederiksborg og Roskilde amter samt Københavns og Frederiksberg kommuner 1/4 1977 under ét amtsråd, der overtager samtlige amtskommunale opgaver i området, herunder de af København og Frederiksberg hidtil varetagne sekundærkommunale opgaver. Allerede ved de kommunale valg i 1974 skal der vælges et fælles amtsråd, som i tiden 1974–77 alene varetager de særlige fællesopgaver for området, men i 1977 afløser de tre eksisterende amtsråd som amtsråd for den nye amtskommune og herefter varetager såvel de særlige fællesopgaver som samtlige traditionelle amtskommunale opgaver. Det fælles amtsråd skal i den nævnte overgangsperiode i forbindelse med de særlige fællesopgaver også administrere en særlig udviklingsstøtte til kommunerne og i øvrigt forberede oprettelsen af den nye amtskommune. Det nye fælles amtsråd skal bestå af 59 medlemmer, der vælges i 8 valgkredse, således at yderområderne (Frederiksborg og Roskilde amtskredse) sikres overrepræsentation i forhold til deres folketal.

Efter forslag til lov om udligning i hovedstadsområdet skal der med virkning fra 1974–75 etableres en særlig udligningsordning for kommunerne i området. For perioden 1974–77 foreslås endvidere en tilsvarende sekundærkommunal udligningsordning. De kommuner, der har en større andel af områdets samlede beskatningsgrundlag end af områdets samlede udgiftsbehov, skal yde bidrag til de kommuner, hvis andel af det samlede beskatningsgrundlag er mindre end deres andel af det samlede udgiftsbehov. Da den foreslåede udligningsordning for hovedstadsområdet først træder i kraft 1/4 1974, bestemmer det tredie lovforslag, om ændring af forskellige lovbestemmelser om udligning mellem kommuner i hovedstadsområdet, at de tre nugældende særlige udligningsordninger inden for hovedstadsområdet forlænges for 1973–74.

Ved forslag til lov om ændring af den kommunale inddeling i Københavns amtsrådskreds tilsigtes en begrænset revision af den kommunale inddeling i dette område, der var holdt uden for den kommunale inddelingsreform i 1970.

Vedrørende anden etape af hovedstadsreformen oplyser ministeren, at der senest i folketingsåret 1972–73 vil blive fremsat

lovforslag med detaljerede regler for det kommende amtsråds varetagelse af de særlige fælles opgaver, dvs. planlægnings- og samordningsfunktioner med hensyn til regionplanlægning, trafik, spildevandsafledning samt vandforsyning og senere også sygehusvæsen. Det første af disse lovforslag, forslag til lov om regionplanlægning i hovedstadsområdet, fremsættes af boligministeren samtidig med fremsættelsen af indenrigsministerens fire lovforslag.

Folketinget vedtager enstemmigt ved 3. behandling forslag til lov om konsulære forbindelser (se 18/11 1971).

LO's repræsentantskab vedtager at optage et lån på 30 mill. til dækning af Apressens underskud det sidste år og bestemmer, at bladene fremtidig skal klare sig med et årligt driftstilskud på 10 mill. kr.

7. – Efter at den norske regering har fastsat datoen for folkeafstemningen om optagelse i EF til 24.–25./9, bestemmer statsminister J. O. Krag, at den danske folkeafstemning skal finde sted 2/10.

Budget- og økonomiminister Per Hækkerup og tjenestemændenes organisationer slutter aftale om forhøjelse af lønningerne med gnstl. 2,67 pct. Alle tjenestemændene får en forhøjelse på 2 pct., men herudover ydes der et ikke-pensionsgivende tillæg, der for tjenestemænd i lønklasse 12 eller derunder udgør 1,5 pct. af skalalønnen med dyrtidstillæg. På de højere skalatrin aftrappes forhøjelsen for helt at bortfalde på skalatrin 40.

8. – Finansminister Grünbaum fremsætter forslag om ændring af lov om særlig indkomstskat m. v. og forslag om ændring af lov om frigørelsesafgift m. v. af fast ejendom. Formålet med lovforslagene er en skærpet beskatning af de arbejdsfrie indtægter, der bl. a. opstår i form af kapitalgevinster ved værdistigning på jord og anden fast ejendom samt at modvirke urimelige skattegevinster ved de såkaldte legale skatteunddragelser. Det foreslås, at skattesatsen for den særlige indkomst hos personer, der ved lov af 9/6 1971 forhøjedes fra 30 til 40 pct., nu yderligere forhøjes til 50 pct., hvorved kapitalvindingsskatten i højere grad end hidtil kommer i niveau med den almindelige indkomstskat. Samtidig forhøjes det skattefri fradrag fra 3000 til 6000 kr., hvilket vil medføre, at en række jubilæumsgratialer og fratrædelsesgodtgørelser friholdes for særlig indkomstskat. For det andet foreslås det at inddrage en større del end hidtil af fortjenesten ved afståelse af fast ejendom under kapitalvindingsbeskatningen ved at nedsætte det skattefri tillæg til anskaffelsessummen, dog bevares det særlige skattefri inflationstillæg på 6 pct. pr. år uændret, og en- og tofamilieshuse vil fortsat være undtaget i samme omfang som hidtil. Endelig ophæves fritagelsen for beskatning af skades- og ekspropriationserstatninger. Provenuet er for indkomståret 1973 skønsmæssigt beregnet til ca. 45 mill. kr.

Ved det andet lovforslag foreslås afståelsesafgiften, der svares første gang en landejendom handles efter at frigørelsesafgiftspligt er indtrådt, ophævet. Afståelsesafgiften udgør 60 pct. af forskellen mellem salgssummen og ejendomsværdien ved første vurdering efter inddragelsen i en byzone eller et sommerhusområde, til gengæld betales der ikke særlig indkomst- eller kapitalvindingsskat, men det foreslås nu, at der i stedet for afståelsesafgiften opkræves særlig indkomstskat. Reglerne om frigørelsesafgift bevares, men således at frigørelsesafgiften fradrages i en senere særlig indkomstskat, hvorved den kommer til at virke som en forlods del af den kapitalvindingsskat, der skal betales ved den første afståelse. Efter lovforslaget bortfalder fremtidig de såkaldte § 6 B-erklæringer, og muligheden for henstand med betaling af frigørelsesafgift, når ejendommen sælges til børn eller svigerbørn, afskaffes.

Finansministeren fremsætter endelig forslag om ændring af lov om afgift af arv og gave. Efter lovforslaget forhøjes afgiften for alle arveklasser, og for store arvelodder er der, især når arvingen er ube-

slægtet eller fjernere beslægtet med arveladeren, tale om meget mærkbare forhøjelser. For arv, der tilfalder det offentlige eller foreninger, legater, selskaber, stiftelser o. lign., forhøjes afgiften fra 30 til 35 pct. Drejer det sig om almennyttige og almenvelgørende stiftelser og legater, kan arveafgiften efter de gældende regler nedsættes til 10 pct., medens afgiften efter forslaget skal kunne nedsættes til 12 pct. i disse tilfælde. De foreslåede forhøjelser skønnes på årsbasis at ville indbringe ca. 65 mill. kr.

Boligminister Helge Nielsen fremsætter forslag om ændring af lov om realkreditinstitutter. Formålet er at nedbringe beboerindskuddene og dermed medvirke til, at de dyre lejligheder i det almennyttige byggeri kan udlejes. Det foreslås, at grænsen for lån i det almennyttige boligbyggeri, der ved realkreditforliget i 1970 nedsattes fra 94 til 90 pct., igen forhøjes til 95 pct., og da det ventes, at landsbyggefonden kan tilskyde 2 pct., bliver indskuddet herefter kun 3 pct. mod nu 6 pct. Lånegrænsen har hidtil i praksis været 92 pct., fordi boligministeren har haft bemyndigelse til at forhøje lånegrænsen i det omfang, den resterende finansiering sammen med lån fra landsbyggefonden ikke kunne dækkes ved et indskud på 6 pct., og lovforslaget giver ministeren en tilsvarende bemyndigelse, så at indskuddet i alle tilfælde kan holdes nede på 3 pct.

Indenrigsminister Egon Jensen fremsætter forslag om ændring af lov om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde. Forslaget skaber hjemmel for at udfærdige bestemmelser der sætter længden af den civile værnepligtstjeneste, som træder i stedet for genindkaldelser til forsvaret, i forhold til længden af den pågældende tjeneste ved forsvaret. Ministeren oplyser, at det er tanken at nedsætte varigheden af det civile arbejde, som træder i stedet for genindkaldelser, fra 3 måneder til 6 uger.

Kulturminister Niels Matthiasen fremsætter forslag om ændring af lov om naturfredning (Naturfredningsrådet, fredningsplaner, anlæg i det åbne land, byggelinier) og siger, at lovforslaget må ses som et supplement til planlægningslovgivningen på en række områder.

9. – Minister for forureningsbekæmpelse Jens Kampmann fremsætter forslag til lov om forbud mod civil overlydsflyvning samt forslag til lov om foranstaltninger mod forurening af havet med andet end olie og forslag om ændring af lov om foranstaltninger mod forurening af havet med olie og andre materialer. Forslagene om bekæmpelse af forurening af havet tager sigte på at skabe forudsætninger for at ratificere Oslokonventionen til forhindring af havforurening ved dumpning fra skibe og luftfartøjer. Det centrale i lovforslaget er et globalt forbud mod dumpning af skadelige stoffer og materialer fra danske skibe og fly, dog med visse dispensationsmuligheder. Endvidere er dumpning i danske territorialfarvande forbudt også for udenlandske skibe og fly, og efter lovforslaget vil det også være forbudt her i riget uden tilladelse at overlade stoffer eller materialer til transport samt at transportere eller indlaste dem, hvis det sker med henblik på dumpning.

Økonomi- og budgetminister Per Hækkerup fremsætter forslag til møntlov, hvorefter 1- og 2-ørerne afskaffes, hvilket vil medføre en årlig besparelse på ca. 3 mill. kr. En formindskelse af 5-øren til den nuværende 1-øres størrelse vil betyde en årlig besparelse på ca. 700.000 kr., såfremt produktionen i møntbronze bibeholdes, medens der ved overgang til zink kan spares yderligere ca. 1 mill. kr. om året.

Handelsminister Erling Jensen fremsætter i forbindelse med økonomiministerens forslag, forslag om afrunding af visse ørebeløb, hvorefter der ved betaling afrundes til nærmeste med 5 delelige ørebeløb. Ørebeløb på 1 og 2 nedrundes altså til 0, ørebeløb på 3, 4, 6 og 7 afrundes til 5, og ørebeløb på 8 og 9 oprundes til 10.

Finansminister Grünbaum fremsætter forslag om ændring af selskabsskatteloven, hvorefter ministeren bemyndiges til at træf-

fe bestemmelse om den fremtidige opkrævning af selskabsskatterne, idet det findes uhensigtsmæsigt at lade den blive hos amtsstuerne og amtsinspektoraterne, efter at opkrævningen af ejendomsskatterne er overgået til kommunerne. Det er tanken at indføre central opkrævning med indbetaling gennem postgiro.

10. – Boligminister Helge Nielsen fremsætter forslag om ændring af lov om boligbyggeri. En bestemmelse i forslaget går ud på, at reglerne om byggegodtgørelse for boligbyggeri overføres fra merværdiafgiftsloven til lov om boligbyggeri, og i denne forbindelse fremsætter finansministeren samtidig forslag om ændring af merværdiafgiftsloven. Efter boligministerens forslag forhøjes fra 1/7 1972 momsrefusionen for boligbyggeri fra 150 til 165 kr. pr. m² etageareal, men samtidig begrænses godtgørelsen til kun at gælde for et bruttoetageareal på indtil 110 m² pr. bolig. Herved opnås en besparelse på 25–30 mill. kr., som foreslås anvendt til lån til personer med 3 eller flere børn ved køb af bolig eller som indskud i lejet lejlighed. For boliger over 100 m² kan der ydes lån på 5000 kr. og for større boliger lån på 10.000 kr. Lånet er rente- og afdragsfrit i 5 år og afdrages derefter over 10 år med en rente af 6½ pct. Det er en betingelse for at opnå et sådant lån, at husstandsindkomsten ikke overstiger 59.000 kr. (maksimumgrænsen ved boligsikring).

Boligministeren fremsætter endvidere forslag om ændring af lov om midlertidig regulering af boligforholdene. Lovforslaget indeholder en række ny bestemmelser vedrørende moderniseringer af udlejningsejendomme. Medfører en modernisering en lejeforhøjelse på 100 pct. eller derover, skal lejeren have tilbudt en mindst lige så god og billig erstatningslejlighed. Hvis et flertal af beboerne i en ejendom, som skifter ejer, modsætter sig det, skal modernisering af ejendommen udskydes i indtil 5 år efter køberens overtagelse af ejendommen. »Fuldmoderniseringsreglerne« hvorefter en udlejer, som foretager gennemgribende forbedringer af sin ejendom, kan fastsætte lejen uden hensyn til hidtidig leje og udgiften ved forbedringen, bortfalder, og i stedet gives der adgang til lejeforhøjelser på 6.5 pct. af de rimelige udgifter ved istandsættelsen af en ejendom, som i øvrigt er af tilfredsstillende kvalitet. Der åbnes adgang til lån til 6½ pct. rente i Grundejernes Investeringsfond.

Justitsminister K. Axel Nielsen fremsætter forslag om ændring af færdselsloven og forslag om ændring af retsplejeloven. Efter det første forslag overlades det til politimesteren at rejse tiltale for underretten også i sager om frakendelse af kørekort, men i alle andre henseender (anvendelse af domsmænd m. v.) skal sagerne fortsat behandles som statsadvokatsager. Ændringen i retsplejeloven går ud på, at en række mindre alvorlige straffelovsovertrædelser, bl. a. berigelsesforbrydelser af ringe strafværdighed, der efter de gældende regler påtales af statsadvokaten, ligeledes undergives politisagsbehandling.

Justitsministeren fremsætter endvidere forlag om ændring af lov om udlændinges adgang til landet m. v. Det drejer sig om ændringer med henblik på Danmarks tilslutning til EF, og ministeren bemærker, at flere af ændringerne svarer til forslag fremsat af den nordiske udlændingekomité. Dette gælder bl. a. forslaget om ophævelse af den såkaldte »generalklausul«, hvorefter en udlænding kan afvises og udvises, »når hans forhold i øvrigt måtte give anledning dertil«. Fællesskabsreglerne forudsætter, at der skal være klageadgang, og at klage inden for en vis frist skal have opsættende virkning, således at udlændingen har ret til at blive i det pågældende land, indtil der er taget stilling til hans klage, og en af bestemmelserne i lovforslaget tager hensyn hertil.

Undervisningsminister Knud Heinesen fremsætter forslag til lov om uddannelse af husholdningslærere. Efter forslaget skærpes optagelsesbetingelserne med hensyn til teoretiske forkundskaber og lempes med hensyn til forudgående praktisk virksomhed. Et hovedsigte med lovforslaget er, at

uddannelsen skal kvalificere såvel til undervisningsvirksomhed i forskellige skoleformer for unge og voksne som til en række funktioner på forbrugeroplysnings- og vejledningsområder.

Socialistisk folkeparti fremsætter ved Ømann forslag om ændring af ligningsloven og ved Lütken forslag om ændring af lov om skattemæssige afskrivninger m. v. og af lov om skattemæssig opgørelse af varelagre m. v. Det drejer sig om afskaffelse af afskrivninger på varer købt på bindende kontrakt, halvering af afskrivning på bygninger, ophævelse af fradrag for gaver til velgørende institutioner og foreninger og for private forsørgelseskontrakter samt afskaffelse af fradrag for ejendomsskatter. 1. behandling af forslagene 21/4.

Folketinget færdigbehandler forslag om ændring af lov om lån til betaling af ejendomsskatter for visse parcel- og rækkehuse (se 24/11 1971), der vedtages enstemmigt, samt forslag om ændring af lov om ejerlejligheder og forslag om ændring af lov om midlertidig regulering af boligforholdene (se 3/11 1971), der vedtages henholdsvis med 88 stemmer (s., s. f. og grønlænderen Moses Olsen) mod 80 (k. f., v. og r. v.) – 11 medlemmer er fraværende – og med 90 stemmer (s., s. f., Moses Olsen og de radikale Skovmand og Overgaard Nielsen) mod 82 (k. f., v. og r. v.). Ved 2. behandling 1/3 er et af s. f. stillet ændringsforslag, hvorefter også genudlejningsforhøjelser, som allerede er sket, skal bortfalde ved ny udlejning, blevet forkastet med 68 stemmer (s.) mod 17, medens de tre oppositionspartier undlader at stemme. De radikales ordfører Lauge Dahlgaard fremhæver, at de radikale villle have kunnet stemme for lovforslaget om ejerlejligheder, såfremt boligministeren og de partier, der støtter ham, ville have undladt at indføre ejerlejlighedsrestriktioner i den del af landet, hvor boligmarkedet i dag er frit.

Direktør Ib Kruse, A. P. Møller, oplyser, at DUC's olieproduktion i Nordsøen efter den foreløbige plan starter i sidste halvdel af maj, og at de første 30.000 tons vil blive indbragt til Gulf Oil raffinaderiet på Stigsnæs i juni. Derefter vil produktionen sandsynligvis blive fordelt mellem Gulf Oil og Shell-raffinaderiet i Fredericia (se 17/2).

14. – Indenrigsminister Egon Jensen fremsætter forslag til lov om svangerskabshygiejne og fødselshjælp og om ændring af lov om udøvelse af jordemodergerning og socialminister Eva Gredal forslag om ændring af lov om offentlig sygesikring (Fødselshjælp m. m.). Ved denne lovgivning tilstræbes det efterhånden at give alle svangre kvinder mulighed for at føde på hospital eller klinik. Hertil kræves 350 nye hospitalspladser à 350.000 kr. Der skal oprettes centre med 6 – 7 jordemødre, som også skal forestå de konsultationer, der gratis tilbydes gravide kvinder, Der regnes med offentlig ansættelse af 420 centerjordemødre og amtsjordemødre.

Undervisningsminister Knud Heinesen fremsætter forslag til lov om uddannelse af maskinister og maskinmestre og forslag til lov om erhvervsfaglige forsøgsuddannelser, d.v.s. forsøg på at uddanne lærlinge uden mesterlære på lærlingeskoler og praktiksteder. Eleverne i forsøgsundervisningen skal have løn og befordringstilskud ligesom i dag ved oplæring i mesterlære. Uddannelsen skal vare i alt 4 år, og der skal inden 1979 investeres 700 mill. kr. i nye skolebygninger, hvortil kommer udstyr, driftsomkostninger og lærlingeløn.

15. – Markedsminister Ivar Nørgaard fremsætter forslag til lov om Danmarks tiltrædelse af De europæiske Fællesskaber, hvis § 1 bestemmer, at traktat af 22/1 1972 om Danmarks, Irlands, Norges og Storbritanniens tiltrædelse af Det europæiske Fællesskab og af Det europæiske Atomenergifællesskab kan ratificeres. I § 2 hedder det, at beføjelser, som efter grundloven tilkommer rigets myndigheder, kan, i det omfang det er fastsat i de pågældende traktater m. v., udøves af EF's institutioner, og i § 3, at bestemmelser i de nævnte traktater m. v. sættes i kraft i Danmark i det omfang, de efter fælles-

skabsretten er umiddelbart anvendelige i Danmark; det samme gælder de retsakter, der er vedtaget af Fællesskabernes institutioner inden Danmarks tiltrædelse af Fællesskaberne og offentliggjort i De europæiske Fællesskabers Tidende.

Indenrigsminister Egon Jensen fremsætter forslag til lov om folkeafstemning vedrørende forslag til lov om Danmarks tiltrædelse af De europæiske Fællesskaber. Efter aftale med Færøernes landsstyre foreslås, at folkeafstemningen ikke skal afholdes på Færøerne, men træffer Færøernes hjemmestyre til sin tid beslutning om medlemskab, skal der i overensstemmelse med hjemmestyrets beslutning afholdes folkeafstemning på Færøerne.

Socialminister Eva Gredal fremsætter forslag til lov om dagpenge ved sygdom eller fødsel. Med vedtagelsen af dette lovforslag vil sidste del af socialreformkommissionens 1. betænkning være gennemført. Lovforslaget går ud fra de hovedprincipper, der lå til grund for den forrige regerings lovforslag (se 19/5 1971), men går på adskillige punkter videre. Socialministeren henviser i denne forbindelse til det lovforslag, hun fremsatte 16/2, og som med virkning fra 1/4 1972 forhøjer maksimumssatserne for sygedagpenge og dækningsgraden, og nævner, at det foreliggende lovforslag afskaffer såvel ventetiden (karensdagene) som varighedsbegrænsningen for ydelsen af dagpenge. Nyt i lovforslaget er også, at tjenestemænd og funktionærer, der i forvejen er sikret under sygdom, inddrages under dagpengeordningen, således at arbejdsgiveren får de udbetalte dagpenge refunderet. Hvad lønmodtagerne i øvrigt angår, skal de have dagpengene for de første 5 ugers sygdom udbetalt af arbejdsgiveren. Kommissionen foreslog arbejdsgivernes andel i ordningens finansiering dækket dels gennem en vis procentdel af den udbetalte løn, dels ved, at det blev pålagt arbejdsgiveren at udbetale dagpenge i den første del af hver sygdomsperiode, og KVR-regeringen fulgte dette forslag og fastsatte »arbejdsgiverperioden« til 2 uger. Med forlængelsen af arbejdsgiverperioden til 5 uger bortfalder bidraget i forhold til den udbetalte løn. Ordningen skal i øvrigt finansieres ved personlige bidrag på 1 pct. af skalaindkomsten. Merudgiften for arbejdsgiverne er opgjort til 100 mill. kr., og for det offentlige vil udgifterne stige med ca. 200 mill. kr. ÷ besparelser på 50–60 mill. kr. på udgifter efter forsorgsloven.

Som følge af at reglerne om sygedagpenge samles i én lov, fremsættes samtidig lovforslag gående ud på at ophæve bestemmelserne om dagpenge i en række andre love.

Bertel Pedersen (s.) fremsætter med tilslutning fra samtlige folketingsgrupper forslag til folketingsbeslutning om nedsættelse af et folketingsudvalg for folketingsåret 1971–72 til at drøfte problemer og modtage information vedrørende fremmedarbejderpolitikken.

Poul Schlütter (k. f.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om oprettelse af et planlægningsråd m. v. samt om kommunal og amtskommunal udligning i hovedstadsområdet. Han udtaler, at k. f. mener, at en løsning af hovedstadsområdets fællesproblemer bør ske ved, at man opretter de fællesorganer, som er absolut nødvendige, og tildeler dem de beføjelser, som opgavernes løsning kræver, og går imod såvel storamtet som et hovedstadsråd med direkte beskatning. – 1. behandling 5/4 sammen med regeringsforslagene om samme emne (se 3/3).

Guldberg (v.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om en huslejeregulering uden en generel huslejeforhøjelse. 1. behandling 21/4.

K. Helveg Petersen (r. v.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om oprettelse af et fond til finansiering af særlige sikkerhedspolitiske initiativer. Forslaget går ud på, at der årligt stilles et beløb svarende til 1 pct. af forsvarsudgifterne til rådighed for et særligt fond, hvis midler skal anvendes til etablering og drift af et internationalt råd for forskning af og information om konflikter og til særlige danske initiativer med tilknytning til sikker-

hedspolitiske opgaver. 1. behandling 4/5.

Poul Dam (s. f.) fremsætter forslag til lov om offentlig styring af kapitalmarkedet og forslag til lov om statsrepræsentation i pengeinstitutternes ledende organer. Det foreslås, at der oprettes en kapitalmarkedsstyrelse på 3 medlemmer, som efter økonomi- og budgetministerens direktiver og under hans ansvar i samarbejde med kapitalmarkedsrådet (se 21/1) fører styrende tilsyn med pengevæsen, kreditgivning og kapitalforsyning og udpeger den mindre halvdel af medlemmerne i bestyrelserne i bankerne og kreditinstitutterne og i tilsynsrådene i sparekasserne.

Gert Petersen (s. f.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om skridt til normalisering af forholdet til DDR. Forslaget drejer sig om oprettelse af statslige handelsmissioner, normalisering af pasforhold og ændring af Danmarks holdning til DDR's medlemskab i Verdenssundhedsorganisationen (WHO). 1. behandling 20/4.

Maigaard (s. f.) fremsætter forslag om ændring af lov om byplaner. Ændringen, der er identisk med et forslag fremsat af s. og s. f. i 1969, går ud på, at kommunalbestyrelserne får ret til at ekspropriere ejendomme med dertil hørende arealer, når det er af væsentlig betydning at råde over dem for at gennemføre en byplan, også når det drejer sig om boligbebyggelse. 1. behandling 25/4.

16. – Statsminister J. O. Krag besvarer en forespørgsel af Kofoed (v.) om baggrunden for og forløbet af forhandlingerne, som har ført til aftalen med USA om laksefiskeriet ved Grønland (se 23/2). Debatten, hvorunder foruden statsministeren også fiskeriminister Chr. Thomsen og de tidligere fiskeriministre J. Risgaard Knudsen (s.) og A. C. Normann (r. v.) har ordet, slutter med, at folketinget enstemmigt vedtager at nedsætte et 17 mands udvalg, som skal modtage orientering om problemerne vedrørende laksefiskeriet i Nordatlanten. Statsministeren og fiskeriministeren udtaler, at der i loven om international regulering af fiskeriet og i de internationale overenskomster er hjemmel for et totalt forbud mod laksefiskeri, medens oppositionen og Risgaard Knudsen ikke mener, der er lovhjemmel for aftalen.

Handelsminister Erling Jensen fremsætter forslag til lov om naturgasforsyning med det formål at tilvejebringe det nødvendige lovgrundlag for en hensigtsmæssig tilrettelæggelse af en eventuel kommende forsyning af Danmark med naturgas (se 17/2 og 27/3).

Finansminister Grünbaum fremsætter forslag om ændring af lov om indkomst- og formueskat for personer (Kildeskat). Af ændringerne kan nævnes en bemyndigelse for ministeren til at fastsætte en generel procentforhøjelse af det 2 år gamle indkomstgrundlag ved udskrivningen af den foreløbige skat med det formål at undgå alt for store restskatter. Andre ændringer angår udbytteskatten, der ligesom A- og B-skatten er en foreløbig skat, der opkræves med 30 pct., hvilket i de fleste tilfælde giver en væsentlig lavere skat end den, der ved den endelige opgørelse falder på aktieudbyttet. Det foreslås, at der skal kunne tages hensyn hertil ved fastsættelsen af grundlaget for den øvrige foreløbige skat, som aktieejeren skal udrede. Efter lovforslaget skal den særskilte hustrubeskatning også omfatte en række ydelser efter loven om revalidering og visse enkepensioner. Ministeren bebuder, at socialministerens forslag om deling af folke- og invalidepensionen mellem ægtefæller (se 21/3) vil blive fulgt op af forslag om særskilt beskatning af hustruens andel, og der overvejes ændrede regler om restskattens opkrævning.

Kulturminister Niels Matthiasen fremsætter forslag om ændring af lov om folkebiblioteker m. v., hvorefter de besparelser, som KVR-regeringen gennemførte i 1971 ved nedsættelse af statens tilskud, ophæves. I øvrigt foreslås revisionen af biblioteksloven udskudt et år, dog fastslås det allerede nu, at centralbiblioteker kun skal findes i Helsingør, Roskilde, Slagelse, Nykøbing F., Rønne, Odense, Åbenrå, Esbjerg, Vejle, Herning, Århus, Vi-

borg, Ålborg (et centralbibliotek i hver af de nye amtskommuner).

Nationalbanken fremhæver i sin årsberetning, at det vil være lettere at rette betalingsbalancen op, hvis Danmark kommer i EF. I øvrigt fastslår banken, at stigningen i omkostningsniveauet stadig er for stærk og underskuddet på betalingsbalancen uholdbart stort.

17. – Den portugisiske regering hjemkalder sin ambassadør i København til konsultationer. Årsagen er, at udenrigsminister K. B. Andersen under en rejse i Østafrika har lovet statsstøtte til oprørsbevægelserne i de portugisiske kolonier. Udenrigsministeriets direktør Torben Rønne udtaler, at der ikke er tale om, at pengene bliver brugt f. eks. til våbenkøb, men udelukkende om en humanitær og undervisningsmæssig hjælp.

Der er i spareudvalget (se 10/2) enighed mellem repræsentanter for alle partier i folketinget om besparelser, som medfører nedskæringer på statsbudgetterne med i 1972–73 180 mill. kr., i 1973–74 350 mill. kr. i 1974–75 1100 mill. kr. og i 1975–76 1360 mill. kr.

Undervisningsminister Knud Heinesen fremsætter forslag om ændring af lov om fritidsundervisning. Lovforslaget går ud på, at den i 1971 indførte deltagerbetaling i aftenskolen, aftenhøjskolen, studiekredse og interessegrupper for voksne nedsættes fra 1/3 til 1/6 af udgifterne til honorar og timebetaling, således at statens og kommunens tilskud til virksomheden forøges tilsvarende.

Handelsminister Erling Jensen fremsætter forslag om ændring af lov om en kartoffelmelsordning, forslag om ændring af lov om en sukkerordning og forslag om ændring af lov om spiritus og gær. Det drejer sig for alle tre lovforslag om ændringer med henblik på Danmarks tilslutning til EF. I loven om en kartoffelmelsordning ophæves adgangen til at bestemme priserne for kartoffelmel og stivelse samt for de kartofler, der anvendes i kartoffelmelsproduktionen, endvidere ophæves adgangen til at regulere ind- og udførslen af kartoffelmel og andre slags stivelse. Hvad sukkerordningen angår, gør EF-bestemmelserne det nødvendigt at ophæve handelsministerens bemyndigelse til at fastsætte størrelsen af sukkerroearealerne og priserne på sukkerroer og sukker samt til at regulere ind- og udførslen af sukker og sirup. Regulering af produktionen og af ind- og udførsel vil i fællesmarkedet komme til at ske inden for EF's markedsordninger og landbrugsministeren vil fremsætte et lovforslag om de fornødne bemyndigelser for handelsministeren og landbrugsministeren til at sikre overgangen til EF's markedsordninger og deres administration.

I loven om spiritus og gær ophæves kravet om, at der skal foreligge tilladelse fra ministeren til ind- og udklarering af gær og spiritus, og kravet om dansk indfødsret som betingelse for at sidde i ledelsen af et selskab, der opnår produktionstilladelse efter loven. Endelig ophæves bestemmelsen om, at der i størst mulig udstrækning skal anvendes danske materialer. Indførselsrestriktioner i henhold til valutaloven berøres ikke, disse restriktioner kan opretholdes ikke alene i forhold til ikke-medlemsstater, men også over for medlemsstater, så længe der ikke er gennemført en markedsordning for alkohol fremstillet af landbrugsråstoffer.

20. – SF tager på et gruppemøde afstand fra spareudvalgets forslag om at undlade pensionsforhøjelserne pr. 1/10 1972 (se 29/2) og hæve pensionsalderen fra 67 til 68 år. Morten Lange (s. f.), medlem af »kulegraverbanden«, har før mødet meddelt statsminister J. O. Krag, at SF næppe vil godtage disse forslag. Næsten samtidig med mødet i SF holder regeringens økonomiudvalg møde, og fra dette møde udsendes en udtalelse, hvori det hedder, at der er enighed om, at der ikke må ske sociale forringelser i forbindelse med de foreslåede besparelser. Forslaget om forhøjelse af pensionerne vil derfor blive opretholdt, idet de foreslåede reguleringer må betrag-

tes som efterslæb, og pensionsalderen vil blive overvejet på ny bl. a. med henblik på nye regler for førtidspensionering.

21. – Socialminister Eva Gredal fremsætter forslag om ændring af folke-, invalide- og enkepensionslovene. Da kravet om dansk indfødsret som betingelse for ret til pension ikke vil kunne gøres gældende over for statsborgere fra andre EF-lande, der har eller har haft beskæftigelse i Danmark, foreslås det, at retten til fuld dansk pension skal være betinget af bopæl i Danmark i 40 år mellem det 15. og det 67. år, således at der ved kortere tids bopæl her i landet ydes en forholdsmæssig delpension. For så vidt angår folkepension, gives der dog også ret til fuld pension, såfremt den pågældende har haft bopæl i Danmark i 10 år efter det fyldte 15. år, heraf mindst 5 år umiddelbart forud for det fyldte 67. år. For invalide-, enke- og førtidig folkepension giver en særlig beregningsregel personer i så ung en alder, at de ikke har haft mulighed for at opfylde bopælsbetingelsen, mulighed for at blive tilkendt fuld pension. Endvidere foreslås det, at ægtefællepensioner udbetales med halvdelen til hver ægtefælle og beskattes hos hver ægtefælle for sig. De ændrede regler for beregning af pension til ægtepar anslås at ville medføre en merudgift på omkring 200 mill. kr. årligt på grund af, at kun pensionistens egen indtægt og ikke som i dag tillige ægtefællens skal lægges til grund for pensionsberegningen.

22. – Kurt Brauer (s. f.) fremsætter forslag om ændring af borgerlig straffelov, hvorefter bestemmelserne om prostitution ophæves bortset fra straffen for alfonseri. 1. behandling 25/4.

23. – Folketinget vedtager enstemmigt forslag til finanslov for finansåret 1972–73, der balancerer med 46,3 mia. kr. og viser et kasseoverskud på 2,3 mia. kr. Forinden er en række ændringsforslag stillet af s. f. om besparelser på næsten 3 mia. kr. på forsvarsbudgettet m. v. blev forkastet, idet de kun får forslagsstillernes stemmer. De tre oppositionspartier har stillet forslag om, at der til ny lovgivning og nye bevillinger afsættes en reserve på 325 mill. kr. i stedet for som af regeringen foreslået 900 mill. kr., men forslaget forkastes med 85 stemmer mod 84. Et forslag fra k. f. og v. om, at beløbet til de afrikanske frihedsbevægelser nedsættes fra 6,5 til 1,5 mill. kr., og at kontoen skal hedde: Danmarks bidrag til ofrene for undertrykkelsen af den afrikanske befolkning i den sydlige del af Afrika, forkastes med 108 stemmer mod 59. Desuden færdigbehandles forslag til lov om statens overtagelse af musikkonservatorierne i Esbjerg, Odense og Ålborg (se 23/11 1971), forslag om ændring af lov om Danmarks erhvervsfond (se 8/12 1971) og forslag om ændring af jagtlov (se 11/12 1971), der alle vedtages enstemmigt; ved afstemningen om sidstnævnte undlader dog 16 (s. f.) at stemme. Forslag til lov om udmøntning af en skillemønt i anledning af kongens 25 års regeringsjubilæum (se 3/11 1971), der ved 2. behandling 21/3 er ændret til forslag om udmøntning af en skillemønt i anledning af tronskiftet 14/1 1972, vedtages med 125 stemmer mod 15 (s. f.), medens 1 medlem undlader at stemme.

Kurt Brauer (s. f.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om gennemførelse af ændring af lov om arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring. Herefter skal de arbejdssøgende have indflydelse på valget af personale i arbejdsformidlingen, og arbejdsgiveren skal betale bøde, hvis han ikke ansætter korrekt indstillet arbejdskraft.

24. – Folketinget færdigbehandler endnu en række lovforslag inden påskeferien. Regeringsforslaget om beskyttelse af privatlivets fred m. v. (se 17/11 1971) vedtages enstemmigt, det samme er tilfældet med lovforslagene om forhøjet afgift for ekspedition af udstykningssager (se 17/3), om luftfart (se 10/12 1971), om strengere straf for kapring af luftfartøjer (se 26/11 1971), hvor maksimumsstraffen ved 2. behandling fastsættes til 12 års fængsel, samt

om vissse hovedlandevejsstrækninger (se 14/12 1971). Ved 2. behandling af sidstnævnte lovforslag 21/3 stiller v. og s. f. ændringsforslag om en vestligere linieføring for den nord-sydgående motorvej ved Århus, men forslaget forkastes med 123 stemmer mod 45.

Boligministerens forslag om ændring af lov om boligbyggeri og om midlertidig støtte til almennyttigt boligbyggeri (se 3/11 1971) vedtages med 86 stemmer mod 83 (de tre oppositionspartier) – Skovmand (r. v.) undlader at stemme – medens forslag om ændring af lov om boligsikring (se 10/12 1971) vedtages med 86 stemmer mod 0, idet k. f., v. og r. v. undlader at stemme. Ved 2. behandling er der gennemført en del ændringer i lovforslagene, som de var fremsat. Bl. a. er bestemmelsen om en basissats på 5 ½ pct. ved beregningen af rentesikringen ændret til 5 ½ pct. for byggeri opført april 1968 – juli 1971 og 6 pct. for byggeri herefter, belåningsgrænsen for det almennyttige byggeri er forhøjet, endvidere nedsættes kommunernes andel af boligsikringen fra 50 til 40 pct.

Forslaget om ændring af lov om arbejdsløshedsformidling og arbejdsløshedsforsikring (se 10/2) vedtages ligeledes mod oppositionens stemmer. Ved 2. behandling er et ændringsforslag fra s. f., hvorefter bestemmelsen om, at dagpengene maksimalt kan udgøre 90 pct. af indtægten, skulle udgå, blevet forkastet med 122 stemmer mod 16.

Endelig gennemføres socialministerens forslag om ændring af loven om børne- og ungdomsinstitutioner. Uanset at bestemmelsen i det oprindelige lovforslag om forhøjelse af procentsatsen for statens tilskud til visse driftsudgifter på daginstitutionerne (se 24/11 1971) er udgået ved 2. behandling, går oppositionen også imod dette lovforslag, fordi regeringen har opretholdt bestemmelsen om 100 pct. statstilskud til lægetilsyn og tandpleje. Det sparede beløb skal anvendes til forøget støtte til åndssvage, især åndssvage børn.

27. – På A/S Dansk Naturgas' stiftende generalforsamling vælges direktør, cand. jur. Palle Madsen, Danfos, til formand for bestyrelsen, der i øvrigt består af ministerielle embedsmænd og kammeradvokaten. Aktiekapitalen, 3 mill. kr., indbetales af staten, og selskabets formål er at fremskaffe, transportere, opbevare og videresælge naturgas fra gasforekomsterne i Nordsøen.

28. – Undervisningsminister Knud Heinesen vil udsende et nyt cirkulære om seksualundervisning i skolen. Herefter får forældrene større indflydelse på, hvad der skal undervises i og hvordan.

30. – I en rapport til regeringen fra Det økonomiske Råd hedder det, at der i rådet er enighed om, at hovedårsagen til den manglende balance i økonomien er svigtende styring af den indenlandske efterspørgsel samt omkostningsudviklingen. Formandskabet mener, at begrænsningen må hvile med betydelig vægt på den offentlige sektor, boligbyggeriet og det private forbrug, hvilket på længere sigt uundgåeligt vil skabe beskæftigelsesproblemer og kræve indsats for faglig og geografisk bevægelighed, ligesom andre markedspolitiske initiativer kan blive påkrævede.